

Lari Kotilainen
KONSTRUKTIOIDEN DYNAMIIKKA

Esitetään Helsingin yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi luentosalissa 12 perjantaina 14. joulukuuta 2007
klo 12.

© Lari Kotilainen

Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos

ISBN 978-952-10-4442-7 (pdf)

Tätä kirjaa tehdessä on kuunneltu kotimaista rock-musiikkia.

Abstract

Konstruktioiden dynamiikkaa

Dynamic constructions

Lari Kotilainen, University of Helsinki, Finland

Dynamic constructions is a study of the dynamism of Finnish grammar. Dynamism as a linguistic phenomenon is studied on both the diachronic and synchronic level. The study therefore focuses not only on the temporal changes of grammar but also on the conventionality of grammatical structures and on the interplay between closely related constructions. Dynamism is also treated as a phenomenon occurring between different varieties of Finnish. All in all, dynamism is shown to be a key feature of the nature of grammar.

The study is set within the framework of cognitive linguistics and construction grammar. Both theories emphasise the role of constructions – pairings of form with semantic or discourse function – in the composition and development of grammar. The grammar of a language is understood to be a structured inventory of such constructions. I argue that the constructions are best studied in their original contexts of use. Thus, the study is usage-based in a strict sense. The data is compiled from various corpora consisting of both written and spoken as well as standard and non-standard Finnish.

The dissertation consists of an introduction and four empirical studies. The four papers examine various Finnish constructions and thereby shed light on different aspects of the dynamism of a grammar. The first paper focuses on the diachronic development of the Finnish temporal converb *essa*. The second paper discusses a specific construction which includes the *essa* converb, that is, the *mikä on ollessa* construction. Some closely related constructions and their semantic interplay are also examined. The third paper extensively studies what is generally regarded as an ellipsis of the negation verb in Finnish. By using present day Finnish data, I show that the omission of the negation verb is not an instance of mere ‘ellipsis’ but rather a construction. The final paper combines the themes of the second and the third paper by focusing on closely related constructions of the negative ‘ellipsis’ construction.

ESIPUHE

Tämä työ on syntynyt monipolvisena, dynaamisena prosessina, jonka aikana olen ime-
nyt vaikutteita lukemattomista suunnista. Erityinen kiitos kuuluu tietenkin ohjaajilleni.
Pentti Leino on ollut oppimestari ilman oppimestarin elkeitä. Jan-Ola Östman on ollut
melkein mitä vain: kannustava, inspiroiva, hämmentävä, energisoiva. Kiitän molempia
sekä opista että siitä, että olen alusta asti saanut myös itse funtsia, mitä olen tekemässä.

Ohjaajien lisäksi erityiskiitos kuuluu Ilona Herlinille. Hän paitsi kirjoitti kanssani
yhden tämän kokonaisuuden artikkeleista myös luki ja kommentoi toimittajan ominai-
suudessa kaksi muuta artikkelia sekä oli muuten vain tutkijan mallina.

Väitöskirjani esitarkastajat, Liisa Raevaara ja Tuomas Huumo, antoivat monia
inspiroivia ja kirpeitäkin kommentteja. Voiko kirjoittaja pyytää enempää kuin tarkkaa-
vaisen lukijan? Työni on epäilemättä nyt parempi. Minä kiitän.

Aloitin tutkimustyöt tutkimusavustajana yhdessä Jaakko Leinon ja Maija Vilkku-
maan kanssa. Myöhemmin joukkoon liittyivät Suvi Honkanen ja Laura Visapää. Lauran
kanssa olen myös vuosia jakanut työhuoneen ja sittemmin myös väitöskirjan viimeiste-
lyn, öh, ilot. Tuskin olisin kielentutkija ilman näitä ystäviä. Tarjoan tästä hyvästä teille
oluen. Tulkaa vaatimaan!

Ylipäänsä minulla on ollut onni kuulua riittävän suureen, luovaan ja muuten vain
mukavaan tutkijayhteisöön. En voi mitenkään luetella nyt kaikkia. Heli Pekkarinen,
Salla Kurhila, Jyrki Kalliokoski, Kimmo Svinhufvud, Minna Jaakola ja lukemattomat
muut: tiedätte keitä olette. Kiitos ja kumarrus! Laitoksellani on muutenkin vallinnut
tutkimus- ja jopa tutkijamyönteinen ilmapiiri, josta voin kiittää koko porukkaa.

Tärkeä osa kielentutkijaidentiteettiäni on rakentunut ulkomailla. Suomen kielen
lehtorina Kölnin ja Upsalan yliopistoissa opin, että kieli on paljon muutakin kuin se-
mantiikkaa. Uskokaa tai älkää. Kiitän kaikkia ystäviäni, opiskelijoitani ja erityisesti
Kölnin pomoani Marja Järventaustaa.

Väitöskirjan tekeminen on ollut pääosin ihan kelpo duuni. Sen mahdollistivat tie-
tenkin rahoittajat, mistä kiitokset. Tein kolme vuotta työtä Suomen Kulttuurirahaston
apurahojen turvin. Muun ajan olen ollut Suomen Akatemian ja Helsingin yliopiston
suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitoksen leivissä.

Kiitän vielä Katia, lapsiani, vanhempiani, veljeäni, appivanhempiani ja ystäviäni
ystävyydestä, kannustuksesta, vastoinkäymisistä ja rakkaudesta.

En voi väittää, ettenkö olisi tätä kirjoittaessani huojentunut, lähes liikuttunut. On
parempi lopettaa, kun voin vielä siteerata Absoluuttisen nollapisteen kappaletta Jälki-
vaatimus: ”jätän tämän tähän, tiedän mistä milloin sopii mainita”.

Sisällys

Abstract

Esipuhe

I JOHDANTO

1	Alku.....	7
1.1	Kieliopin luonne	7
1.2	Tutkimuksen rakentuminen	10
2	Konstruktio teoriaa.....	13
2.1	Kognitiivinen kielitiede ja konstruktio kielioppi.....	13
2.2	<i>Konstruktio</i> -termi	15
2.3	Konstruktio ajattelua käytännössä.....	19
3	Tutkimuskohteet ja metodit	23
3.1	Tutkittavat konstruktiot	23
3.2	Korpustutkimus metodina	27
3.3	Käytetyt aineistot ja keruukriteerit	31
4	Konstruktiot ja kieliopin dynaamisuus	35
4.1	Vakiintuneisuus	36
4.2	Lähikonstruktiot	42
4.3	Eri kielimuodot.....	50
4.4	Muutos ajassa	55
5	Päätelmä.....	61
	Aineistolähteet.....	64
	Lähteet	65
	Tapaustutkimusten julkaisutiedot.....	72

II TAPAUSTUTKIMUKSET

HERLIN, ILONA ja LARI KOTILAINEN: Itsenäistyvää infinitiivi – 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana. (tekstissä nimellä *Itsenäistyvää infinitiivi*)

KOTILAINEN, LARI: Lähikonstruktioiden dynamiikkaa. *Mikäs on ollessa, mikäs on olla ja mikäs on ollakseen.* (tekstissä nimellä *Lähikonstruktiot*)

KOTILAINEN, LARI: Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen. (tekstissä nimellä *Kiellon lumo*)

KOTILAINEN, LARI: Innovaatio, lipsahdus vai vakiintunut konstruktio? (tekstissä nimellä *Kirosanakonstruktiot*)

I JOHDANTO

1 Alku

1.1 Kieliopin luonne

Mistä kielioppi tulee ja miten se muotoutuu? Kun yksi kommentoi sarkastisesti aamuruuhkassa *mikäs on ajellessa*, toinen sanoisikin *mikäs on ajella*. Ovatko kaksi rakennetta irrallisia vai suhteessa toisiinsa? Entä mistä kertoo, kun radiokuuluttaja sanookin *mikäs on ajellen*? Onko kyseessä lipsahdus vai uusi rakenne? Miten kielioppi on?

Tämän tutkimuksen kohteena on kieliopin luonne. Sanalla *kielioppi* on monta merkitystä. Se tarkoittaa sekä kielisysteemiä että toisaalta kielisysteemin kuvausta. Yksi kielentutkimuksen ikiaikaisista muodoista onkin ollut ensimmäisen merkityksen mukaisen kielen systeemin kirjaaminen toisen merkityksen mukaiseksi kuvaukseksi – deskriptiiviseksi kieliopiksi. Nykyaikaisen deskriptiivisen kieliopin kirjoittajan tavoitteena on kuvata yksittäisen kielen koko kielioppi. Luonnollisen kielen kielioppi ei kuitenkaan ole yksinkertainen kuvattava. Kuvaukset ovatkin olleet lähes mykistävän laajoja. Fennistiikan alalla jo Penttilän (1957) suomen kieliopin kuvaus oli laajuudeltaan vaikuttava, mutta sekin on vihkonen verrattuna 1700 painosivun *Isoon suomen kielioppiin* (ISK, 2004). Laajoja kuvauksia on tehty myös muista kielistä. Esimerkiksi englannin kuvaus *A Comprehensive Grammar of the English Language* (Quirk ym. 1985) on niin ikään 1700-sivuinen. Viron kielen kuvaus *Eesti keele grammatika* (EKG) on kaksiosainen ja ruotsin kielestä tehty *Svenska Akademiens grammatik* (SAG, 1999) jopa neliosainen, yhteensä noin 2750 sivua sisältävä teossarja.

Suuri koko tarkoittaa tietenkin myös kunnianhimoista agenda. Esimerkiksi Ruotsin Akatemian kieliopin (SAG I: 5) alkuperäisenä tavoitteena oli kuvata modernin ruotsin koko kielioppi ottaen huomioon kirjoitetun ja puhutun standardiruotsin erityispiirteet. Kyse ei ole varsin pienestä tehtävästä, kun valmistuneessa kirjassa vielä pyritään ottamaan huomioon karkealla tasolla myös alueellinen ja tyyllillinen vaihtelu (mts. 27–29). Iso suomen kielioppi ei jää tässä mielessä jälkeen. Se on oman luonnehdintansa mukaan ”kattava kuvaus 1900-luvun jälkipuoliskolla käytetyn suomen kielen äänne-, muoto- ja lauseopillisista piirteistä” (ISK s. 16). Kuvauksen pääkohde on kirjoitettu yleiskieli, mutta käytännössä ISK käsittelee usein myös puhekieltä ja ottaa samalla huomioon puheen dialogisuuden paremmin kuin esimerkiksi SAG.

Deskriptiivinen kielioppi on siis kuin panoraamavalokuva, mestarivalokuvaajan kiteytys laajasta kieliopin maisemasta. Valokuva on kuitenkin osittainen illuusio, sillä se on pysäytyskuva jostakin, joka ei ole itsessään pysähtynyt. Niinpä suurta deskriptiivistä kielioppia lukiessa saattaa lukijalle muodostua käsitys kielestä, joka on selkeärajainen ja valmis ilmiö, joka voidaan kuvata tyhjentävästi. 1900-luvulla vallitseva kielitieteellinen ajattelu – strukturalistinen ja generativistinen traditio (ks. esim. Paunosen 1973: 285–290 esittely) – onkin pitänyt tämäntyyppistä näkökulmaa osuvana tutkimuksen lähtökohtana.

Mutta onko kieli tällä tavalla valmis ja staattinen? Tässä tutkimuksessa pyrin valottamaan samaa ilmiötä kuin deskriptiiviset kieliopit – eli yhden kielen kielioppia – päinvastaisesta näkökulmasta. Koko kielioppisysteemin sijasta olen nostanut kokonaisuudesta esiin hyvin pieniä yksityiskohtia – niin pieniä, että ne voivat kokonaiskuvan rinnalla tuntua lähes naurettavilta. Ajatus on, että pientä katsomalla voi nähdä tutkittavasta kohteesta jotakin, joka hukkuisi suurempaan kokonaisuuteen. Ja mikä kokonaisuuteen hukkuu? Tämän tutkimuksen mukaan ainakin yksityiskohtien väliset suhteet ja kieliopin dynaamisuus. Tämä tutkimus on mikroskooppi, joka paljastaa panoraamakuvas-
vassa taustalle häipyvän elämän. Annan esimerkin.

Suomen kielessä tyypillinen tapa muodostaa kieltolause on käyttää finiittiverbin tavoin luvussa ja persoonassa taipuvaa kieltoverbiä *ei* (ISK s. 1534). Tämän perussäännön puhutussa kielessä esiintyvänä poikkeuksena ISK (s. 1540) esittelee tapauksen, josta puuttuu kieltoverbi. Kyseessä on melko laajalle levinnyt ilmiö. Tapauksia esiintyy niin aluemurteissa kuin nykykielessäkin, kirjoitettua kieltä myöten:

1. a. *sillo mittä hienoist vaatteist tiätty* (murre-esimerkki Muurlasta, Savijärvi 1977)
- b. Tää on nyt kytien asia. Ne hoitaa tämän – –. – *Vittu ne mitään saa kiinni.* (kaunokirjallisuus, ISK s. 1540)
- c. *Siellä mitään neuvotella* (otsikko Helsingin Sanomissa 16. helmikuuta 2005)

Kyse ei itse asiassa ole vain kieltoverbin puutteesta, vaan pikemminkin muodon ja merkityksen kiteytymisestä – vakiintuneesta konstruktiosta. Tämä konstruktio on paitsi kieltoverbitön myös reaktiivinen, affektinen, verbioppuinen, sen alussa on paikka kirosanalle ja siinä esiintyy poikkeuksellisen paljon kieltohakuisia elementtejä, joista tyypillisin on pronominin ja adverbien välimailloilla toimiva *mitään* (ks. *Kiellon lumo*). Kaikkia edellä esitettyjä piirteitä on jollain tasolla käsitelty myös ISK:ssa: kieltohakuisista elementeistä mainitaan kieltoverbittömyyden yhteydessä (s. 1540), reaktiivisuudesta verbioppisuuden yhteydessä (s. 1331), affektisuudesta kirosanojen yhteydessä (s. 1625) ja

niin edelleen. Piirteiden käsittelyt eivät kuitenkaan kohtaa toisiaan. Olemassa oleva konstruktio saa maininnan muttei kuvausta eikä selitystä.

Mikroskoopin luupin alta paljastuu siis joidenkin piirteiden kimputtumista konstruktioiksi. Lähestymistapani on konstruktiokieliopin (esim. Fillmore & Kay 1995, Fried & Östman 2004) ja kognitiivisen kielitieteen, erityisesti kognitiivisen kieliopin (esim. Langacker 1987, 1991, P. Leino 1993), mukainen. Näiden näkökulma korostaa eriasteisesti kiteytyneiden ilmausten ja näiden abstraktiona syntyneiden rakenneskeemojen osuutta kieliopissa. Konstruktioit muodostavat kieliopin.

Kiinnostavaa ei kuitenkaan ole vain se, että kieliopin yksityiskohtien kimputtuminen ei näy maisemakuvassa. Kieltoverbitön kieltokonstruktiohan on itse asiassa suhteellisesti ottaen varsin lähellä fennistiikan valtavirtaa. Se on paitsi mainittu kieliopeissa myös ollut aiemmin tutkimuksen kohteena (esim. Ikola 1970, Savijärvi 1977, 1984, 2001 [1981]). Samaa kohtaa tarkastelemalla mikroskooppi paljastaa muutakin: kieltoverbitön kieltokonstruktio ei selvästikään esiinny yksin, vaan sillä on useita lähikonstruktioita. Esimerkiksi Miestamo (2004) nostaa esiin hyvin samantapaisen rakenteen, jossa onkin myönteinen finiittiverbi (2a). Läheisiä kielteisen merkityksen saavia rakenteita on muitakin (2b–c) (ks. tarkemmin *Kirosanakonstruktioit*).

2. a. ”*Ja kissanpaskat sitä vuoroa koskaan tuli*”, Korhonen sanoi. (Miestamo 2004: 382, alun perin Anneli Sundbergin pakinasta, HS 11.2.2001)
- b. -Tähän jäätiin vähäks aikaa, minä sanoin.
-*Ja vitut jäätiin*, Repe sano. (internet 2005, kotisivu, novelli)
- c. jos totta puhutaan, niin *mä vitut välitän rahasta* (internet 2007, keskustelupalsta)

Esimerkki 2a poikkeaa kieltoverbitömmästä kieltokonstruktioista vain verbimuodoltaan. Esimerkki 2b taas muistuttaa pitkälti esimerkkiä 2a, mutta on paljaampi: esiintymässä toistetaan vain kirosana ja juuri edellä ollut verbi. Esimerkissä 2c taas kirosana esiintyy vasta subjektin perässä. Tällaisessa rakenteessa ei esiinny kuin verbi *välittää* ja muutama merkitykseltään samantapaiset verbit. Esitän, että kaikkia kohdan 2 esimerkkejä voi pitää eri konstruktioiden esiintymänä. Rakenteiden käyttötiheys on erilainen, mutta tästä huolimatta ne kaikki esiintyvät niin toistuvasti, että niitä voidaan pitää suomen kieliopin osina.

Esitellyt konstruktioit nostavat esiin kysymyksiä. Kuinka kielioppi – tai tarkemmin sanoen kieltä tuottava ja tulkitseva ihminen – kestää näin spesifien konstruktioiden kuormitusta? Yksi selitys on se, että konstruktioit eivät ole toisistaan riippumattomia, vaan ne muodostavat ryhmiä, jotka rakentuvat suhteessa toisiinsa. Langackerin (1987: 57) määritelmän mukaisesti kielioppi on konventionaalisten kielellisten yksiköiden koelma, joka on järjestäytynyt (ks. myös P. Leino 1993: 61–68). Järjestäytymisellä Lan-

gacker tarkoittaa erilaisia abstraktisuus–spesifisyys -suhteessa toisiinsa olevia konstruktioita sekä näiden metaforisia tai metonymisia laajentumia. Esitän tässä työssä, että erityisesti erilaisilla mikrotason analogiasuhteilla on tärkeä asema kieliopin järjestäytymisessä. Esimerkiksi edellä esitetyt kieltokonstruktioit muodostavan lähikonstruktioiden ryhmän, joka on dynaaminen. Dynaamisuudella tarkoitan tässä työssä paitsi ajassa tapahtuvaa moninaista kieliopin elämistä myös tässä ja nyt toimivia assosiatiivisia vaikutusyhteyksiä. Dynaaminen on staattisen, irrallisen ja kuolleen vastakohta. Konkreettisesti lähikonstruktioiden välinen dynamiikka näkyy esimerkiksi kielentuottajien ajoittaisina hankaluuksina pitää edellä esiteltyjä konstruktioita toisistaan erillään (ks. *Kirosanakonstruktioit* ja jakso 4.2).

Kieliopin muodostavat konstruktioit ovat joustavia ja dynaamisia, ne elävät paitsi ajassa myös suhteessa toisiinsa. Vaikka kielioppi on järjestäytynyt, ei se silti ole pysähtynyt. Systeeminluonteisuus ei siis tarkoita staattisuutta. Tämän on tiivistänyt Onikki-Rantajääskö (2001: 29):

Tämä ei kuitenkaan merkitse sitoutumista reifioivaan ja staattiseen kielinäkemykseen, vaan kuvauksessa etsitään keinoja siihen, miten kielen järjestelmän joustavuus ja dynaamisuus saataisiin esitettyä samoin kuin se, että viime kädessä kielenkäytössä on kyse kielenkäyttäjän luovasta ongelmanratkaisusta vuorovaikutuksessa muiden kielenkäyttäjien, kieliyhteisön tradition ja niiden toimintatapojen kanssa, joilla ihminen jatkuvasti sopeutuu ympäristöönsä – –.

Tämä on tutkimukseni ydin: kielioppi ei ole kuva, vaan elämä. Se on siis pikemminkin alati järjestäytyvä kuin jo järjestäytynyt (Herlin & Visapää 2005: 7).

1.2 Tutkimuksen rakentuminen

Väitöskirjani pääteesit voi kiteyttää seuraavasti: 1) kielioppi koostuu toisiinsa suhteessa olevista konstruktioista, jotka ovat osin hyvinkin spesifejä, 2) kielioppi on dynaaminen kokonaisuus, 3) kieliopin tutkijankin kannattaa tarkastella kontekstillisiä esimerkkejä. Olen perustellut näitä teesejä tutkimalla useita suomen kielen konstruktioita, hieman toisistaan poikkeavista näkökulmista. Väitöskirjakokonaisuus koostuu yksittäisiä konstruktioita tai konstruktioiryhmiä käsittelevistä neljästä tapaustutkimuksesta ja tästä johdannosta, jossa tiivistän tapaustutkimusten tulokset. Tapaustutkimukset on järjestetty kronologisesti, jolloin ne myös kuvastavat tiettyjen teoreettisten ajatusten kohdalla sitä, miten olen päättänyt väitöskirjani pääteeseihin.

Tapaustutkimuksista ensimmäinen on Ilona Herlinin kanssa kirjoitettu *Itsenäistyvä infinitiivi – 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana*, johon viitataan tässä

johdannossa yksinkertaisesti nimellä *Itsenäistynvä infinitiivi*. Artikkelin käsittelee yhden infinitiivin – 2. infinitiivin inessiivin eli ESSA-infinitiivin – ympärille rakentuvan konstruktion kirjakielen aikaista kehitystä. Artikkelin näkökulma on kieliopillistumisteorian mukainen, ja samalla artikkeli onkin selkeimmin kieliopin ajallisen dynamiikan huomiointiin otettava. Ajallisen muutoksen lisäksi erityisen painon saavat eri kielimuotojen väliset erot. Artikkelin on ilmestynyt vuonna 2005, mutta sen juuret ovat kauempana. Ajan kulumisen näkyä lähinnä käytetyssä termistöissä. Artikkelissa esimerkiksi käytetään infinitiiveistä niiden perinteisiä nimityksiä (esim. 1. infinitiivi, 2. infinitiivin inessiivi), vaikka ISK:ssa 2. infinitiivin inessiivistä käytetään nimitystä E-infinitiivin inessiivi. Pidän termiuudennosta onnistuneena, sillä infinitiivin tunnuksen *e*-aines on toki läpinäkyvämpi nimenantoperuste kuin numerointi. Termiuudennoksen voi kuitenkin viedä pidemmällekin. Koska puhun paljon nimenomaan E-infinitiivin inessiivistä, käytän siitä pääasiassa saman logiikan mukaan luotua lyhyempää nimitystä ESSA-infinitiivi (ks. myös Herlin & Kotilainen 2004).¹

Toinen tapaustutkimus, *Lähikonstruktioiden dynamiikkaa. Mikäs on ollessa, mikäs on olla ja mikäs on ollakseen*, käsittelee yhtä spesifiä ESSA-infinitiivin ympärille rakentuvaa konstruktioita ja sen lähikonstruktioita. Kirjoituksessa pohditaan lähikonstruktioiden välisiä suhteita niin vakiintuneisuuden asteen, eri aikakausien tekstien kuin merkityksen erojen avulla. Tässä niin ikään vuonna 2005 julkaistussa artikkelissa on näkyvillä niitä lähikonstruktio-ajattelun lähtökohtia, joita olen vienyt pidemmälle myöhemmissä julkaisuissa. Viittaan kirjoitukseen nimellä *Lähikonstruktio*.

ESSA-infinitiivin ympärille rakentuvien konstruktioiden lisäksi olen tutkinut tapaustutkimuksissani suomen kieltoa, samasta konstruktionäkökulmasta. Tutkimuksia on kaksi, ja niistä laajempi on pienenä kirjana vuonna 2007 ilmestynyt *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen*, joka käsittelee artikkelin *Lähikonstruktio* tapaan kokonaisen lauseen muodostavaa konstruktioita (jatkossa *lausekonstruktio*) eli kieltoverbitöntä kieltokonstruktioita (ks. edellä esimerkit 1). Tutkimuksen kantavana näkökulmana on konstruktioajattelun puolesta argumentoiminen. Viittaan tapaustutkimukseen nimellä *Kiellon lumo*.

Yksi kieltoverbittömän kieltokonstruktioita ominaisuuksista on sen yleinen esiintyminen kirokana-alkuisena. Tämän kokonaisuuden lopettavassa tapaustutkimuksessa

¹ Samaan tapaan olen omaksunut ISK:n (esim. s. 438–439) edustaman linjan verbin ”seuralaisista” puhumiseen. Käytän artikkeleissa *Itsenäistynvä infinitiivi* ja *Lähikonstruktio* termejä *verbin argumentti* ja *verbin määrite* kaikista verbiin liittyvistä sanoista tekemättä termien välille systemaattista eroa. ISK:ssa verbin pakolliset seuralaiset (ts. valenssin mukaiset) ovat *täydennyksiä* ja vapaat *määritteitä*. Näiden kahden välinen eronteko on useissa tapauksissa hankalaa, mutta olen kuitenkin ottanut jaottelun käyttöön. Täydennysten ja määritteiden yhteisnimitys *laajennus* tuntuu kuitenkin vielä liian vakiintumattomalta, enkä käytä sitä tässäkin tekstissä.

Innovaatio, lipsahdus vai vakiintunut konstruktio? olen tutkinut tätä ja muita läheisiä kirosana-alkuisia kieltorakenteita (esimerkit 2). Artikkelissa sidon yhteen niitä langanpätkiä, jotka artikkelissa *Lähikonstruktio*t jäivät vielä maininnan asteelle. Viittaen kirjoitukseen nimellä *Kirosanakonstruktio*t.

Tämän johdannon tarkoituksena on paitsi johdattaa aiheeseen myös kerätä tapaustutkimusten havaintoja. Aloitan esittelemällä teoreettisia lähtökohtiani jaksossa 2. Ensimmäisessä alajaksossa esittelen kognitiivista kielioppia ja konstruktiokielioppia, jotka yhdessä muodostavat teoriataustani. Alajaksossa 2.2 keskityn *konstruktio*-käsitteen määrittelyyn ja alajaksossa 2.3 käyn laajemmin läpi konstruktioiteorian keskeisiä ajatuksia. Samassa esittelen konstruktioajattelua soveltavia fennistisiä tutkimuksia.

Olen käyttänyt tapaustutkimuksissani aineistoa erilaisista korpuksista. Jaksossa 3 esittelen tarkemmin käyttämäni aineistot ja niistä poimitut rakenteet. Alajakso 3.1 esittelee tutkitut konstruktioit. Annan samalla muutaman esimerkin konstruktioiden käytöstä ja kerron myös, missä tapaustutkimuksissa mitäkin konstruktioita tutkitaan tarkemmin. Alajaksot 3.2 ja 3.3 käsittelevät metodia ja metodiini liittyviä korpusaineistoja.

Jakso 4 esittelee tapaustutkimusteni tärkeimmän annin. Siinä pohdin konstruktioiden dynaamisuutta eri ulottuvuuksissa. Ensin esittelen vakiintuneisuuden käsitettä ja niitä konkreettisia tulkintoja, joita olen tapaustutkimuksissani siitä tehnyt. Alajakso 4.2 esittelee *lähikonstruktio*-käsitteen ja pohtii esimerkkien avulla, miten lähikonstruktioit jäsentyvät suhteessa toisiinsa. Alajaksossa 4.3 esittelen alustavia huomioita kielimuodon ja kieliopin suhteesta ja alajaksossa 4.4 pohdin vielä konstruktioiden muutosta ajassa. Koska jakso 4 tiivistää koko tutkimuksen pääannin, olen tehnyt alajaksojen alkuihin pienet tiivistelmät, joista sellaisenaankin hahmottuu tutkimuksen kokonaisuus. Jakso 5 päättää johdannon tulevaisuuden visioihin. Aivan johdannon lopusta löytyvät vielä kaikkien tapaustutkimusten tarkemmat julkaisutiedot.

2 Konstruktioteoriaa

Tämän tutkimuksen ytimessä on termi *konstruktio*, muodon ja merkityksen vakiintunut yhdistelmä. Termillä viitataan kooltaan ja kompleksisuudeltaan hyvin erilaisiin kielen rakenneosiin sanoista ja sanonnoista täysin skemaattisiin lausekonstruktioihin. Sana *konstruktio* on kielitieteellisessä käytössä ikivanha, mutta täsmällisemmän kielitieteellisen määrittelyn sille on antanut konstruktiokielioppi ja sittemmin termiä on käytetty myös kognitiivisen kielitieteen piirissä (esim. Kay 1995: 171, Goldberg 2006: 5, Evans 2007: 42–43). Nämä kaksi teoreettista lähestymistapaa muodostavatkin tutkimukseni teoreettisen kehyksen. Esittelen tässä alajaksossa näitä lähtökohtiani käyden ensin läpi alajaksossa 2.1 kahden teoreettisen suuntauksen suhdetta toisiinsa ja sisäiseen variaatioonsa. Toisessa alajaksossa (2.2) esittelen tarkemmin *konstruktio*-termille annettuja määrittelyjä. Kolmas alajakso (2.3) keskittyy muihin konstruktioajattelun pääpiirteisiin ja tähän mennessä tehtyihin käytännön sovelluksiin fennistiikan alalla.

2.1 Kognitiivinen kielitiede ja konstruktiokielioppi

Konstruktioajattelu ja samalla muukin keskeinen teoreettinen välineistöni pohjaavat sekä kognitiivisen kielitieteen että konstruktiokieliopin teorioihin. Kahden suuntauksen taustat ovat erilaiset, mutta niillä on myös paljon kosketuskohtia. Jaakko Leino (2003) on jopa esittänyt suuntausten eräänlaista yhdistämistä – semantiikan kuvaus tulisi kognitiiviselta kieliopilta ja muodon kuvaus konstruktiokieliopilta (ks. myös Croft & Cruse 2004: 225).² Oleellisia ajattelutapojen erojakin kuitenkin löytyy. Näistä selvin on se, että kognitiivinen kielitiede on oppositiosuhteessa generatiiviseen kielitieteeseen syntynyt funktionaalisen kielitieteen haara. Konstruktiokielioppi taas on yleisen luonnehdinnan mukaan generatiivinen malli (esim. Kay 1995: 171). Generatiivisuudella ei kuitenkaan konstruktiokieliopin yhteydessä viitata niinkään nykyisiin kielitieteen valtavirtauksiin ja niiden käsitykseen generatiivisuudesta, vaan yksinkertaisesti eräänlaiseen generatiivistiseen tavoitteeseen (mas. 172). Generatiivinen konstruktiokieliopin tutkija pyrkii

² Ajatuksena on käyttää molemmista teorioista niiden vahvinta aluetta. Kognitiivisen kieliopin voikin katsoa keskittyneen enemmän merkityksen kuvaukseen, kun taas konstruktiokielioppi on kehittänyt erityisesti konstruktioiden muodon kuvausta.

kielenkuvaukseen, jonka avulla voidaan mahdollisimman vähillä kuvatuilla rakenteilla tuottaa kielen kaikki hyväksyttävät lauseet. Kognitiivinen kielitiede hylkää generatiivisen tavoitteen eksplisiittisesti (esim. Langacker 1990: 261–265). Kognitiivisen kielitieteen tutkija ei pyri esimerkiksi minimalistiseen kuvaukseen, vaan hyväksyy osittain toisteiset konstruktiot konstruktiovarastoonsa. Tällä erolla on seurauksia myös termin *konstruktio* määrittelylle. Ennen kuin käsittelen tätä eroa, esittelen tarkemmin kognitiivista kielitiedettä ja konstruktiokielioppia suuntauksina.

Kognitiivinen kielitiede ja konstruktiokielioppi eivät kumpikaan edusta itsessään yhtä homogeenista ajattelutapaa, joka voisi toimia niiden keskinäisen vertailun pohjana. Sanapari *kognitiivinen kielitiede* viittaa periaatteessa laajempaan kielitieteen tutkimushaaraan ja sanapari *kognitiivinen kielioppi* taas suppeammin Langackerin (1987, 1991) kehittämään kielioppimalliin (ks. sovellus suomeen ja yleisesittely P. Leino 1993). Tätä eroa ei kuitenkaan ole aina kirjallisuudessa pidetty mielessä, eikä eron tekeminen aina muutenkaan ole käytännössä tehtävissä. Selvää kuitenkin on, että Langacker on – molempien sanaparien merkitykset mukaan lukien – auktoriteettiasemassa. Niin myös tässä työssä.

Myös nimellä konstruktiokielioppi viitataan tarkasti ottaen useampaan kuin yhteen teoriaan. Konstruktiokieliopin isänä pidetään yleisesti Charles Fillmorea, mutta hänen julkaisuillaan ei ole vastaavaa auktoriteettiasemaa kuin Langackerin julkaisuilla. Kopioina ja eri-ikäisinä versioina levinnyt Fillmoren ja Kayn käsikirjoitus *Construction grammar* (Fillmore & Kay 1995) on tärkeä merkkipaalu samoin kuin varhainen artikkeli Fillmore, Kay & O'Connor (1988), mutta esimerkiksi Goldberg (1995) on huomattavasti tunnetumpi teos. Esimerkiksi Langackerin (2005) vertaillessa omaa kognitiivista kielioppiansa konstruktiokielioppiin vertauskohtana on vain Goldbergin edustama muoto. Itse asiassa konstruktiokieliopin sisällä on ollut suosittua määritellä ”oma” konstruktiokieliopin suuntaus. Alkuperäiseksi myönnetystä Fillmoren ja Kayn konstruktiokieliopista (esim. Fillmore & Kay 1995, Kay 1995) on erotettu eri perustein esimerkiksi alkupe- räisestä kummunnut Östmanin ja Friedin edustama konstruktiokielioppi (Fried & Östman 2004, lyhennetty usein CxG), ns. radikaali konstruktiokielioppi (Croft 2001), Goldbergin (1995, 2006) edustama konstruktiokieliopin suuntaus, johon lasketaan usein myös Lakoff (1987), ja jopa Langackerin kognitiivinen kielioppi. Eri alasuuntauksien eroja voi karkeasti jaotella sen mukaan, kuinka läheisessä suhteessa ne ovat kognitiiviseen kielitieteeseen. Kaukaisempana ääripäänä voidaan pitää Fillmoren ja erityisesti Kayn edustamaa konstruktiokieliopin haaraa, joka on selvästi lähempänä generatiivista paradigmaa kuin kognitiivista kielitiedettä (eksplisiittisesti Kay 1995: 172). Samoihin juuriin sitoutuneet Östman ja Fried ovat lähempänä kognitiivista kielitiedettä – ainakin tutkimusintresseiltään. He ovat monissa julkaisuissa ja toimittamisissaan teoksissa korostaneet oman ja Fillmoren ajattelun yhteyttä kielen kognitiivisen ulottuvuuden tutkimiseen (esim. Fried & Östman toim. 2004, Östman & Fried toim. 2005, Östman & Fried

2004). Fillmoren ajattelusta kumpuavan konstruktiokieliopin sisällä onkin sellaisia haaroja, jotka nostavat Fillmorea ja Kayta selvemmin esille semantiikan (esim. J. Leino 2003) ja pragmatiikan (Fried & Östman 2005, *Wide tulossa*).

Osa konstruktiokieliopiksi itseään kutsuvista suuntauksista sen sijaan ei voi kutsua generativistisiksi. Ne ovat pikemminkin kognitiivisia. Esimerkiksi Croft (2001, 2005) pitää konstruktiokielioppia kognitiivisen kielitieteen haarana (ks. myös A. Leino 2007: 36 ja E. Itonen 2005: 98). Croft ja Cruse (2004: 225) toteavat melko ykskantaan: ”The cognitive linguistic approach to syntax goes under the name of construction grammar.” Myös Goldberg (2006: 213–215) lukee edustamansa suuntauksen kognitiiviseksi konstruktiokieliopiksi. Jos konstruktiokieliopin historiaan tutustuu mainittujen kognitiivisten konstruktiokieliopin tekijöiden esittelyjen perusteella, jää kokonaiskuva kuitenkin yksipuoliseksi. Esimerkiksi Goldberg (2006: 213–226) esittelee eri konstruktiokielipeina neljä suuntausta: alkuperäisen Fillmoren ja Kayn mallin, omansa, Croftin ja Langackerin. Fillmoren ja Kayn mallin kuvaus jää kuitenkin niukaksi ja syntaksin kuvausta korostavaksi. Erityisesti on huomattava, ettei kuvaus ota lainkaan huomioon uudempaa 2000-luvun kirjallisuutta, josta esimerkiksi käy Östmanin ja Friedin laaja yhteistuotanto. Croft ja Cruse (2004: luku 10) taas käyvät selvästi perusteellisemmin läpi eri konstruktiokieliopin malleja, mutta hekään eivät mainitse alkuperäisen konstruktiokieliopin nykyisestä kirjosta, vaan viittaavat vain Fillmoren ja Kayn tuotantoon.

Omissa tutkimuksissani peruslähtökohta on ollut Langackerin kognitiivinen kielioppi ja sen kotimaiset sovellukset (ks. erityisesti P. Leinon tuotanto, esim. P. Leino 2002). Toinen lähtökohta on ollut erityisesti Fillmoren ja Kayn konstruktiokieliopista inspiroitunut tutkimus. Kognitiivisemmat konstruktiokieliopin suuntauksukset ovat vasta hiljalleen tulleet suositummiksi ja mikä oleellisinta eksplisiittisemmin artikuloituiksi (ks. esim. seuraavan alajakson keskustelua *konstruktio*-käsitteen määrittelystä). Vaikka ne sopivat monessa mielessä paremmin Langackerin kognitiivisen kieliopin pariin, eivät ne välttämättä muulta anniltaan vastaa Fillmoren ja Kayn mallia. Oleelliset alkupe-
räisen konstruktiokieliopin tätä tutkimusta inspiroineet ajatukset eivät kaikki ole esillä kognitiivisemmissä konstruktiokieliopin teorioissa (esim. idiomien asema, palaan näihin jaksossa 2.3).

2.2 *Konstruktio*-termi

Konstruktioajattelu on ollut yksi viimeisen vuosikymmenen kuumista puheenaiheista monissa seminaareissa, joissa esimerkiksi kognitiivisen kielitieteen, konstruktiokieliopin ja vuorovaikutuslingvistiikan tekijät ovat kohdanneet. Tässä mielessä onkin kiinnostavaa, että itse termin *konstruktio* määrittely on häilynyt. Yksi ero eri konstruktio-

liopin suuntausten välillä onkin käsitteenmäärittelyssä. Eroa havainnollistavat Goldbergin eri kirjoissaan antamat konstruktion määritelmät. Vuoden 1995 *Constructions*-kirjassa Goldberg (1995: 4) tiivistää termin seuraavasti:

”C is a CONSTRUCTION iff_{def} C is a form–meaning pair $\langle F_i, S_i \rangle$ such that some aspect of F_i or some aspect of S_i is not strictly predictable from C’s component parts or from other previously established constructions.” (Goldberg 1995: 4.)

Kutsun tätä määritelmäksi 1. Suomennettuna se kuuluu seuraavasti:

MÄÄRITELMÄ 1:

C on konstruktio jos ja vain jos C on sellainen muodon ja merkityksen yhteenliittymä $\langle F_i, S_i \rangle$, jossa jokin F_i :n tai S_i :n piirre ei ole suoraan ennustettavissa C:n rakennneosista tai muista muualla määritellyistä konstruktioista. (suomennos J. Leino 2000: 35)

Toisin sanoen konstruktiot ovat kokonaisuuksia, joiden merkitystä tai muotoa ei voi täysin päätellä kokonaisuuden muodostavista osista tai muista konstruktioista. Tämä on oleellisesti Fillmoren ja Kayn alkuperäisen konstruktiokieliopin hengen mukainen määritelmä. Olen käyttänyt tätä määritelmää varhemmissa artikkeleissani *Itsenäistyyvä infiniitti* ja *Lähikonstruktiot*.

Kymmenen vuotta myöhemmin Goldberg esittää kirjassaan *Constructions at work* hieman toisenlaisen määritelmän. Sen mukaan kyse on edelleen muodon ja merkityksen yhteenliittymistä. Vaatimus ei-ennustettavuudesta on kuitenkin poistunut ja tilalla on vaatimus konventionaalisuudesta, muoto–merkitys-parin vakiintuneisuudesta:

” – – constructionist approaches emphasize the role of CONSTRUCTIONS: conventionalized pairings of form and function.” (Goldberg 2006:3.)

Suomennettuna määritelmä 2 kuuluu siis seuraavasti:

MÄÄRITELMÄ 2:

Konstruktio on vakiintunut muodon ja merkityksen yhdistelmä.³

Määritelmillä on sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Oleellisin yhtäläisyys on se, että molempien konstruktioikäsite on hyvin laaja. Tätä voi havainnollistaa tarkastelemalla erityyppisiä kieliopillisia rakenteita. Olen kerännyt taulukkoon 1 suomen kielen rakenteita, jotka ovat kooltaan ja kompleksisuudeltaan erilaisia (vrt. taulukoihin Croft 2001: 17 ja Goldberg 2006: 5).

³ Sivuutan tässä sen, nimitetäänkö merkitystä määritelmässä termeillä *meaning*, *function* tai *discourse function*. Ajatus on kaikissa määritelmässä se, että konventionaalistunut tieto rakenteiden merkityksestä, käyttömahdollisuuksista ja diskurssitehtävistä kuuluu konstruktioon. Nimitän sitä tässä merkitykseksi.

Taulukko 1. Kooltaan, monimutkaisuudeltaan ja skemaattisuudeltaan vaihtelevia suomen kielen rakenteita.

lausetyyppi (transitiiviskeema)	NP _{NOM} + V + NP _{PART/GEN/NOM}
lausetyyppi (omistusrakenne)	NP _{ADE} + y.3.p. verbi <i>olla</i> + NP _{NOM}
idiomi	<i>mennä vipuun</i>
yhdyssana	<i>kalakukko</i>
sana	<i>liekki</i>
morfeemi (ei vapaa)	elatiivin päätte (-stA)

Kaikkien taulukon rakenteiden voi katsoa täyttävän konstruktioääritelmien 1 ja 2 yhteisen osan: molemmat ovat muodon ja merkityksen yhteenliittymiä. Rakenteisiin kuuluu taulukossa esitetty muoto ja tietty merkitys, joka tosin on osalla melko abstrakti. Kaikkien esimerkkirakenteiden voi myös katsoa täyttävän jälkimmäisen määritelmän vakiintuneisuuden vaatimuksen (ks. vakiintuneisuuden määrittelystä luku 4.1). Kaikki siis ovat määritelmän 2 mukaan konstruktioita.

Ensimmäisen määritelmän suhdetta esimerkkirakenteisiin on kuitenkin syytä tarkastella erikseen. Lausetyypeillä voi katsoa olevan oma vakiintunut merkityksensä. Omistusrakenteen omistamismerkitystä ei voi päätellä adessiivisijaisen, omistajaa ilmaisevan nominin, *olla*-verbin ja nominatiivisijaisen nominin perusteella. Sen merkitys ei siis rakennu kompositionaalisesti sen osien perusteella. Ei myöskään ole olemassa mitään muuta konstruktioita, joka selittäisi spesifin omistamismerkityksen, vaikkakin rakenteella on eittämättömiä yhteyksiä eksistentiaalirakenteen kanssa. Transitiiviskeemaa koskevat samat huomautukset, vaikka sen merkitys onkin edellistä yleisempi (ks. keskustelua transitiiviskeemasta Leino ym. 2001: 23, 28–29). Idiomit taas ovat määritelmällisesti ei-kompositionaalisia. *Mennä vipuun* koostuu verbistä *mennä* ja illatiivisijaisesta substantiivista *vipu*, mutta näiden merkityksestä ei ole mahdollista päätellä erehtymisen merkitystä. Myöskään minkään muun konstruktion ei voi katsoa selittävän esimerkiksi sitä, miksi juuri nämä sanat saavat juuri tämän merkityksen. Useiden yhdys sanojen tapauksessa merkityksen ei-kompositionaalisuus on myös selvä: *kalakukko* on ruokalaji, jonka ainesosiin kukko ei edes kuulu. Morfeemien eli sanojen *liekki* ja sijapäätteen *-stA* merkitystä taas ei tietenkään voi päätellä niiden osien tai jonkin muun konstruktion perusteella, sillä morfeemit ovat pienimpiä merkitystä kantavia yksiköitä. Kaikki taulukossa esitellyt suomen kielen rakenteet ovat siis konstruktioita myös määritelmän 1 mukaan.

Määritelmien soveltaminen suomen kielen rakenne-esimerkkeihin ei siis nosta esiin määritelmien välisiä eroja vaan korostaa niiden läheisyyttä. Aivan yhtäläisiä ne eivät kuitenkaan ole, sillä määritelmien suhtautuminen konstruktioiden toisteisuuteen on

erilainen. Ensimmäinen määritelmä ei salli toisteisuutta. Konstruktion muoto ja merkitys ei saa olla pääteltävissä muista konstruktioista. Toinen taas sivuuttaa kokonaan tämän kysymyksen ja korostaa vain vakiintuneisuutta. Näen tämän määritelmien välisen eron nimenomaan kognitiivisen kielitieteen ja generativistisen konstruktiokieliopin välisenä erona. Jos tavoitteena on kuvata konstruktio, joiden avulla voidaan generoida yksittäisen kielen hyväksyttävät lauseet, on yksinkertaisuuden nimissä poistettava joukosta redundanssi. Tähän pyrkii ensimmäinen määritelmä. Goldberg (2006) esittää uuden määritelmän, sillä hän ei itse asiassa ole sitoutunut generativistiseen agendaan – ei vuonna 2006 sen paremmin kuin vuonna 1995. Generativistisen lähestymistavan sijasta Goldberg (1995: 133–140) pohjaa kognitiivisen kieliopin mukaiseen niin sanottuun käyttöpohjaiseen malliin (ks. Langacker 1990: luku 10), jonka mukaan mikä tahansa ilmaus tai sitä vastaava skeema voi toistuessaan konventionaalistua ja saada konstruktion statuksen.⁴ Oleellista tässä ajattelussa siis on, että se ei sulje pois toisteisuutta eikä näin pyri mahdollisimman ekonomiseen kielen konstruktiovaraston kuvaukseen (vrt. ns. rule/list fallacy, Langacker 2000: 2, *Kiellon lumo* s. 86–93). Tämän ajattelun mukainen on siis esittämäni konstruktion määritelmä 2: konstruktio on vakiintunut muodon ja merkityksen yhteenliittymä.

Olen itse tässä johdannossa ja *Kirosanakonstruktio*-tapaustutkimuksessa käyttänyt jälkimmäistä konstruktion määritelmää. Olen siis hieman Goldbergin tapaan siirtynyt määritelmästä toiseen, mutta tausta-ajatteluni on alusta lähtien ollut kognitiivinen ja käyttöpohjaiseen malliin nojaava. Jo tapaustutkimuksessa *Kiellon lumo* (luku 5) olen pohtinut tässä esiteltyjen mallien yhteensovittamisen problematiikkaa kieltoverbitöntä kieltokonstruktioita kuvatessani – puhumatta kuitenkaan eksplisiittisesti termin *konstruktio* määrittelemisestä. Pyrin kyseisessä luvussa yhdistämään Fillmorelaisen ja erityisesti Östmanin ja Friedin pidemmälle viemän konstruktiokieliopin notaation ja Langackerin käyttöpohjaisen ajattelun, sillä tutkimuksessa nousi esiin Langackerin käyttöpohjaisen mallin, ja siis määritelmän 2 mukaisen konstruktioikäisyyden, käytettävyys aineistoesimerkkien analyysissä ja kuvauksessa.

⁴ Termin *konstruktio* voi katsoa vakiintuneen tässä merkityksessä kognitiivisen kielitieteen terminologiaan (ks. Croftin ja Goldbergin lisäksi esim. Evans 2007: 42–43). Langacker itse ei kuitenkaan käytä termiä tässä esitellyssä merkityksessä, vaan vielä kolmannessa merkityksessä. Langackerille (esim. 2003, 2005: 168) *konstruktio* on yleistermi, joka tarkoittaa mitä tahansa ilmausta tai ilmauksesta abstrahoitua skeemaa. Kyse ei siis ole välttämättä konventionaalista yksiköstä. Käyttämäni termiä *konstruktio* muistuttaa Langackerin termistössä termiä *rakenneskeema* (engl. *constructional schema*; ks. J. Leino 2003: 69–70). Rakenneskeema on kognitiivisen kieliopin vastine kieliopin säännöille: se on konkreettisista ja spesifeistä ilmauksista abstrahoitu skeema (esim. Langacker 1991: 3, 46). Langacker ei kuitenkaan nähdäkseni käytä termiä sanoista tai leksikaalisesti täytetyistä idiomeista – ne kuuluvat leksikkoon. Tarkasti ottaen käyttämäni termi *konstruktio* on Langackerin *konventionaalinen kielen yksikkö* sellaisena kuin esimerkiksi Pentti Leino (1993: 61) sen esittelee.

2.3 Konstruktioajattelua käytännössä

Konstruktio-termin määrittelyn hienoiset erot korostavat kenties liikaakin konstruktio-kieliopin alasuuntauksien eroja. Nämä kaikki – mukaan lukien kognitiivinen kielioppi – kuitenkin myös jakavat monia lähtökohtia. Monet taustaoletukset ja konkreettiset analyysivälineet, joita olen tapaustutkimuksissani käyttänyt, ovat yhteisiä niille kaikille. Kutsun yhteistä pohjaa konstruktioajatteluksi. Tämän ajattelutavan perusteet voi tiivistää seuraavasti:

1. Kielioppi koostuu konstruktioista.
2. Konstruktioissa yhdistyy tieto muodosta ja merkityksestä.
3. Kielioppi on järjestäytynyt.

Kohta 1. Kaiken pohjana on konstruktio. Tähän on jo viitannut taulukkoon 1 koottujen rakenteiden kirjo. Koko kielioppi ja laajemmin jopa tietomme kielestä koostuu näistä muodon ja merkityksen konventionaalisista yhteenliittymistä. Esimerkiksi Fillmore ja Kay (1995: 1-15) toteavat, että kaikki tietomme kieliopista voidaan jakaa pieniin osiin, konstruktioihin. Konstruktio siis korvaa kieliopillisen säännön, sillä esimerkiksi uuden ilmauksen kieliopin mukaisuutta arvioidaan sen mukaan, onko se jonkin konstruktion toteutuma vai ei. Kieliopin tutkijan tehtävä on kielen konstruktioiden kuvaaminen (esim. Kay 1995: 173–175). Tämä on ollut tapaustutkimusteni kantavia ajatuksia. Olen siis lähtenyt siitä, että kielenkäyttöä eivät ohjaa yleiset säännöt, vaan tietomme lukuisista, spesifeistä ja ”pienistäkin” konstruktioista.

Omissa tapaustutkimuksissani oleellinen osa kohdan 1 ajattelua on myös se, että kieliopin kuvauksen piiriin tulee joukko ennen suhteellisen mielenkiinnostomina pidettyjä kielen rakenteita: idiomeja, ”poikkeuksia”, marginaalisia konstruktioita, ekspressiivisiä konstruktioita jne. Esimerkiksi tutkimani *mikäs on ollessa/olla* -konstruktio ja kieltoverbitön kieltokonstruktio lähirakenteineen kuuluvat juuri tähän joukkoon. Tällaisten rakenteiden tutkimisen teoreettista kiinnostavuutta on korostanut erityisesti Fillmoren ja Kayn konstruktiokieliopin haara (ks. esim. Fillmore, Kay & O’Connor 1988, Kay & Fillmore 1999, Michaelis & Lambrecht 1996).

Kohta 2. Jos koko kieli koostuu konstruktioista, täytyy konstruktioihin kuulua muutakin kuin syntaktista informaatiota. Muoto ja merkitys ovat Langackerin mallissa kaksi kielellisen yksikön puolta. Merkitys ei mallissa tarkoita vain propositionaalista merkitystä vaan paljon laajempaa ensyklopedistakin tietoa ja vakiintunutta tietoa ilmausten käyttötavoista. Sama ajatus kielen eri tasojen liittymisestä konstruktioihin koskee (generatiivislähtöistä) konstruktiokielioppia. Tämä käy erityisen hyvin ilmi sen no-

taatiossa, jossa muotoa ja merkitystä koskeva tieto liitetään samaan kuvioon (ks. esim. Fried & Östman 2004: 25–29, *Kiellon lumo* luku 5). Joissakin konstruktioikieliopin mal- leissa otetaan myös erikseen kantaa pragmatiikan rooliin (ks. hieman erilaisia kuvauksia Wide *tulossa*, Fried & Östman 2005, Michaelis & Lambrecht 1996). Myös Fillmore (1989: 35) huomauttaa, että useilla konstruktioilla on niiden käyttäjän hyvin tuntemia pragmaattisia tehtäviä, jotka nekin kuuluvat konstruktioon (ks. myös Fillmore, Kay & O'Connor 1988). Tästä ajatuksesta olen itsekin lähtenyt liikkeelle tapaustutkimuksissa- ni: tietty muoto ja tietyllä käytännöllisyydellä kulkevat käsi kädessä.

Edellä sanottu johtaa kieliopin tutkimuksen tutkimuskohteen laajenemiseen. Esi- merkiksi Mey (1995: 38) jakaa vielä kielentutkimuksen kieliopilliseen (engl. *grammati- cal*) ja käyttäjälähtöiseen (engl. *user-oriented*) haaraan, joiden pääero on suhde konteks- tiin. Kieliopillisten rakenteiden ja niiden merkityksen (mukaan lukien ns. pragmaattinen tieto) näyttäminen yhteen ja samaan konstruktioon vie pohjan tällaiselta kahtiajaolta. Fillmore (1989: 35) toteaa:

Any aspect of the study of usage which requires mention of particular linguistic forms – as opposed to merely mentioning meanings – belongs properly to the study of grammar.

Näin määriteltynä kieliopin tutkija ei ole vain rakenteen tarkastelija. Suora seuraus on Meyn esittelemän käyttäjälähtöisen ja kieliopillisen näkökulman sulautuminen. Sulau- tumisen mukana voi ajatella poistuvan myös Meyn jaottelun perustavan eron – kieliopil- lisiä rakenteita tutkittaessa on usein otettava huomioon myös konteksti.

Kohta 3. Kielioppi eli jonkin kielen konstruktioiden kokoelma on edellisten mää- ritelmien mukaan hyvin laaja joukko konstruktioita. Kaaosta ehkäisee kuitenkin se, että kokoelma on järjestäytynyt monella tavalla. Esimerkiksi Langacker (1987: 73–76) ko- rostaa sitä, että kielen rakenteet ovat hierarkkisessa suhteessa toisiinsa. Tämä näkyy jo siinä, että jotkin rakenteet toimivat toisten rakenteiden osina. Esimerkiksi ESSA-infini- tiivi on osa *mikäs on ollessa* -konstruktioita. Kielioppi jäsentyy myös erilaisiin skemaat- tisuudeltaan poikkeavien konstruktioiden jatkumoiksi. Esimerkiksi konkreettista ilmaus- ta *mikäs on ollessa luonnon keskellä* (internet 2007, keskustelupalsta) voidaan pitää skemaattisemman *mikäs on ollessa* -rakenteen toteutumana. Koska aineistosta löytyy myös esimerkkejä, joissa *olla*-verbin sijalla infinitiivimuodossa on jokin muu verbi, voidaan edellistä pitää myös hieman skemaattisemman *mikäs on* + *V-essa* -skeeman edustumana. Tätäkin skemaattisempi konstruktio voidaan olettaa. *Mikäs on* + INF kat- taisi yhtä lailla sellaiset esiintymät kuin *mikäs on olla*, *mikäs on ollakseen* tai *mikäs on ollen*. Erilaisten suorien hierarkkisuuksuhteiden lisäksi toinen Langackerin esittämä vaihtoehto on tulkita jotkin konstruktioita toisten konstruktioiden laajentumiksi. Esimer- kiksi *mikäs on olla* -tyypin edustumia voi pitää myös selvästi frekventimmän *mikäs on*

ollessa -tyypin laajentumina (tällaisista suhteista ks. Lakoffin 1987 analyysi *there*-konstruktioista).

Olen tarkastellut useammassa tapaustutkimuksessa konstruktioiden suhteita toisiinsa. Olen pohtinut erityisesti konstruktioiden järjestäytymistä eräänlaisiin mikroryhmiin, esimerkiksi analogisesti (ks. Onikki-Rantajääskö 2001). Tässä mielessä tärkeä on käsite *lähikonstruktio*, jota esittelen tarkemmin jaksossa 4.2.

Kohtien 1–3 edustama kielikäsitelmä ei ole aivan uusi. Fennistiikassa se on ollut erilaisin painotuksin esillä jo 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Edustamistani teorioista selvästi vakiintuneempi on kognitiivinen kielitiede ja tarkemmin nimenomaan kognitiivinen kielioppi (ks. esim. mainittu P. Leino 1993 ja muu tuotanto, Huumon, Herlinin ja Onikki-Rantajääskön tuotanto, Siironen 2001, Jaakola 2004, Ojutkangas 2001, Päiviö 2007). Konstruktiokielioppi on uudempi tulokas. Varhaisin suomenkielinen julkaisu konstruktiokieliopista lienee Östman 1988. Fennistiikan puolella julkaisutahti on kuitenkin kiihtynyt vasta 2000-luvulla. Tätä kirjoittaessa on julkaistu kaksi väitöskirjaa (J. Leino 2003 ja A. Leino 2007), yksi teoriaa hyödyntävä monografia (P. Leino ym. 2001) ja artikkelikokoelma (Herlin & Visapää toim. 2005).⁵

Itse termillä *konstruktio* on lisäksi fennistiikassa kahtalainen historia. Ensinnäkään sana ei tietenkään ole uusi; vain sen tässä esitelty sisältö on tuore. Esimerkiksi Nikanne (2001, 2005) on viime aikoina esitellyt toisenlaista, konseptuaalisen semantiikan mukaista konstruktionäkemyä, jonka mukaan *konstruktio*-termillä on selvästi kapeampi käyttöala. Toiseksi konstruktioita vastaavia rakenteita on tietenkin tutkittu maailman sivu. Viimeaikaisissa tutkimuksissa lähimmäksi *konstruktio*-termin sisältöä sijoittuu ISK:n termi *muotti* (ks. esim. ISK s. 172–173, 440–441), jonka taustalla onkin konstruktiokieliopin – tai tarkemmin Goldbergin (1995) (ks. Koivisto 2006: 36) – konstruktiokäsitelmä. *Muotti* eroaa kuitenkin konstruktiosta ainakin siinä, että siinä korostetaan niin sanotun muuttujaosan asemaa. *Muotissa* on siis oltava leksikaalisesti vapaa paikka. Taulukon 1 esittelemistä suomen kielen rakenteista ISK:n määrittelyn mukaisia *muotteja* olisivat käsittääkseni vain lausetyypit. Myös sellainen idiomiksi, jossa on paikka vapaasti vaihtelevalle leksikaaliselle elementille (esim. *mikäs on V-essa*) laskettaneen *muotiksi*. Idiomiksi *mennä vipuun* ja yksittäiset sanat ja morfeemit eivät sen sijaan ole *muotteja*, vaikka konstruktioita ovatkin. Tällaisena *muotti* muistuttaa oikeastaan kognitiivisen kieliopin rakenneskeemaa (ks. alaviite 4). *Muotin* muotopuolen kuvaus ja taustalla oleva ajattelutapa on kuitenkin muuten suhteessa pikemminkin Goldbergisiin kuin kognitiiviseen kielioppiin (esim. Koivisto 2006: 36 viittaa Goldbergisiin).

⁵ Suomalaista konstruktioiden tutkimusta on leimannut läheinen suhde kognitiiviseen kielitieteeseen. Varhaiset konstruktiokielioppia itseään koskevat tiedot on saatu Fillmoren ja Kayn ajatusten ja Goldbergin (1995) kautta. A. Leino (2007) lienee ensimmäinen Croftin (2001) ajatuksia ensisijaisesti soveltanut fennisti.

Käytännössä *muotti*-termiä ei ole vielä sovellettu kovinkaan paljon (ks. kuitenkin Niemi 2007). Sitä ei esimerkiksi käytetä ISK:ssa niin laajasti kuin määrittelyn mukaan voitaisiin, vaan sillä on käytännössä vain kaksi tehtävää. Ensinnäkin *muottia* käytetään tarkoittamassa jonkin johdostyyppin sanahahmoa kokonaisuudessaan. Se on hyödyllinen termi pelkkää pääteainesta kuvaavan *johdostyyppi*-termin rinnalla. Tiettyä johdostyyppiä vastaava *muotti* osoittaa paitsi pääteen myös sanahahmon ja joissakin tapauksissa myös semanttisia ja syntaktisia piirteitä (ks. esim. kolmi- tai useampitavuiset verbit, ISK s. 300). Toinen *muotti*-termin käyttökohde on niin sanottu täydennysmuotti (ISK s. 441), joka vastaa pitkälti Goldbergin (1995) argumenttirakennekonstruktiota. Perusajatus on, että kieleen kuuluu paitsi verbejä ja näiden valenssin mukaisia täydennyksiä myös abstrakteja konstruktiota, jotka muuttavat verbin argumenttirakennetta. Tällaisesta esimerkiksi käy Pentti Leinon ym. (2001) esittelemä ANTAA-konstruktio. Konstruktio voi sallia allatiivitäydennyksen sellaisiinkin verbeihin, joiden rektioon se ei muuten kuuluisi (esim. *Tule siis ja kiroa minulle tämä Canssa*, 4Ms-22:6, mts. 121; teoksen esimerkistö on vuoden 1642 Bibliasta). Täydennysmuotin käsitteellä operoidaan ISK:ssa melko paljon (käytettyjä muotteja ovat muun muassa RESULTATIIVIMUOTTI, SIIRTYMISMUOTTI yms.). Muita käyttöjä muotilla ei kahden tässä esitellyn lisäksi ISK:ssa ole.

Pidän *muotti*-termiä hyödyllisenä ISK:n tapaisessa laajassa suomen kielen kielopin kuvauksessa, jossa *konstruktio*-käsitteellä operoiminen olisi tietenkin vaatinut kokonaan toisenlaista lähestymistapaa. *Konstruktio*-termihän on edellä esitettyjen määritelmien mukaisesti alaltaan huomattavasti laajempi kuin ISK:n *muotti*. Itse *muotti*-käsitteen määrittely, suhde kielentutkimuksen traditioon ja sen teoreettisten implikaatioiden eksplikoiminen on kuitenkin siinä määrin kesken, etten pidä sitä vaihtoehtona *konstruktio*-käsitteelle tekemäni kaltaisissa yksittäistutkimuksissa (ks. toisenlaiseen ratkaisuun päätyneen perustelut Niemi 2007: 12–15).

3 Tutkimuskohteet ja metodit

3.1 Tutkittavat konstruktiot

Tapaustutkimusteni kohteena on kaksi konstruktioyhmää – ESSA-infinitiiviin ja kieltorakenteisiin linkittyvät. Molempien ryhmien käsittelyssä toistuvat monet konstruktioajattelun teemat kuten lähikonstruktioiden dynamiikkaa ja vakiintuneisuuden määrittelyn problematiikka. ESSA-infinitiivi on perinteisin kieliopillisen tutkimuksen kohde, mutta juuri konstruktioajattelu nostaa muutkin tutkittavat rakenteet yhtä oleelliseen asemaan. Taulukko 2 esittää tiivistetysti tutkitut konstruktiot, korpusesimerkin niiden käytöstä sekä tapaustutkimuksen, jossa kyseistä konstruktiota pääasiassa käsitellään.

Taulukko 2. Tapaustutkimuksissa käsitellyt konstruktiot.

KONSTRUKTIO	ESIMERKKI	TAPAUSTUTKIMUS
ESSA-INFINITIIVI	Todellisuudessa vilppiä yrittävä kuluttaja jää kiinni <i>asian edetessä valituslautakuntaan tutkimusasteelle</i> . (LA yleiskieli)	<i>Itsenäistyyvä infinitiivi, Lähikonstruktiot</i>
<i>mikäs on ollessa</i> -KONSTRUKTIO	<i>Mikäs on virnuillessa kirkkaana kesäpäivänä</i> . (internet 2001, kotisivu)	<i>Lähikonstruktiot</i>
<i>mikäs on olla</i> -KONSTRUKTIO	<i>Mikäs siinä päristellä kotia kohti raktorilla</i> (internet 2002, kotisivu)	<i>Lähikonstruktiot</i>
<i>mikäs on ollakseen</i> -KONSTRUKTIO	<i>Mikä on meidän täällä ollaksemme?</i> (Kivi: Seitsemän veljestä)	<i>Lähikonstruktiot</i>
KIELTOVERBITÖN KIELTOKONSTRUKTIO	<i>mä mitää kiroillu oo</i> (chat-aineisto)	<i>Kiellon lumo, Kirosanakonstruktiot</i>

MYÖNTÖKIELTO- KONSTRUKTIO	<i>Vitut minä mikään viisas olen.</i> (Hassisen kone: Rappiolla)	<i>Kirosanakonstruktio</i>
TOISTOKONSTRUKTIO	Kansa raivostui ulkoministeriölle, väittää IS. <i>Paskat raivostui.</i> (in- ternet 2005, blogi)	<i>Kirosanakonstruktio</i>
<i>paskat välitän</i> -KONSTRUKTIO	Ja sit kun me nähdään niin <i>mä</i> <i>paskat välitän siitä miltä on tun-</i> <i>tunu.</i> (internet 2007, blogi)	<i>Kirosanakonstruktio</i>

Ensimmäinen tutkimuskohde on E-infinitiivin inessiivi eli ESSA-infinitiivi. Se on jo sellaisenaan konstruktio. Artikkelissa *Itsenäistyyvä infinitiivi* sitä käsitellään kuitenkin myös laajempaan kokonaisuuteen ottaen huomioon sen syntaktinen ympäristö: mihin verbeihin *essA*-aines liittyy, miten infinitiivin subjektitäydennettä merkitään, mitä muita täydenteitä infinitiivi saa ja miten nämä kaikki muoto- ja muut tekijät ovat vaikuttaneet infinitiivin merkityksen haalistumiseen.

Sama E-infinitiivin inessiivi on lähtökohtana myös artikkelissa *Lähikonstruktio*. Tarkemmin kyse on yhdestä suomen kielen vanhoissa kieliopeissakin (esim. Setälä 1880: 41, Penttilä 1957: 496) mainitusta infinitiivin käyttötyypistä, niin sanotusta *mikäs on ollessa* -konstruktiosta. Nimitys *mikäs on ollessa* -konstruktio kuvaa vain tyypillisen esimerkin, sillä esimerkiksi infinitiivimuotoinen verbi voi olla muukin kuin *olla* (esim. 3). Kysymyssanan, finiittiverbin ja infinitiiviverbin lisäksi aineistoesimerkeissä on usein kysymyssanaan liittyvä liitepartikkeli (+s/pA), adessiivi- tai genetiivisijainen tekijäargumentti ja jokin deiktinen elementti (esim. *tässä, siinä*) (ks. *Lähikonstruktio* s. 41, Fillmoren ja Kayn konstruktiokieliopin notaation mukainen kuvaussovellus Kotilainen *käsikirjoitus*: 20).

3. Miikka Kajander on kotiutunut Tampereen Hervantaan hyvin. *Mikä on viihtyessä*, kun oman joukkueen peli kulkee. (Kielipankki, Demari)

Kiinnostavaksi konstruktion tekee erityisesti sen suhde kahteen hyvin samanlaiseen konstruktion, joita olen nimittänyt *mikäs on olla* ja *mikäs on ollakseen* -konstruktioiksi. Suomen kielessä on melko vähän sellaisia rakenteita, joissa nämä infinitiivimuodot vaihtelisivat. Siksi yritänkin artikkelissa *Lähikonstruktio* selvittää tämän vaihtelun juuria: mitä eroja ja yhtäläisyyksiä rakennetyypeillä on. Osoitan, että infinitiivimuotoa lukuun ottamatta kyse on muodoltaan pitkälti samanlaisista rakenteista. Käytökkin on samantyyppistä:

4. a. Vielä kun saadaan elämän perusasiatkin tässä kaupungissa kuntoon, *niin mikäpä on kävelykadulla joensuulaisena kävelykadulla talustella niin liikuntarajoitteisen kuin terveekin ”sulassa sovussa”*. (internet 2002, keskustelupalsta)
- b. Ferrari taas toisaalta on ottanut paketistaan lähes 100% hyödyn irti käyttäen jokaisen mahdollisen porsaanreiän ja tilaisuuden sarjassa ja vielä kun se onnetarkin on puolella *niin mikäs siinä on ollakseen!* (internet, uutissivu)

Mikäs on ollessa/olla/ollakseen -konstruktiopesyeen kaikki konstruktioit ovat lausekonstruktioita. Konstruktio täydennettynä leksikaalisella aineksella muodostaa siis kokonaisen lauseen tai lausuman, jonka kokonaismerkityksessä abstraktin konstruktion merkitys on avainasemassa. Pelkkien lekseemien merkityksen perusteella kyseessä olisi kysymys, mutta käytännössä konstruktioiden esiintymät ovat jonkin edellä esitetyn kommentteja. Tapaustutkimuksissa *Kiellon lumo* ja *Kirosanakonstruktioit* tutkimani rakenteet ovat vastaavia lausekonstruktioita. Niissä leksikaalinen aines saattaa vaihdella vielä selvästi enemmän kuin *mikäs on ollessa* -tyypin konstruktioissa. Esimerkiksi kieltoverbitöntä kieltokonstruktioita on osittain ehkä tästä syystä aiemmissa tutkimuksissa pidetty kieltoverbin ellipsinä (esim. Savijärvi 1977, 1984, 2001 [1981], Ikola 1970). Konstruktion näkyvin piirre kun on kieltoverbin ”puute”. *Kiellon lumossa* olen kuitenkin osoittanut, että esimerkeissä 1 ja 5 on kyse pikemminkin vakiintuneesta ilmaisutyypistä kuin pelkästä kieltoverbittömyydestä:

5. a. *pöh mä mitään ole* (chat-aineisto)
- b. – Paavo rakas, tiedätkö sinä, miten kalliita silmälasit ovat? Ainoat lasisi sinä rikot ja viskelet ympäriinsä kuin pieni lapsi.
Paavo Emil Milana vilkasi vaimoaan silmät sirrillään.
– *Minä mitään ole rikkonut*. Tontut perkele yllättivät. Ne ei tykänneet, kun minä niitä katsoin. (Jääskeläinen: Lumikko ja yhdeksän muuta)
- c. *Paskat mä siellä mitään voi kuitenkaan tehdä* kun ei oo sitä euroa kun ei sen perässä oo tullu vähään aikaan juostua. (internet 2004, blogi)

Argumentteja konstruktioitulkinnan puolesta on monia. Oleellista on, että kieltoverbittömyys liittyy sekä muodoltaan että käytöltään tietynlaisiin konteksteihin (ks. tarkemmin jakso 1.1.)

Kiinnostava kieltoverbittömän kieltokonstruktion erityispiirre on sen mahdollinen kirosana-alkuisuus (5c ja tavallaan myös 5a). Kirosanalla on rakenteen sanajärjestyksessä erityisasema: se on ainoa elementti, joka voi esiintyä niin sanotussa esikentässä (Vilkunan 1989 *K-field*). Tapaustutkimukseni *Kiellon lumo* aineistossa ei kuitenkaan ole

juurikaan kirosana-alkuisia esimerkkejä.⁶ Artikkelissa *Kirosanakonstruktiot* fokusoinkin vielä erikseen kirosana-alkuisiin rakenteisiin ja osoitan, että kieltoverbittömällä kieltokonstruktioilla on lähikonstruktiota hieman samaan tapaan kuin *mikäs on ollessa*-konstruktioilla. Olen kutsunut näitä rakenteita myöntökieltokonstruktioiksi (6a) ja toistokonstruktioiksi (6b). Kaikkia kolmea käytetään samantyyppisessä kiistävässä kontekstissa, joskin toistokonstruktioilla on myös selvemmin omaleimaisia piirteitä. *Kirosanakonstruktiot*-artikkelissa käsittelen lyhyesti myös *välittää*-verbin ympärille rakentuvaa ilmaustyyppiä, jota nimitän *paskat välitän*-konstruktioiksi (6c).

6. a. 1. kirjoittaja: antti on ihana!!
2. kirjoittaja: *Paskat se mikään ihana on.* (internet 2005, keskustelupalsta)
- b. Nettiyhteys pimeni maanantaina, ja tiistaina vikatiedoite teksti-tv:ssä tiesi kertoa, että toimii jos pätkii aina välillä modeemista virrat. *Paskat toimii.* (internet 2005, blogi)
- c. Ja kaapissahan mä olen jo muiden katseessa kingi, *vaikka mä vitut välitän niiden luusereiden kunnioituksesta.* (internet 2005, Rosa Liksomien novelli)

Varsinaisten tutkimuskohteitten lisäksi tapaustutkimuksissa käsitellään jonkin verran muita konstruktioita, jotka joko toimivat vertailukohtina tai ovat osia jostakin tutkitusta konstruktioista. Vertailukohtia ovat muun muassa sananparsiformulat *hätäkös on olla* ja *hyvä on X:n olla* (tyypin mukainen sananparsisi esim. 7a ja 7b). Sananparsiformulat vertautuvat nimenomaan *mikäs on INF*-konstruktioihin, ja käsittelenkin niitä tarkemmin tapaustutkimuksessa *Lähikonstruktiot* (s. 62–65). Kieltoverbittömän kieltokonstruktioita kannalta taas kiinnostava vertauskohta on kieltorakenne, joka alkaa kieltoverbillä (7c). Itse kieltoverbiä lukuun ottamatta rakenteilla on monia yhtäläisyyksiä (ks. *Kiellon lumo* s. 103–110).

7. a. *Hätäkö taitavan laulaa.* (Kansanrunousarkisto, Ahlainen)
- b. *Hyvä on taitavan laulaa* vaikka ei olisi ääntäkään. (Kansanrunousarkisto, Muuruvesi)
- c. *Em minä hänen tolpparians kyselly o.* (Lindén 1963: 222)
- d. *en mä kipee oo* - oon vaan liikalämmennyt ajattelmisesta (chat-aineisto)

Tapaustutkimuksessa *Kiellon lumo* (s. 119–132) käsittelen melko tarkkaan yhtä yksittäistä kieltoverbittömässä kieltokonstruktiossa yleistä sanaa. Kyse on pronominin *mitään* partitiivimuodosta *mitään* (8a). Oman käsittelynsä se saa paitsi siksi, että se on

⁶ Tämä johtunee chat-huonetta pyörittävän ohjelman automaattisesta sensuurista (ks. *Kiellon lumo* s. 113–118).

konstruktion esiintymissä silmiinpistävän yleinen, myös siksi, että kaikkia esiintymiä ei ole mahdollista analysoida pronomini- ja muodoiksi. Esitän, että *mitään* on adverbistunut ja muistuttaa joiltakin osin kieltosanaa (8b).

8. a. njää, se *mitään* heitä (chat-aineisto)
- b. Ja paskat mä *mitään* mee, en kuitenkaan uskalla. (internet 2007, keskustelupalsta)

3.2 Korpustutkimus metodina

Esittelen tässä alajaksossa metodiani. Useimpia jaksossa 2.1 mainittuja kansainvälisiä kognitiivisen kielitieteen ja konstruktiokieliopin edustajia yhdistää se, että he pohjaavat argumentointinsa pääosin itse muotoiltuihin esimerkkilauseisiin (ks. myös Huumo 2006: 180). Olen itse kuitenkin käyttänyt tutkimuksissani erilaisista korpuksista ja esimerkiksi internetistä kerättyä ”käytettyä” kieliaineistoa. Perustelen tässä alajaksossa valintaani.

Kognitiivisen kieliopin ja konstruktiokieliopin harjoittajien tutkimusmetodologia on tavattu jakaa karkeasti kahtia. Geeraerts (1999) havainnollistaa jakoa Platonhenkisellä dialogilla, jossa eri kantoja edustavat kuvitteelliset roolihenkilöt Antipoda Proliphica ja Duodecimus Empiricus. Ensimmäinen edustaa niitä kieliopin tutkijoita, joiden tutkimus perustuu pääosin itse keksittyihin esimerkkilauseisiin. Metodina on introspektio. Esimerkiksi polyseemisen sanan kuvauksessa tämän metodin käyttäjä keskittyy miettimään, mitä eri merkityksiä sanalla voi olla. Introspektion käyttöä on yleensä perusteltu sillä, että vain ihmisellä itsellään on pääsy oman päänsä sisään, siis omaan käsitemaailmaansa. Esimerkiksi Talmy (2000: 5–6) vertaa geologia ja semantiikkaa: Geologin tutkimuskohde on maa, joten hänen on käytettävä sitä aineistonaan. Semantiikan tutkimuskohteena taas ovat ”kvalitatiiviset mentaaliset ilmiöt sellaisina kuin ne ilmenevät tietoisuudessa” (mts. 4), joten hänen on käytettävä aineistona tietoisuuttaan. Toinen keskustelija – Duodecimus Empiricus – edustaa kieliopin tutkimuksen empirististä haaraa. Tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan esimerkiksi tekemällä erilaisia psykolingvistisiä kokeita tai korpuksiin ankkuroituvia tutkimuksia. Jos siis empiristisen metodin käyttäjä tutkii jonkin sanan polysemiaa, tarkastelee hän joko sanan esiintymiä korpuksessa tai erilaisin koeasetelmin selvitettyjä kielenkäyttäjien käsityksiä sanojen merkityksestä.

Edellä esitetty jako on tietenkin karrikoitu. Ensinnäkin se ei itse asiassa esitä kahta vaan kolme erilaista lähestymistapaa: keksittyihin esimerkkeihin pohjaavan, korpustutkimuksen ja koeasetelmiin perustuvan. Vaikka näistä ensimmäinen on kognitiivisen

kielitieteen ja konstruktioikieliopin alalla ollut kansainvälisesti näkyvin lähestymistapa, on kaksi jälkimmäistäkin saanut jalansijaa. Jo vuonna 2000 julkaistussa kognitiivisen kielitieteen esittelyssään Onikki nostaa voimakkaasti esille erilaisia eksperimentaalaisia lähestymistapoja (ks. myös Onikin esittämät lähteet ja Goldberg 2006) ja sama on ollut nähtävissä kesän 2007 kognitiivisen kielitieteen maailmankonferenssissa (Jääskeläinen *tulossa*). Suomalaisen kognitiivisen kielitieteen ja konstruktioikieliopin lyhyessä perinteessä selvästi yleisintä on ollut kuitenkin korpuksiin pohjaava tutkimus (esimerkkejä jaksossa 2.3). Erilaisiin koeasetelmiin tai itse keksittyihin esimerkkeihin pohjaavia tutkimuksia on selvästi vähemmän. Esimerkki edellisestä on Raukko (2002) ja jälkimmäisestä Huumo (1997).

Toiseksi jako empiirisiin ja ei-empiirisiin ei ehkä ole kaikkein kuvaavin. Esimerkiksi korpustutkimus ei ole luonteeltaan puhtaasti empiiristä, sillä se ei poista kokonaan tutkijan oman päättelyn osuutta. Jokainen korpustutkija on Geeraertsin (1999: 181) roolihenkilön termein ”kaappi-introspektikko” siinä mielessä, että korpuksessa havaittuja säännönmukaisuuksia arvioidaan joka tapauksessa oman kielitajun mukaan (ks. myös Fillmore & Kay 1995: 1-13).⁷ Olemassa olevien lauseiden kielenmukaisuuden ja käytöalan arviointi on kuitenkin erilainen tehtävä kuin esimerkkien keksiminen (ks. myös Sandra ja Rice 1995: 94, Fillmore ja Kay 1995: jakso 1.2). Paremminkin jako empiirisiin ja ei-empiirisiin lähestymistapoihin kuvastaakin eri lähestymistapoja mielestäni se konkreettinen ero, käytetäänkö tutkimuksissa keksittyä vai kerättyä eli ”käytettyä” kieltä. Siinä missä ei-empiirisen ja empiirisen tutkimuksen erottelu jää helposti sapelien kalisuttamiseksi, jaolla keksittyyn ja aineistoista kerättyyn kieleen on selviä käytännön seurauksia. Olen itse käyttänyt tapaustutkimuksissani korpuksia juuri siitä yksinkertaisesta syystä, että tutkimuskysymykseni vaativat sitä hyvin konkreettisella tasolla. Esitän seuraavassa kolme käytännöllistä ja yhden teoreettisen perustelun.

Ensimmäinen perustelu on se, että tavoitteenani ei ole ollut vain tutkia rakenteita ”suomen kielessä” vaan ottaa huomioon myös kielimuodon vaikutus. Normitetussa kirjakielessä kieliopillisia rakenteita käytetään jonkin verran eri tavoin kuin esimerkiksi chat-kielessä tai murteissa. Olen nostanut tämän seikan esiin analyysissani kaikissa tapaustutkimuksissa. Lisäksi on selvää, ettei normitettu kirjakielikään ole pysynyt vakiona ajan kuluessa. Nyt 2000-luvulla hyväksyttävä kirjakieli on erilaista kuin se oli 1800-luvulla – vuoden 1642 Biblian ajoista puhumattakaan. Erilaisiin suomen kielen muotoihin ei pääse luotettavasti käsiksi pelkästään omaan kielitajuunsa nojautumalla.

⁷ Sekä Talmy että Geeraerts sekoittavat Itkonen (2003) mukaan introspektion ja intuition. Esimerkiksi Talmya Itkonen moittii väärästä sananvalinnasta (mts. 70, sama argumentti pätee ymmärtääkseni myös Geeraertsin). Intuutiolla Itkonen viittaa omaan kielitajuun ja sen avulla tehtäviin arvioihin ilmausten kielenmukaisuudesta. Introspektio eli itsehavainnointi taas on omien ajatusten, muistojen ts. ajattelua ja erittelyä. Tämän jaon mukaisesti jokainen korpuksia käyttävä semantikko joutuu tietenkin käyttämään intuitiotaan.

Toinen korpusten käyttöä vaativa tekijä on tutkimieni konstruktioiden keskinäinen läheisyys. Harvan intuitio sanoo, mikä on konstruktioiden *mikäs on ollessa ja mikäs on olla* välinen ero. Entä mistä kertoo se, että Hassisen koneen Rappiolla-kappaleen toisen säikeistön kolmatta säettä on vaikea erottaa edes kuuntelemalla kyseistä kohtaa? Lauletaanko kohdassa *vitut minä mikään viisas ole* vai *vitut minä mikään viisas olen*? Osin erot lähikonstruktioiden välillä ovat niin pieniä tai sumeita, että konstruktiot saattavat kielenpuhujan intuition mukaan olla samanarvoisia. Laajempaa korpusaineistoa käyttämällä on mahdollista paljastaa hienovaraisia, tendenssimäisiäkin eroja.

Kolmas tekijä on keksittyjen esimerkkien kontekstittomuus. Irtolauseiden tutkimus on itse asiassa varsinkin typologisesti orientoituneessa lingvistiikassa hyvin yleistä, ja varmasti lähes jokainen kansainvälisen tiedeyhteisön jäsen on osallistunut oman äidinkielensä mukaisten tutkimusesimerkkien tarkastamiseen tai äidinkielelleen kääntämiseen. Kohdassa 9 on esimerkkejä lauseista, joiden kielenmukaisuutta olen ulkomaisien kollegoiden pyynnöstä arvioinut.

9. a. Erittäin hyvinpä nukuin.
- b. Hiemanhan syön.
- c. Hän on poissa keittiöstä.
- d. Maljakko on poissa pöydältä.

Lauseiden 9a ja 9b kohdalla kielenmukaisuuden päättäminen tuntuu absurdilta. Ne ovat oudon kuuloisia, mutta merkitys on kuitenkin ymmärrettävissä. Esimerkit 9c ja 9d ovat yksiselitteisemmin suomea, mutta varsinkin jälkimmäisen esimerkin kommunikatiivisen funktion löytäminen vaatii mielikuvitusta. Kaikki kohdan 9 lauseet saattavat olla luontevia jossakin kuvitteellisessa kontekstissa, mutta epäselväksi jää, minkälainen status tällaiselle mielikuvituskontekstille tulisi antaa kielitieteellisessä argumentoinnissa.

Fillmore ja Kay (1995: 1-12–1-13) esittävät tämän tyyppisen argumentoinnin ongelmista tyhjentävän esimerkin analysoidessaan oppikirjaesimerkkiä *a man walks*. Lauseetta käytetään formaalin logiikan esittelyissä esimerkkinä predikaattilogiikan suhteesta luonnolliseen kielen kategorioihin. Tarkoituksena oppikirjoissa on esittää analyysi lauseesta, jossa indefiniittisen subjektin ilmaistaan tekevän jotakin (merkitys 'mies kävelee'), mutta Fillmore ja Kay osoittavat eri muotoipiirteiden perusteella, että kyseisen lauseen voi itse asiassa tulkita vain geneerisenä: 'ihminen kävelee / osaa kävellä'.

Vaarana kontekstittomien esimerkkilauseiden käytössä on myös se, että saman esimerkin jatkuva käyttö vaikuttaa tutkijan oman kielioppivaraston muokkaantumiseen. Langacker (2005: 164) huomauttaa, ettei lause *he sneezed the napkin off the table* kuulu sellaisenaan kielioppiin vakiintuneiden yksiköiden joukkoon – muuten kuin lingvisteillä. Syynä lingvistien erikoiseen konstruktiovarastoon on Goldberg (1995), jonka julkaisun jälkeen lausetta on käytetty lukemattomien konstruktioita koskevien teoreettisten

keskustelujen esimerkkinä. Langackerin esimerkki on vitsikäs, mutta samalla kuvaava: mikä tahansa alkaa vaikuttaa tutulta, jos sitä tarkastelee riittävän kauan.

Konstekstillisuus sen sijaan auttaa sekä arvioimaan esimerkkilauseiden kielenmuokaisuutta että joskus myös ymmärtämään paremmin niiden rakentumista. Jos olisin kieltoverbitöntä kieltokonstruktiota tutkiessani joutunut arvioimaan lausetta *vitut oli hippi*, olisin luultavasti tuominut sen mahdottomaksi ja tarjonnut tilalle esimerkiksi lausetta *vitut se hippi oli* tai *vitut se hippi ollu*. Lause kuitenkin esiintyy esimerkin 10a osoittamassa kontekstissa. Kun aineistossa esiintyy toistuvasti vastaavia rakenteita, on kielen-tutkijankin hyväksyttävä rakenne omaksi konstruktiokseen (ks. jakso 4.1). Yhtä lailla *mikäs on ollessa* -konstruktion tapauksessa edeltävä konteksti selittää hyvin konkreettisesti tasolla esimerkiksi konstruktion verbivalintaa (10b).

10. a. Asiaa, vaikka tukakas laulaja olikin melkein hippi. (”*Vitut oli hippi*”). (internet 2005, verkkolehti)⁸
- b. Myös Lindström *jatkaa* työntekoa vanhaan malliin. *Mikä on jatkaessa*, kun yhteistyö Hannu Aravirran kanssa toimii. (Kielipankki, Demari)

Käytännöllisten syiden lisäksi on löydettävissä myös yksi teoreettinen argumentti kor-pusten käytön tueksi. Kognitiivinen kielioppihan lähtee liikkeelle siitä, että kielioppi syntyy ja elää käytettyjen ilmausten pohjalta. Näkemyksestä käytetään nimitystä käyttö-pohjainen kielioppi (ks. esim. Langacker 1990: luku 10, 1999: luku 4, 2000, engl. *usage-based grammar*). Käyttöpohjaisuuden implikaatioita ei kuitenkaan aina oteta huomioon. Geeraertsin (1999: 179) roolihenkilön sanoin:

It has sometimes been said that Cognitive Linguistics is a usage-based model, but I feel cognitive linguists sometimes neglect to draw the methodological consequences of that recognition – viz. that actual language use is the methodological basis of Cognitive Linguistics.

Jos kielioppi pohjautuu todelliseen kielenkäyttöön – jos se siis syntyy, elää ja kehittyy todellisten ilmausten pohjalta –, eikö tutkijakin voisi hyötyä siitä, että käyttäisi samaa materiaalia? Mielestäni vastaus on ilmiselvästi ”kyllä” (ks. myös Päiviö 2007: 27). Esimerkiksi Langacker (1999: 376) ilmoittaa varsin eksplisiittisesti odottavansa lisävalais-tusta kielio-pin tutkimuksen ongelmiin kommunikaation tutkimuksen suunnalta. Lan-

⁸ Suluissa olevat tekstit ovat kyseisessä keikka-arvostelussa toisen kirjoittajan kommentteja. Tekstissä on aiemmin selitetty asia seuraavasti: ”(Semivirallinen kommentaattori N.N. [nimi poistettu] innostuu nyt, ja vielä vastaisuudessakin, ilmaisemaan mielipiteitään sulkulausekkeissa. Tähän malliin: (”Blaa, blaa, asiaan!!!))”

gackerilaista skeema-ajattelua onkin hedelmällisesti sovellettu esimerkiksi vuorovaikutuslingvistiikan piirissä (esim. Ono & Thompson 1995, Helasvuo 2002). Samaan tapaan olen itse olettanut, että juuri korpusesimerkkien analysointi voi kertoa jotakin uutta kieliopista ja sen rakentumisesta, konstruktioiden suhteesta toisiinsa. Seuraavassa esittelen ne aineistot, joita käytännössä olen käyttänyt tavoitteideni saavuttamiseksi.

3.3 Käytetyt aineistot ja keruukriteerit

Suomen kieli ei ole yksi selvärajainen entiteetti, vaan se jakautuu moniin toisistaan enemmän tai vähemmän poikkeaviin varieteetteihin. Viime vuosina julkaistuissa fennistisissä väitöskirjoissa tämä on usein otettu huomioon niin, että tutkittava aineisto on valittu jostakin rajatusta kielimuodosta. Kyse on yksinkertaisimmillaan puhutun ja kirjoitetun kielen välisestä erosta, mutta rajanvedot ovat yleensä selvästi tarkempia. Perinteisesti on tutkittu esimerkiksi murteita, mutta uudemmissa variaation tutkimuksen väitöskirjoissa on pyritty ottamaan huomioon myös kielen tilanteinen vaihtelu (erityisesti Lappalainen 2004, myös Kurki 2005: 63–67 pohtii haastattelujen luonnetta tilanteena). Keskusteluanalyyseissa on myös lähdetty alusta pitäen liikkeelle tilanteisesta puhekielestä. Institutionaalista puheesta, esimerkiksi lääkärin vastaanottojen kielestä, on julkaistu useita tutkimuksia, joista tuorein on Korpela (2007). Etelämäki (2006) taas tutkii vapaamuotoisemmassa, tosin myös tarkasti rajatussa, tilanteessa puhuttua suomea. Kirjakielen tutkimuksessa on vastaavasti käsitelty Rahdun (2006) ja Makkonen-Craigin (2005) tapaan pääosin sanomalehtikieltä, mutta myös muiden tekstilajien erityistutkimuksia on julkaistu: esimerkiksi Tiililä (2007) tutkii Kelan tukipäätösten ja Kankaanpää (2006) hallinnon lehdistötiedotteiden kieltä. Usein kirjakielen tutkimuksessa on lähdetty liikkeelle jostakin valmiista korpuksesta ja käytetty sitten aineistona kaikkia kyseiseen korpukseen kuuluvia tekstilajeja. Näin on toiminut esimerkiksi Jaakola (2004), joka on käyttänyt tekstityypiltään melko tasakoosteista HKV-korpusta (mts. 31–32), ja Sivonen (2005), joka on käyttänyt CSC:n pääosin sanomalehtikielestä koostuvaa yleiskielen koelmaa.

Oman tutkimukseni aineisto rakentuu toisin. Tavoitteenani on ollut hankkia dataa kunkin erityisongelman vaatimasta aineistosta, ja koska tutkimani rakenteet ovat ESSA-infinitiiviä lukuun ottamatta normitetussa kirjakielessä melko harvinaisia, on erityisongelma vaatinut useimmiten hyvin laajaa aineistopohjaa. Lähimmät vertauskohdat ovat Jaakko Leino (2003) ja Päiviö (2007), jotka molemmat käyttävät aineistona eri-ikäisiä yleiskielisiä kirjakielen korpuksia ja murreaineistoja. Leino vertailee yhden muodon (permissiivirakenteen) käyttöä eri aineistoissa samaan tapaan, kuin me teemme artikke-

lissa *Itsenäistyvä infinitiivi*.⁹ Päiviö taas käyttää murreaineistoa ja eri-ikäistä kirjakielistä aineistoa väitöskirjansa eri osissa: murreaineistoa hän käyttää semanttisessa analyysissä ja kirjakielistä aineistoa tutkimiansa rakenteiden (*asti* ja *saakka*) kieliopillistumista tutkiessaan (ks. mts. 24–29). Leinon ja Päiviön tapaan olen kerännyt aineistoa useimmista käytettävissä olevista suomen kielen sähköisistä korpuksista. Heistä poiketen olen kuitenkin käyttänyt aineslähteenä myös internetiä ja hankkinut myös joitakin omia, täysin uusia aineistoja.

Tasapuolisesti kaikenkattavaa aineistoni ei toki ole. Painopiste on kirjoitetussa kielessä – ei tosin vain normitetussa kirjakielessä. Puhekielinen datani on pääosin Muoto-opin arkistosta ja Lauseopin arkiston murrekokoelmasta. Murrekokoelmien kieli poikkeaa tietenkin jonkin verran spontaanista keskustelupuheesta, sillä kyseessä on haastattelutilanteessa tallennettu monologimainen tekstilaji. Muoto-opin arkisto ei myöskään sisällä esimerkkilauseiden kontekstia. Murreaineistot tarjoavat kuitenkin vertailukohdan, johon kirjakielen kehitystä voi verrata (ks. erityisesti *Itsenäistyvä infinitiivi*). Lisäksi murreaineistojen edustamaa kielimuotoa on tutkittu niin paljon, että monista tutkimuskohteista on olemassa murreaineistosta tehtyjä havaintoja (esim. *Kiellon lumo*). Puhekieltä edustaa myös tapaustutkimuksessa *Lähikonstruktiot* vertailuaineistona käyttämäni sananparsiaineisto.

Puhutun kielen melko yksipuoliseen edustukseen verrattuna käyttämäni kirjoitetun kielen aineisto on monipuolinen. Mukana on ensinnäkin kaikista suurista atk-korpuksista kerättyä aineistoa – vanhaa kirjakieltä, kaunokirjallisuutta ja nykyyleiskieltä. Esimerkiksi jo pelkkä CSC:n Kielipankki riittää lähes mihin tahansa nykyyleiskielen tutkimukseen: se mitä siitä ei löydy, ei ylipäänsä esiinny sen kattamissa kielimuodoissa. Vanhempaa kirjakieltä taas on keskitetty erityisesti Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen korpuksiin, joita olen käyttänyt erityisesti tapaustutkimuksissa *Itsenäistyvä infinitiivi* ja *Lähikonstruktiot*.

Vaikka esimerkiksi Kielipankin korpusta voi luonnehtia laajaksi, ei se kuitenkaan ole sitä kuin yleiskielen korpuksena. Pelkästään tällaisen aineiston käyttäminen antaisi väärän kuvan monien kieliopillisten rakenteiden käytöstä ja levikistä. Esimerkiksi kiro sanojen ja niiden ympärille rakentuvien konstruktioiden käyttö on Kielipankin korpuksen perusteella suomen kielessä ylen harvinaista. Tätä kuvaa voi tarkentaa käyttämällä myös korpuksia, joissa on normittamatonta kirjoitettua kieltä. Tällaisen aineiston runsaudensarvi on internet. Internet ei kuitenkaan ole varsinainen korpus: se on alituisesti muuttuva kokoelma, joka on lisäksi siinä mielessä rajaton, että hakukoneiden käyttämää materiaalia on hankala kontrolloida (internet-aineiston käytön eduista ja haitoista ks. tuore artikkeli Lüdeling, Evert & Baroni 2007). Lisäksi internet ei tietenkään ole mi-

⁹ Artikkelin *Itsenäistyvä infinitiivi* onkin toteutettu pääosin Suomen Akatemian tutkimusprojektissa Nykysuomen juuret, jonka jäsen myös Leino oli.

kään kielimuoto, vaan erilaisten tekstilajien kokoelma. Katson joka tapauksessa, että näin suuren aineiston käyttämättä jättäminen olisi arroganttia, sillä korvaavaakaan aineistoa ei ole olemassa. Aineiston rajoitukset on kuitenkin otettava huomioon.¹⁰

Olen myös koostanut tätä tutkimusta varten yhden erilliskorpuksen, jota käytän pääaineistona tapaustutkimuksessa *Kiellon lumo*. Kyse on chat-kielen aineistosta, joka on kerätty pääosin internetistä Artic.net-verkkosivuston chat-palstoilta 18. tammikuuta–14. helmikuuta 2001. Keskusteluja kerätessä on pyritty ottamaan huomioon tutkimuseettiset kysymykset (ks. esimerkiksi Ess 2002, Suler 2000).¹¹ Keskustelut on esimerkiksi kerännyt muutama aktiivisesti itse keskusteluihin osallistunut informantti. Informantit tallensivat käymänsä keskustelut tiedostoon ja lähettivät ne minulle tutkimuskäyttöön. Tällä metodilla on kerätty 80 prosenttia chat-aineistostani. Loput aineistosta on irc-kanavilta. Nämä aineistot olen löytänyt tavallisilla internet-hauilla harrastajien julkisilta kotisivuilta. Yhteensä aineistoissa on 68 000 repliikkiä (noin puoli miljoonaa sanetta).

Pelkkä korpus ei vielä tee tutkimusta. Käytännössä olen kerännyt erilaisin hakukonein käytetyistä korpuksista ja aineistoista kussakin tapaustutkimuksessa tutkimieni konstruktioiden esiintymät. Väitöskirjani yhtenä perusajatuksena on, että kielioppi on kokoelma dynaamisia, muuttuvia konstruktioita. Tutkittavia esimerkkejä poimittaessa on kuitenkin ollut välttämätöntä tehdä myös melko tarkkoja rajauksia.

Yksinkertaisinta tutkittavien rakenteiden valinta oli artikkelin *Itsenäistyvä infinitiivi* aineistoa hankittaessa, sillä kyseisessä tapauksessa kriteerinä oli muodoltaan selkeä ESSA-infinitiivi. Hakulausekkeessa huomioin ESSA-infinitiivin tunnuksen eri allomorfit, ja hakutuloksista poistin lukuisat ”väärät osumat” (*varressa, laessa* yms.). Nykyään tämäntyyppistä aineistoa on helppo poimia esimerkiksi Kielipankista, joka on morfologisesti esianalysoitu.

Muut tutkimani konstruktiot ovat muodoltaan monimutkaisempia. Aineistoa kerättäessä on pyritty joustavuuteen niin, ettei liian tiukka hakukriteeri ole rajannut kiinnostavia tapauksia tutkimusaineiston ulkopuolelle. Lähikonstruktioyhmän *mikäs on ollessa/olla/ollakseen* keruussa kriteerinä on ollut rakenteen aloittava kysymyssana *mikä*, yksikön 3. persoonassa oleva finiittiverbi *olla* ja jokin edellä mainituista infinitiivimuodoista. Koska aineistoa kerätessä havaitsin käytöltään vastaavia finiittiverbittömiä tapauksia, otin nekin mukaan tutkimusaineistoon. Näin väljän määrittelyn etuna on se, että prototyyppisten tapausten lisäksi saadaan kuva myös erilaisista laajentumista. Huo-

¹⁰ Olen käyttänyt eri kirjoituksissani internet-esimerkkien lähdetietojen merkinnässä erilaisia systeemejä. Esimerkiksi koko internet-osoitteen merkitseminen on usein paitsi sotkuisen näköistä, yhä useammin teknisesti hankalaa myös epäinformatiivista, sillä osoite ei läheskään aina kerro, minkälaisesta tekstistä on kyse. Tässä johdannossa sovellan systeemiä, jossa internet-esimerkkiin on lisätty sen poimintavuosi ja karkea maininta sen edustamasta tekstilajista (uutissivu, kotisivu, blogi, keskustelupalsta jne.). Joitakin poikkeuksia olen joutunut tästäkin systeemistä tekemään juuri esimerkkien iäkydestä johtuen.

¹¹ Kiitän Sanna-Kaisa Tanskasta hänen internet-aineistojen eettisiä puolia koskevista neuvoistaan.

nona puolena on aineiston mahdollinen sekakoosteisuus. Teknisesti konstruktioiden haku on toteutettu pelkän *mikä*-muodon avulla. Hakutuloksista on poimittu esitettyjä kriteereitä vastaavat tapaukset. Poikkeuksen muodostivat murreaineistot, jotka on Kieli-pankin tapaan morfologisesti analysoitu. Näissä tapauksissa alustavana hakukriteerinä oli kulloinenkin infinitiivi.

Tapaustutkimuksissa *Kiellon lumo* ja *Kirosanakonstruktio*t tutkimuskohteina on erilaisia kieltokonstruktioita. Tutkimuksessa *Kiellon lumo* tutkimusaineiston keruukriteerinä on ollut kieltomerkityksisyys, kieltoverbin puute ja pääverbin kieltomuotoisuus. Mukana aineistossa on myös sellaiset pääverbittömät tapaukset, joissa on selviä lausemaisia piirteitä (yhteensä 4 kappaletta, ks. tarkemmin *Kiellon lumo* alaviite 19). Niitä ei kuitenkaan ole laskettu mukaan sanajärjestyksestä käsittelevän luvun taulukoihin. Teknisesti haku on toteutettu lukemalla koko aineisto.

Tapaustutkimuksessa *Kirosanakonstruktio*t aineiston keruukriteerinä on ollut kieltomerkityksisyyden lisäksi kirosana-alkuisuus. Tässä tapauksessa on johdonmukaisemmin hyväksytyt vain ne esimerkit, joissa on joko myöntömuotoinen finiittiverbi tai verbin kieltomuoto. Teknisesti haku on toteutettu kirosanamuodoilla.

Tarkemmat tiedot kussakin tapaustutkimuksessa käytetystä aineistosta on itse tapaustutkimuksissa. Tapaustutkimuksessa *Itsenäistyyvä infinitiivi* ne ovat sivulla 261, artikkelissa *Lähikonstruktio*t sivuilla 44–47, *Kiellon lumossa* sivuilla 12, 46–47 ja 113 sekä artikkelin *Kirosanakonstruktio*t käsikirjoituksessa sivuilla 3–4.

4 Konstruktiot ja kieliopin dynaamisuus

Konstruktioajattelun mukaan kielioppi on erilaisten konstruktioiden kokoelma. Kokoelma ei ole staattinen, vaan se elää jatkuvasti. Tämä dynaamisuus näkyy kielessä monella tapaa, monessa eri ulottuvuudessa. Lingvistinen tutkimus on keskittynyt erityisesti kieliopillisten konstruktioiden muutokseen melko pitkien ajanjaksojen aikana. Historiallinen kielitiede onkin tutkinut ajallista eli diakronista muutosta systemaattisesti jo 1800-luvulta lähtien. Suomen kielen tutkimuksessa on keskitytty esimerkiksi suomen ja sukukielten moninaisiin suhteisiin. Kaikki elämä ei kuitenkaan ole hiljalleen vuosisatojen tai edes vuosikymmenien saatossa tapahtuvaa – dynamiikka on myös tässä ja nyt läsnä. Konstruktiokokoelma itsessään on dynaaminen. Uusia konstruktioita syntyy ja vanhat hiipuvat. Kielioppi järjestyy vakiintuneisuusasteeltaan ja keskeisyydeltään erilaisiin konstruktiioihin ja niiden ryhmiin. Ryhmätkin ovat dynaamisia: konstruktiot ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa, eikä niiden keskinäinen asemakaan ole vakio. Konstruktiokokoelman sisäisen dynamiikan lisäksi eri kielimuotojen konstruktiokokoelmat eroavat jonkin verran toisistaan. Vaikka diakroninen muutos on pitkään kuulunut kielitieteilijöitten työlistalle, ei tämä muu dynamiikka ole sinne yhtä lailla päässyt. Dynamiikka on pitkään ollut marginaalissa.

Olen tapaustutkimuksissani fokusoinut koko konstruktioiden elämän kirjoon. Jaksossa 4.1 aloitan ikään kuin alusta ja mietin, milloin voidaan sanoa jonkin ilmaisutyyppin olevan vakiintunut. Konstruktiomääritelmän mukaisesti kysymys on siis siitä, mitä laskeaan konstruktioksi. Jaksossa 4.2 tarkennan vakiintuneiden rakenteiden kuvausta esittelemällä lähikonstruktion käsitteen. Käsitteen kautta avautuu näkymä rakenteiden keskinäiseen dynamiikkaan, kieliopin synkronisiin vaikutussuhteisiin. Jaksossa 4.3 taas esittelen tapaustutkimusteni havainnot eri kielimuotojen konstruktiokokoelmien eroista. Koska käsittelen laajasti ottaen konstruktioiden elämää, en tietenkään voi jättää diakronista aspektia kokonaan huomiotta. Dynamiikka, joka kielessä on synkronisella tasolla tai jonkinlaisella hyvin lyhyellä diakronisella tasolla havaittavissa, heijastuu myös pidemmällä välillä ajassa tapahtuvaan vaihteluun. Siksi pohdin vielä jaksossa 4.4 konstruktioiden diakronista muuttumista tapaustutkimusten ja jaksojen 4.1–4.3 esiin nostamien implikaatioiden pohjalta.

4.1 Vakiintuneisuus

Vakiintuneisuus on käyttämäni käyttöpohjaisen kielioppimallin mukaan ratkaiseva kriteeri, kun ratkaistaan, onko jokin yksikkö konstruktio. Tästä syystä kieliopin tutkijalla on oltava pätevät välineet sen arvioimiseen. Ongelmalliseksi vakiintuneisuuden määrittelyn tekee se, että kyse ei ole staattisesta tilasta, vaan rakenteen vakiintuneisuus voi vaihdella ajallisesti, alueellisesti ja idiolektikohtaisesti. Tässä alajaksossa esitetään viisi vakiintuneisuuden kriteeriä, joista neljää ensimmäistä olen soveltanut: tilastollinen kriteeri, kieliopin kuvausten todistus, kontekstin analysointi, oma intuitio sekä kyselytestit. Alajaksossa esitellään myös verkkomalli, jonka avulla vakiintuneisuutta voi havainnollisesti kuvata. Tapaustudkimuksissa vakiintuneisuus on esillä jokaisessa.

Olen määritellyt kieliopin edellä Langackeria (esim. 1987: 57) mukailten konventionaalisten kielellisten yksikköjen alati järjestyväksi kokoelmaksi. Tärkeä kohta määrittelyssä on konventionaalisuus: kielioppiin kuuluvat vain vakiintuneet rakenteet (ks. esim. Croft 2001: 18–19 tai 52, P. Leino 1993: 61–68; konventionaalisuudesta ks. myös Langacker 1999: 107–109). Kieliopin tutkijalla on oltava välineitä arvioida ilmaisutyyppien vakiintuneisuutta. Kuinka monta käyttökertaa – ja kenen sanomana, minkälaisessa kielimuodossa – vaaditaan konventionaalisen yksikön statuksen lunastamiseen? Onko vakiintuneisuudessa aste-eroja? Miten kielentutkimuksen metodeilla voi lähestyä näitä kysymyksiä?

Lähtökohtanani vakiintuneisuuden määrittelyssä on Langackerin esittelemä käyttöpohjainen kielioppimalli (esim. Langacker 1990, 2000, Kemmer & Barlow 2000, engl. *usage-based grammar*). Mallin mukaan kielioppi pohjautuu kielenkäytössä esiintyviin rakenteisiin: kun ihminen kuulee toistuvasti jonkin rakenteen, se hiljalleen juurtuu (engl. *entrench*) hänen mentaaliseen kielioppiinsa (ks. myös T. Itkonen 1976: 63). Konventionaaliseksi ilmauksiksi lasketaan siis kaikenlaiset muodon ja merkityksen yhtymät, joita todella esiintyy puheessa ja kirjoituksessa. Pelkkä esiintyminen on kuitenkin varsin väljä kriteeri, joka jättää tarkemman rajanteon melko sattumanvaraiseksi. Kaikki ei yleensä kieliopin kuvauksissa kuitenkaan kelpaa. Esimerkiksi ISK:ssa (s. 20) rajan ulkopuolelle on jätetty ”ajattelun heikkouksia, painovirheitä ja muita lapsuksia”. Näitäkin kategorioita on kuitenkin melko hankala soveltaa käytännössä. Vielä ongelmallisemmaksi konventionaalisuuden määrittämisen tekee se, että ihmiset käyttävät kieltä jatkuvasti. Jos kielioppi pohjautuu käytettyyn kieleen, sen tulee myös elää tänään puhuttavan kielen mukana. Vastaavasti hieman kärjistäen huomisen kielioppi on rakentunut myös huomenna puhuttavan kielen mukaan. Tämä jatkuva uusiutumisprosessi tekee kieliopista ja siihen kuulumattomien satunnaisten lipsahdusten kategoriasta entistä hankalammin määriteltäviä. ISK:ssakin (mp.) huomautetaan, että siinä ”ei käsitellä yksittäisiä virhetapauksia, mutta ero toistuvan kyseenalaisen käytön ja kieleen pyrkivän

muutoksen välillä ei ole ilmeinen”. Käyttöpohjaisen mallin mukaan on epäselvää, onko tällaista eroa lainkaan olemassa.

Vaikka kielioppi muuttuu jatkuvasti ja on yhteydessä yksilöiden kielitajuun, on sillä myös yhteinen, sosiaalinen luonteensa (ks. Helasvuon 2002: 4–9 käsittely). Tämä kieliopin yhteisöllisyys on yksi syy, miksi kieliopin rakenteita voi käsittääkseni myös käsitellä muutenkin kuin yksilön kielitajua erittelemällä. Niinpä olen vakiintuneisuuden määrittelyn ongelmista huolimatta tapaustutkimuksissani esittänyt melko kategoriakiin väitteitä suomen kieleen kuuluvista konstruktioista – nimenomaan korpusten pohjalta. Mahdollisia tapoja vakiintuneisuuden määrittelyyn on itse asiassa monia, ja olenkin tapaustutkimuksissani käyttänyt yleensä useita eri kriteerejä. Käytännössä kriteerinä on ollut rakenteen vakiintuneisuus frekvenssien valossa, aiemmat kieliopin kuvaukset, rakenteiden tekstikonteksti ja oma kielitaju. Näiden käytettyjen tapojen lisäksi vakiintuneisuutta voi arvioida esimerkiksi kyselytestein.

Ilmeinen lähtökohta on esiintymien frekvenssi. Vaikka tutkimukseni eivät varsinaisesti ole tilastollisiin argumentteihin perustuvia, olen kuitenkin esittänyt tilastotietoja useimmista ilmiöistä. Katson, että selvillä frekvenssieroilla on todistusvoimaa. Esimerkiksi voidaan nostaa *mikäs on* + INF -konstruktioyhmän yksittäisten jäsenten frekvenssi (tarkemmin *Lähikonstruktio*). Kaikki konstruktioyhmän rakenteet ovat melko harvinaisia. Osoitus tästä on esimerkiksi se, että ne eivät yleensä kuulu vieraana kielenä suomea oppineiden suomen kielen konstruktiovarastoon. Tämä koskee omien havaintojeni mukaan myös sellaisia vieraskielisiä suomen puhujia, joiden peruskielitaito on muuten lähes täydellinen. Kuitenkin esimerkiksi *mikäs on ollessa* -konstruktio esiintyy lähes kaikissa käyttämissäni aineistoissa murteista 1800-luvun kielen kautta nykykielen. Esiintymiä on tutkimuksessa *Lähikonstruktio* käyttämissäni eri aineistoissa lähemmäs kaksi sataa. Tätä voi jo yksinään pitää varsin vakuuttavana todisteena siitä, että konstruktio kuuluu suomen kielioppiin. Konstruktio *mikäs on olla* taas esiintyy sekin samaan tapaan useimmissa korpuksissa, mutta sen esiintymämäärät ovat selvästi pienempiä. Esiintymät lasketaan tässäkin tapauksessa kuitenkin kymmenissä, joten *mikäs on olla* -konstruktionkin olemassaololle on selvät perusteet. Sen sijaan muodot *mikäs on ollakseen* ja *mikäs on ollen* esiintyvät nykykielen aineistoissani vain kertaalleen. Yksittäistapaukset jäävät kieliopin määritelmän ulkopuolelle, sillä yksittäisinä ne eivät ole konventionaalisia. Etsin niille toisenlaista tulkintaa seuraavassa alajaksossa. Vanhassa kirjasuomessa rakenteella *mikäs on ollakseen* on kuitenkin mahdollisesti ollut eri status, sillä melko pienistä tekstikorpuksista sen esiintymiä on löytynyt neljä. Kaksi 1800-luvun esiintymistä on Aleksis Kiven tuotannosta. Vakiintuneisuuden aste voi siis vaihdella ajan, alueen tai jopa idiolektin mukaan.

Frekvenssin lisäksi olen arvioinut *mikäs on* + INF -konstruktioyhmän vakiintuneisuutta kielioppikuvausten perusteella. Kielioppien antama kuva varianttien vakiintuneisuudesta poikkeaa hieman frekvenssin todistamasta. Edellä mainituista nimittäin vain

mikäs on ollessa -konstruktio on tuttu suomen kieliopeille. Esimerkkilause *mikä on voidessani* esiintyy kielioopin kuvauksissa Setälän lauseopin ensipainoksesta (1880) lähtien. Jo Setälän toisessa painoksessa (1884) sille mainitaan myös parafrasi, joka osoittaa, että konstruktion merkitys on tulkittu kutakuinkin samaksi kuin nykyään: ”*Mikä on voidessani* (= mikä on esteenä voimisessani)?” (mts. 64). Frekvenssin perusteella kieliooppiin kuuluvasta *mikäs on olla* -konstruktiosta ei kielioopin kuvauksissa kuitenkaan ole mainintoja. Tästä ei ole syytä tehdä kovin pitkälle vietyjä johtopäätöksiä, sillä evidenssi on loppujen lopuksi epäsuoraa. Kieliooppikuvausten tarkoituksena on tietenkin kuvata kaikki vakiintuneet rakenteet, mutta kuvaus pohjautuu aina kuvaajansa teoriaan kielioopista. Jos fokus on esimerkiksi yleisemmissä säännöissä, on enemmän sattuman kauppaa, sattuuco jokin harvinaisempi idiominkaltainen konstruktio pääsemään kielioopin sivuille (ks. myös jakson 1.1 havainnot kirosoanakonstruktioiden edustuksesta ISK:ssa). Tällaisena sattumana voi pitää esimerkiksi juuri *mikäs on ollessa* -konstruktion asemaa suomen kieliooppikuvauksissa: kun se on kerran päässyt Setälän tuomana kieliooppiin, se on periytynyt lähes sellaisenaan Setälän seuraajiin (esim. Penttilä 1957, ISK s. 493). *Mikäs on olla* -konstruktion puuttumisesta ei voi välttämättä tehdä sitä johtopäätöstä, että kieliooppien kirjoittajat eivät olisi sitä tunteneet tai hyväksyneet.

Mikäs on ollessa -konstruktion esiintyminen kieliopeissa on kuitenkin merkki siitä, että ainakin yksi kielenpuhujasta – kielioopin tekijä – pitää sitä hyväksyttävänä kielen rakenteena. Laajemminkin joukon mielipiteitä konstruktioiden vakiintuneisuudesta voidaan arvioida, ja on useasti arvioitukin. Vakiintuneisuutta voi lähestyä erilaisin koeasetelmin esimerkiksi kysymällä informanteilta, tunnistavatko he esitettyjä ilmauksia tai miten he näitä jaottelisivat. Kognitiivisen kielentutkimuksen alalla koeasetelmia on hyödynnetty erityisesti polysemian tutkimisessa (esim. Sandra & Rice 1995, Raukko 2002). Infiniitivitutkimukseen kyselytestejä on soveltanut ainakin Ylikoski (2005). En ole itse käyttänyt koeasetelmia tässä tutkimuksessa, vaikka niillä varmasti onkin etunsa. Hyvä puoli on esimerkiksi tarkempi kuva yksilöiden kielitajusta (ks. esim. Paunonen 1976, Itkonen 1976). Frekvenssejä analysoimallahan pääsee kiinni vain jonkinlaiseen kollektiiviseen kuvaan kielioopista (ks. pohdinta *Kirosoanakonstruktio* luku 4). Kyselytestien huonona puolena on kuitenkin käytännössä kontekstittomuus. Raukko (2002: 365) toteaa itse näkevänsä merkityksen ”tilanteessa ja vuorovaikutuksessa neuvoteltavana, epämääräisenä ja ei ennalta viimeisteltynä”. Juuri tällaisen näkökulman vastaista on antaa koehenkilöille arvioitavaksi yksittäisiä, tilanteesta ja vuorovaikutuksesta irrotettuja lauseita. Tilannetta voisi parantaa esimerkiksi käyttämällä arvioitavana datana aitoja kontekstillisiä esimerkkejä, mutta näin ei yleensä tehdä. Omiin tutkimusasetelmiini liittyy paljon hienosyisiä konstruktioiden ja niiden käytön eroja, joiden selvittämisessä on parempi luottaa siihen, mitä puhujat todella tekevät, kuin siihen, mitä he arvelevat tekevänsä.

On nimittäin olemassa tapa arvioida kielenpuhujien käsitystä kieliopillisista rakenteista ilman koeasetelmia. Metodi on yksinkertainen: katsotaan, minkälaiseen teksti-kontekstiin tutkittu rakenne sijoittuu. Erityisen hedelmällinen tapa on silloin, kun aineisto on vuorovaikutteista kieltä, jolloin voidaan analysoida sitä, miten tutkittuihin rakenteisiin reagoidaan. Siksi olenkin arvioinut tutkimuskohteitani tästä näkökulmasta lähinnä tapaustutkimuksissa *Kiellon lumo* ja *Kirosanakonstruktio*. Esimerkiksi seuraavat kieltoverbittömät kieltokonstruktio ja niiden saama vastaanotto osoittavat, että vastaanottaja on tulkinnut kiellot affektisiksi:

11. [15:06:03] <hazime> Maxima, ARHG!! *mikään haxima ole!*
 [15:06:16] <Maxima> hajime, *et niin et niin...* 😊 (chat-aineisto)
12. [21:51:30] <titi> arska 😊 *mä ny missään susirajalla asu*
 [21:51:57] <arska64> titi, no en mä sitä tarkottanukaan 😊 Mut ku se on olvin... ja panimo iisalmessa (chat-aineisto)
13. [11:23:21] <arska64> hazime, *mä mitää oo sanonu* 😊
 [11:23:33] <hazime> arska64, kylläpä...eilen 😊 (chat-aineisto)

Kuulija tunnistaa kieltoverbittömän kieltokonstruktio: sen edustumien vastaanotto on säännönmukaista. Lähestymistavan eittämätön etu on se, että rakenteet ovat aidossa kontekstissään ja siinä tilanteessa, jossa niitä on käytetty. Konstruktioon reagoiva kuulija toimii normaalioloissa eikä keinotekoisessa koetilanteessa. Metodi ei kuitenkaan sovellu ainoaksi vakiintuneisuuden kriteeriksi. Se paljastaa vain kategorian rajat, ei sen sisäistä rakennetta eli esimerkiksi prototyyppiä. Kaikki konstruktio edustumiksi ymmärretyt tapaukset eivät nimittäin ole kovinkaan prototyyppisiä tapauksia, ja kuulijat pystyvät tulkitsemaan jonkin konstruktio edustumiksi myös melko perifeerisiä tapauksia (ks. Ono ja Thompson 1995: 217).¹² Ongelmalliseksi voi osoittautua myös toisilleen hyvin läheisten konstruktioiden erottelu. Yhtä kaikki säännönmukainen reagointi johonkin rakenteeseen on vahva todiste konstruktio olemassaolosta reagoijan mentaalisisä kieliopissa.

Käytännössä olen tapaustutkimuksissani yhdistänyt edellä esiteltyjä kriteerejä ja tutkijan harkintaa. Kokonaan erossa oman kielitajun käytöstä ei siis voi olla, sillä oma käsitys kielen rakenteista ohjaa esimerkiksi testaamaan edellä mainittuja kriteerejä potentiaalisin konstruktioehdokkaisiin. Geeraertsia (1999: 182) mukailen ei ole kuiten-

¹² Asiaan liittyy myös se Kurhilan (2003) esittämä ajatus, jonka mukaan keskustelussa ei orientoiduta kieliopin oikeellisuuteen vaan keskustelun sujumiseen. Konstruktio tunnistaminen on siis ensisijaista. Sen sijaan mahdollisesti poikkeavaksi koettuja konstruktioita ei välttämättä kommentoida.

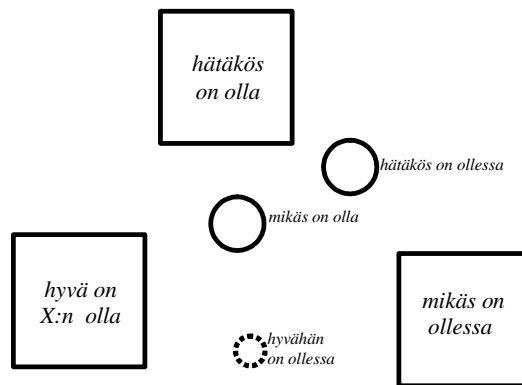
kaan syytä jättää intuitiota tukevaa evidenssiä käyttämättä. Oma kielitaju on yksi kriteeri muiden joukossa.

Eri vakiintuneisuuden kriteerejä käytäntöön sovellettaessa huomataan, että kyse ei ole yksinkertaisesta joko–tai-kysymyksestä. Kielioppiin kuulumisen voidaan hahmottaa osin jatkumonluonteiseksi, sillä jotkin konstruktiot edustavat vahvempia kategorioita, toiset taas motivoituvat tai ehkä jopa ymmärretään keskeisempien kautta. Lisäksi aidossa kielenkäytössä esiintyy rakenteita, jotka on kenties osuvampaa luokitella innovaatioiksi. (Ks. myös T. Itkonen 1976: 54–55). Olen käyttänyt tämän havainnollistamiseen eräänlaista konstruktioiden verkkomallia. Tämän tyyppistä kuvauksen apukeinoa on käytetty kognitiivisen kielitieteen piirissä erityisesti polysemian kuvauksessa (*Lähikonstruktiot* s. 64–65 ja siinä mainitut lähteet, ks. myös kriittinen evaluointi Sandra & Rice 1995: 94–98). Esimerkkinä voidaan nostaa esille konstruktioiden *mikäs on olla* ja *mikäs on ollessa* suhde melko samanmerkityksisiin konstruktioiden *hätäkös on olla* ja *hyvä on X:n olla*. Käsittelen kysymystä sananparsiaineiston avulla tutkimuksessa *Lähikonstruktiot*. Erityisen kiinnostavaksi vertailukonstruktiot tekee se, että *hätäkös on olla* esiintyy myös ESSA-infinitiivillisenä mutta *hyvä on X:n olla* ei. Erilaisia muotomahdollisuuksia voi kuvata taulukon 2 osoittamalla tavalla.

Taulukko 3. Mahdolliset konstruktiot muodon mukaan ryhmiteltynä.

	2. infinitiivin inessiivi	1. infinitiivin lyhyt muoto
<i>mikäs</i>	Mikäs on ollessa.	Mikäs on olla.
<i>hätäkös</i>	Hätäkös on ollessa.	Hätäkös on olla.
<i>hyvä</i>	–	Hyvä on X:n olla.

Taulukointi tuo esiin mahdolliset muotovariantit, muttei näiden voimasuhteita. Se esittää esimerkiksi rakenteet *mikä on ollessa* ja *mikäs on olla* sekä rakenteet *hätäkös on olla* ja *hätäkös on ollessa* samantarvoisina, vaikka konstruktiopareissa ensin mainittu on selvästi yleisempi. Nämä suhteet saadaan paremmin esiin kuvaamalla konstruktiot kaksikulotteisessa avaruudessa, ikään kuin konstruktioiden verkkona. Kuvio 1 on mukailtu versio tutkimuksessa *Lähikonstruktiot* (s. 65, kuvio 4) esitetystä (ks. myös *Kirosanakonstruktiot* kuvio 3):

Kuvio 1. Esimerkki lähirakenteiden kuvaamisesta verkkomallin avulla.

Tässä vakiintuneisuuden astetta on kuvattu karkeasti samaan tapaan kuin tapaustutkimuksessa *Kirosanakonstruktiot*: laatikko kuvaa prototyypistä ja täysin vakiintunutta rakennetta, tavallinen ympyrä melko vakiintunutta, edellisten laajentumaksi tulkittavaa rakennetta ja katkoviivalla piirretty ympyrä jonkinlaista vakiintumatonta innovaatiota. Kuvion perusteella näemme, että vakiintuneimpia ovat rakenteet *mikäs on ollessa*, *hätäkös on olla* ja *hyvä on X:n olla*. *Mikäs on olla* ja *hätäkös on ollessa* esiintyvät näitä selvästi harvemmin, ja niiden motivaatiolähteenä voidaan pitää tyypillisempiä rakenteita. Rakennevariantti *hyvähän on ollessa* ei esiintynyt lainkaan taulukossa 2 eikä se esiinny myöskään käyttämässäni sananparsiaineistossa. Internetistä olen kuitenkin löytänyt yhden esimerkin (14). Kyse on vakiintumattomasta tapauksesta.

14. *Mitäs me peruskoululaiset. Hyvähän tässä on ollessa.* (internet, *Lähikonstruktiot* s. 64)

Kuvauksessa satunnaisia ja siis vakiintumattomia esiintymiä kuvaa katkoviivalla piirretty ympyrä. Vakiintumattomien rakenteiden esittäminen kuviossa on perusteltua teoreettiselta kannalta. Kuten tämän jaksos alussa huomautin, konventionaalisuus ei ole mikään vakioarvo, joka jollakin rakenteella joko on tai ei ole. Poikkeuksilla on oma kiinnostava asemansa, jota pohdin enemmän seuraavassa jaksossa.

Verkkomalli on hyödyllinen apuväline kuvattaessa eri konstruktioiden vakiintuneisuuseroja.¹³ Pelkästään tähän ei kuitenkaan tarvittaisi kaksiulotteista kuvausapparaattia. Mallin tarkoitus onkin kuvata myös konstruktioiden suhdetta toisiinsa. Tästä syystä

¹³ Verkkomallin lingvistisiä ja kognitiotieteellisiä ulottuvuuksia esittelevät Sandra ja Rice (1995) esittävät varsin jyrkän vaatimuksen, jonka mukaan verkkokuvausten esittäjän tulee aina myös selvittää, minkälaisen kognitiivisen statuksen hän esittämälleen kuvaukselle antaa (mas. 104). Tässä esitetyn kuvauksen tarkoituksena on kuvastaa niitä lingvistisin menetelmin havaittavia säännönmukaisuuksia, joita kieliopissa on. Mentaalinen kielioppi voi tietenkin perustua toisenlaiseen mallinnukseen.

esimerkiksi konstruktiot *hätäkös on ollessa* ja *mikäs on olla* on sijoitettu kaksiulotteiseen avaruuteen korosteisempien konstruktioiden *mikäs on ollessa*, *hätäkös on olla* ja *hyvä on X:n olla* väleihin. Perusajatus on, että toisilleen läheiset konstruktiot ovat vuorovaikutussuhteessa toisiinsa (tätä voi kuvata kuviossa esimerkiksi vuorovaikutusnuolien avulla, ks. *Lähikonstruktiot* kuvio 3). Vaikka verkkomalli sinänsä on suhteellisen staattinen kuvaus rakenteiden asettumisesta suhteessa toisiinsa, konstruktioiden suhde toisiinsa on kuitenkin dynaaminen. Olen kutsunut vastaavia toisilleen läheisiä konstruktioita lähikonstruktioksi. Käsittelen niiden välistä dynamiikkaa tarkemmin seuraavassa alajaksossa.

4.2 Lähikonstruktiot

Termillä *lähikonstruktiot* tarkoitan sekä merkitykseltään että muodoltaan läheisiä konstruktioita. Merkitykseltään lähikonstruktiot eivät välttämättä erotu toisistaan selvärajaisesti. Pieniä ja tendenssimäisiäkin eroja voi kuitenkin pitää osoituksena konstruktioiden itsenäisestä statuksesta. Lähikonstruktioiden muotoa on kiinnostavaa lähestyä ryhmittäin. Osoitan, että lähikonstruktioryhmät rakentuvat ja elävät dynaamisessa suhteessa toisiinsa. Tästä konkreettisimpana osoituksena on aineistoni poikkeavien esimerkkien sijoittuminen muodoltaan vakiintuneiden rakenteiden välimaastoon. Tätä konstruktioiden välistä dynamiikkaa voi analysoida esimerkiksi analogian ja muotoblendi-ajattelun avulla. Tapaustutkimuksista *Lähikonstruktiot* ja *Kirosanakonstruktiot* keskittyvät nimenomaan lähikonstruktioiden suhteiden selvittämiseen, mutta ilmiötä sivutaan muissakin tutkimuksissani.

Olen kutsunut toisilleen läheisiä kieliopillisia rakenteita termillä *lähikonstruktiot*. Kieliopilliset rakenteet voivat olla läheisiä niin muodoltaan kuin merkitykseltään. Esimerkiksi nykykirjakielen ESSA-infinitiivi on merkitykseltään lähellä *kun*-konjunktiota, vaikka infinitiivin ja konjunktion ympärille rakentuva konstruktiio on muodoltaan hyvin erilainen (ks. Herlin ja Kotilainen 2004). Monet merkitykseltään selvästi toisistaan eroavat rakenteet taas saattavat olla muodoltaan samanlaisia tai melkein samanlaisia. Tyypiesimerkit ovat sanastosta – *kuusi* (’6’) ja *kuusi* (’puu’) – mutta myös kieliopillisista rakenteista löytyy tällaista homonymiaa (ks. esim. Laalo 1990). Esimerkiksi inessiivisijainen agenttipartisiippi *-massa* vastaa muodoltaan MA-infinitiivin inessiiviä, vaikka nämä kaksi ovat merkitykseltään varsin erilaisia (vrt. esim. *Pekan rakentamassa talossa on lämmin* / *Pekka on rakentamassa taloa*.) Tässä työssä en ole tutkinut edellä mainitun kaltaisia läheisyysuhteita, vaan olen kutsunut lähikonstruktioksi sellaisia rakenteita, jotka ovat läheisiä sekä muodoltaan että merkitykseltään. Käsitykseni mukaan tällaiset lähikonstruktiot eivät ole satunnaisia poikkeamia (vrt. homonymia), vaan pikemminkin kieliopille tyypillinen ilmiö – tapa, jolla kielioppi rakentuu ja uudistuu.

Lähikonstruktioita ovat esimerkiksi jaksossa 1.1 esiteltyt erilaiset kirosana-alkuiset kieltorakenteet (tapaustutkimus *Kirosanakonstruktio*), kieltoverbitön kielto-konstruktio ja kieltosana-alkuinen kieltotyyppi (*Kiellon lumo*) sekä *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* ja muut niitä muistuttavat kommentointirakenteet (*Lähikonstruktio*). Näiden konstruktioiden tarkempi tutkiminen nostaa esille teoreettisesti kiinnostavia kysymyksiä. Käsittelen näitä kysymyksiä tässä ensin merkityksen näkökulmasta käyttäen esimerkkinä *mikäs on* + INF -tyypin konstruktioita ja sitten muodon läheisyyden näkökulmasta käyttäen esimerkkinä kirosanakonstruktioita. Ensimmäinen näkökulma nostaa esille muodon ja merkityksen monimutkaisen suhteen. Merkityserot tarkentavat edellisen jakson vakiintuneisuus-kriteeristöä ja perustelevat, miksi näinkin läheisiä rakenteita on syytä tutkia autonomisina konstruktioina. Muotopiirteisiin fokuoimalla taas on mahdollista etsiä motivaatiota tämän tyyppiselle kieliopin rakentumiselle. Esiin nousee erityisesti analogian osuus.

Lähikonstruktioiden merkityksen läheisyys

Olen tutkinut lähikonstruktioiden merkityseroja erityisesti artikkelissa *Lähikonstruktio*. Tutkimuskohteena artikkelissa ovat erityisesti konstruktio *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla*, jotka ovat muodoltaan samanlaisia lukuun ottamatta infinitiiviverbin muotoa ja pieniä tilastollisia eroja (ks. *Lähikonstruktio* s. 49–53). Koska konstruktioita myös käytetään usein lähes synonyymisesti (vrt. esim. esimerkkejä 3 ja 4a), on syytä kysyä, onko konstruktioiden erottaminen toisistaan mielekäästä. Epäilystä lisää se, että *mikäs on olla* ja *mikäs on ollessa* -konstruktioiden lisäksi aineistosta löytyy myös yksittäisiä *mikäs on ollakseen* ja *mikäs on ollen* -esiintymiä. Erillisten konstruktioiden lisäksi voidaankin olettaa esimerkiksi korkeamman skemaattisuustason konstruktio *mikäs on* + INF. Tämän ajattelun mukaan siis A-infinitiivin muodot ja E-infinitiivin muodot olisivat jonkinlaisessa allomorfin asemassa yhdessä ja samassa konstruktiossa (joko vapaassa vaihtelussa tai täydennysjakaumassa). Molempien skemaattisuustasojen olemassaolo on mahdollista, mutta ne eivät välttämättä ole tasa-arvoisessa asemassa kieliopissa. Esimerkiksi Langacker erottelee käyttöpohjaisessa kielioppimallissaan mahdollisista kategorian skemaattisuustasoista niin sanotun aktiivisen noodin (Langacker 1990: 282) eli skemaattisuustason, jota kielenkäyttäjä ensisijaisesti käyttää. Aktiivinen taso valikoituu vakiintuneisuuden, kognitiivisen korosteisuuden ja spesifisyyden mukaan (mp.).¹⁴ Vakiintuneisuuden ja spesifisyyden perusteella aktiivinen noodi lienee tässä pohditussa

¹⁴ Tapaustutkimuksessa *Lähikonstruktio* en vielä sovelle Langackerin mallia *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* -konstruktioiden tulkintaan. Sen sijaan olen pohtinut samaa teemaa yksityiskohtaisesti tapaustutkimuksessa *Kiellon lumo* (luku 5).

tapauksessa pikemminkin spesifimmän tason konstruktio *mikäs on olla* tai *ollessa* kuin superskeema.

Yhtä lailla kiinnostavaa kuin aktiivisen noodin määrittely on myös sen pohtiminen, millä skemaattisuuden tasolla kielitieteellisen analyysin olisi liikuttava. Selvää on ainakin, että aineiston yksityiskohdat eivät selity vain hyvin yleisen tason konstruktioita tutkimalla. Spesifimmille konstruktioille on löydettävissä paitsi muoto- myös merkityseroja. Sekä kognitiivisen kielentutkimuksen että konstruktiokieliopin perusajatuksiin kuuluu muodon ja merkityksen yhteenkuuluvuus. Tuottaessaan kieltä kielentuottaja konstruoi maailmaa, ja tämä konstruointi näkyy nimenomaan käytetyissä muodoissa. Tämän ”ero muodossa on ero merkityksessä”-periaatteen (engl. *the principle of no synonymy*, esim. Goldberg 1995: 3, 67–69, Croft 2001: 111) mukaisesti siis myös konstruktioilla *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* tulisi olla jonkinlainen merkitysero. Näin onkin aineistoni mukaan. Osoitan tapaustutkimuksessa *Lähikonstruktioit*, että yhteisestä käyttöalasta huolimatta konstruktioiden *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* välillä on eroja, jotka näkyvät nimenomaan rakenteiden prototyypisessä käytössä (ks. *Lähikonstruktioit* s. 53–62). *Mikäs on olla* on tyypillisempi sellaisissa konteksteissa, joissa kommentoitava asia ei ole reaalinen. Kommentoitava asiantila on siis esimerkiksi hypoteettinen tai jossain muussa mahdollisessa maailmassa toteutuva. Tämän merkkinä konstruktion esiintymissä on usein esimerkiksi konditionaalimuotoinen finiittiverbi, epäspesifi tekijä ja ehdollisuutta ilmaisevia sanoja (kuten *vaikkapa* esimerkissä 15a). *Mikäs on ollessa* taas on päinvastoin useimmiten käytössä kontekstissa, jossa kerrotaan jonkin todella tapahtuneen. Tyypillisiä ovat tällöin menneen ajan tempus ja spesifi tekijä (15b).

15. a. Kylällähän on hyvät palvelut, muistuttaa Palviainen, on kaupat, pankit ja postit. *Mikäpä olisi vaikkapa vanhusten muuttaa talveksi ihmisten ilmoille syrjäisistä taloistaan.* (Kielipankki, Karjalainen 1998)
- b. Sammon lukion Toni Hevonkorven ei tarvinnut kahta kertaa kärkeä Jarno Aaltosta, kun "Annalan Pele" jo poseerasi kultaisesti Moron kuvaajalle.
Mutta mikäpä oli lupauksen poseeratessa. Hän pohjusti Sammon lukioon mestaruuden kahdella komealla osumallaan. (Kielipankki, Aamulehti)

Tällaisen eron motivoi konstruktioissa esiintyvän infinitiivimuodon merkitys. ESSA-infinitiivi on merkitykseltään melko selväpiirteinen, sillä sen selvästi frekventin tehtävä on kahden prosessin temporaalisen samanaikaisuuden ilmaiseminen. A-infinitiivin perusmuoto taas on eräänlainen yleisinfinitiivi, jonka täsmällistä merkitystä on huomattavasti vaikeampi määrittää. Sen yksi tärkeä merkityspiirre on kuitenkin irreaalisuus, joka näkyy muun muassa sellaisissa sen käyttöyhteyksissä kuin *aikoa tehdä*, *luvata tehdä*, *on mahdollista tehdä* jne. (A-infinitiivin perusmuodon modaalisisista käytöistä ks. P. Leino 1986: 108–116). Konstruktioiden ero ei kuitenkaan ole selvärajainen: *mikäs on*

ollessa -konstruktiota käytetään satunnaisesti myös irreaalisessa kontekstissa ja toisinpäin. Infinitiivin merkitys ei siis suoraan sanele konstruktion merkitystä, vaan vain ohjaa sitä. Ero on siis pikemminkin prototyypisiin käyttöihin liittyvä (ks. *Lähikonstruktio* kuvio 2).

Semanttisen eron sumearajaisuus kuuluu lähikonstruktioiden luonteeseen. Yhtä lailla osin päällekkäisiä käyttöaloiltaan ovat esimerkiksi kieltoverbitön kieltokonstruktio ja kieltoverbillä alkava kieltotyyppi (*Kiellon lumo* s. 108–110) sekä erilaiset kirosanalla alkavat kieltokonstruktio (*Kirosanakonstruktio*). Pienellä, sumearajaisella ja osin statistisella erolla on kuitenkin merkitystä lingvistiselle analyysille. *Mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* -konstruktioiden esiintymien analyysi osoittaa, ettei erimuotoisia konstruktioita tulisi sellaisenaan niputtaa, vaan niiden välisiä suhteita on syytä analysoida. Eri konstruktiovariantit yhdistävä superskeema ei siis välttämättä riitä selittämään aineiston variaatiota.

Johtopäätös edellä esitetystä on, että kielioppiin kuuluu tietoa hyvin spesifeistä konstruktioista. Itse asiassa suomen kielioppia tuntevan ei ole välttämättä mitenkään vaikea hyväksyä tällaista johtopäätöstä, sillä onhan esimerkiksi morfologinen systeemme hyvin rikas. Paunonen (1973) esittää vastaanpanemattomasti vapaassa variaatiossa olevien imperfektin päätteiden (esim. *lenti* ~ *lensi*, *kiiti* ~ *kiisi*) avulla, kuinka tietomme morfologiasta on lähes lekseemitasolla. Kielikompetenssimme on uskomattoman moninainen ja pieniin osiin jakautunut (mas. 294). Kokonaisuutta koossapitävä voima on se, että konstruktio linkittyvät toisiinsa ja muodostavat eräänlaisia verkkoja tai lähikonstruktioiden ryhmiä. Tästä lisää seuraavassa.

Lähikonstruktioiden muodon läheisyys

Lähikonstruktioiden muotopiirteisiin olen keskittynyt erityisesti artikkelissa *Kirosanakonstruktio*. Siinä olen kartoittanut yhden konstruktioyhmän – kirošana-alkuisien ja kieltosanaattomien kieltojen – muodostumista. Artikkelin alkuhavainnon mukaan osa kirošana-alkuisista kielloista on rakentunut kieltoverbittömän kieltokonstruktion mukaisesti niin, että lauseen verbi on samassa muodossa, kuin se olisi tavallisessa kieltoauseessa (*vitut minä mikään viisas olen*). Osassa kielloista on kuitenkin kieltomerkityksesyydestä huolimatta tavallinen myöntömuotoinen finiittiverbi (*vitut minä mikään viisas olen*). Aineiston analyysi osoittaa, että nämä kaksi ovat molemmat vakiintuneita konstruktioita ja lisäksi konstruktioyhmän muodostamaan verkkoon kuuluu kaksi muuta vakiintunutta konstruktioita (ks. perustelut *Kirosanakonstruktio* jakso 3). Nämä neljä konstruktioita voi kuvata karkeasti seuraavasti:

KIELTOVERBITÖN KIELTOKONSTRUKTIO:

- karkea kuvaus:
(kirosana) + verbin täydenteet ja määritteet ja adverbit (esim. polaariset elementit)
+ verbi (kieltomuoto)
- tyyppiesimerkki:
(*vittu*) *mä mitään tiedä*

MYÖNTÖKIELTOKONSTRUKTIO:

- karkea kuvaus:
kirosana (yks. tai mon.) + verbin täydenteet ja määritteet ja adverbit (esim. polaariset elementit) + verbi (myöntömuoto)
- tyyppiesimerkki:
vitut mä mitään tiedän

TOISTOKONSTRUKTIO

- karkea kuvaus:
kirosana (mon.) + verbi (myöntömuoto, lekseemi mainittu edellä)
- tyyppiesimerkki:
paskat tiedän

PASKAT VÄLITÄN -KONSTRUKTIO

- karkea kuvaus:
S + kirosana (mon.) + *välittää*-verbi + verbin täydenteet ja määritteet
- tyyppiesimerkki:
mä paskat välitän siitä

Konstruktio eroavat toisistaan useiden muotopiirteiden osalta. Kieltoverbitön kielto-konstruktio on ainoa, jossa verbi on kieltomuodossa. Se on myös ainoa tutkituista konstruk-tioista, jossa lauseenalkuinen kirosana ei ole pakollinen. Toistokonstruktio ja *pas-kat välitän* -konstruktio taas asettavat alkuasemaiselle kirosanalle muotokriteerin: ne esiintyvät vain monikkomuotoisella kirosanalla alkavina. Toistokonstruktio on lisäksi selvästi muita paljaampi (muotoa kirosana + verbi). *Paskat välitän* -konstruktio, jonka voi katsoa olevan *vähät välitän* -tyypin alakonstruktio, on siinä mielessä erityistapaus, että siinä esiintyy hyvin rajattu määrä verbileksemejä (lähinnä vain *välittää* ja jotkin lähimerkityksiset verbit). Muut konstruktio eivät aseta tällaisia rajoituksia verbin valin-nalle.

Oleellinen juonne tapaustutkimuksessa *Kirosanakonstruktio* on paitsi osoittaa, että edelliset neljä konstruktioita ovat vakiintuneita, myös selvittää niiden keskinäistä vuorovaikutusta. Erilaiset kirosanakonstruktio muodostavat selvästi toisiinsa suhteessa olevan lähikonstruktioiden ryhmän. Esitän, että kyse ei ole vain neljästä toisistaan irral-lisesta ja staattisesta rakenteesta, vaan dynaamisesta joukosta. Tämä näkyy tietenkin yhtenevinä muoto- ja merkityspiirteinä, mutta myös vakiintuneiden konstruktioiden väleihin sijoittuvina yksittäisesimerkkeinä. Konstruktio nimittäin sekoittuvat käytössä toisiinsa paitsi merkitykseltään myös muodoltaan: osa esimerkistöistäni on esittelemieni

vakiintuneiden rakenteiden välimaastosta. Ne voi siis analysoida kahden rakenteen sekoittumiksi.

Kognitiivisen kielitieteen tyypillinen lähestymistapa epätyypilliseen tai poikkeavaan esimerkkiin on analysoida se jonkin olemassa olevan skeeman ekstensioksi eli laajentumaksi. Laajentuma motivoituu kuitenkin vain yhdestä suunnasta, yhdestä vakiintuneesta skeemasta. Aineistoni epätyypilliset tapaukset tuntuvat kuitenkin motivoituvan kahdesta suunnasta. Esimerkit 16a ja 16b ovat juuri tällaisia: ne on yksinkertaista analysoida kahden vakiintuneen konstruktion sekoittumiksi. Molempien toisena taustarakenteena voi nähdä kieltoverbittömän kieltokonstruktion. Esimerkki 16a on verbin muotoa lukuun ottamatta muuten kuin prototyyppinen toistokonstruktio. Se alkaa monikkomuotoisella kirosanalla eikä verbi saa mitään täydennyksiä tai määritteitä. Yhtenevien muotopiirteiden lisäksi esimerkki sijoittuu kontekstiin, joka on toistokonstruktioille tyypillinen: sillä kielletään jokin juuri edellä esitetty käyttäen samaa verbiä kuin edellä. Esimerkki 16b taas on muodoltaan kuin myöntökieltokonstruktio. Poikkeukselliseksi sen tekee kirosan puute (ks. tarkemmin *Kirosanakonstruktio*).

16. a. [1. kirjoittaja:] Siksi tiedän. Asiatta solvaat, psykopaatti.
 [2. kirjoittaja:] *Paskat tiedä*. En usko, että osaat koreaa. (internet 2005, keskustelupalsta)
- b. mä mitään *oon leijunu* (internet 2005)

Kohdan 16 esimerkit voi tietenkin analysoida yksinkertaisesti marginaalisiksi tai epäprototyyppisiksi jonkin niille läheisen kategorian edustajiksi. Tällöin kuitenkin sivuutetaan se, ettei poikkeuksellisuus näiden esimerkkien tapauksessa ole sattumanvaraista. Aineistossa ei esimerkiksi esiinny esimerkkejä, joissa poikkeavuus liittyisi verbin persoonataivutukseen tai kirosan sijaan. Tällaisille satunnaisuuksille ei olisi lähirakenteiden tukea, joka todella esiintyvillä kohdan 16 yksittäisesimerkeillä on.

Olen havainnollistanut edellä esitettyä konstruktioiden välistä ”elämää” tapaustutkimuksessa *Lähikonstruktio* käsitteen *blend*i (esim. Fauconnier & Turner 1996, Mandelblit & Fauconnier 2000) ja tutkimuksessa *Kirosanakonstruktio* spesifimmän käsitteen *muotoblendi* (Barlow 2000, engl. *formal blend*) avulla. Blendiajattelu on kognitiivisen kielitieteen piirissä 1990-luvulta lähtien voimakkaasti levinnyt suuntaus, jolla on kuitenkin juuret paljon kauempana. Pitkälle samaa asiaa on perinteisesti kutsuttu analogiaksi (ks. Onikki-Rantajääskö 2001: 34–38, E. Itkonen 2005). Analogia on rakenteiden sekoittumiseen ajava voima, blendi prosessin lopputulos. Esimerkiksi edellä mainituissa Fauconnierin tutkimuksissa blendillä on kuitenkin melko selvästi semantiikkaan rajoitettava käyttöala. Analogia taas on nähty monentasoisten kielenilmiöiden taustalla erityisesti kielen muuttumisen katalysaattorina (ks. esim. Anttila 1989: 88–108, laajemmin E. Itkonen 2005). Sillä oli roolinsa jo nuogrammaattisessa teoriassa epäsäännöllisten ään-

teenmuutosten selittäjänä. Esimerkiksi Erkki Itkonen (1966: 197) selittää ääntenmuutosten analogisuutta toteamalla, että toisiaan jollakin kielen tasolla muistuttavat sanat ”assosioituvat toisiinsa ja muodostavat tajunnassa ryhmiä”. Näiden ryhmien jäsenet myös pyrkivät analogisesti lähestymään toisiaan. Morfologian kuvauksessa analogisuutta on soveltanut Paunonen (1976), joka tarkastelee suomen morfologiaa eräänlaisena dynaamisena kokonaisjärjestelmänä tai kenttänä (ns. kenttämorfologia, ks. myös tuorempi esittely Määttä 1994). Paunosen mukaan assosiaatioyhteydet ovat pohjimmiltaan dynaamisia:

Perimmäisenä käyttövoimana on yhdenmukaisuuden dynamiikka –. Tästä on seurauksena se, ettei näihin vaikutusyhteyksiin perustuva suhdeverkko liioin ole luonteeltaan staattinen; sen sijasta olisikin pikemmin puhuttava dynaamisesta kentästä, jossa eri elementtien suhteita säätelevät erisuuntaiset ja erivahvuiset vaikutusyhteydet, eräänlaiset kielelliset vektorit. (Paunonen 1976: 85)

Onikki-Rantajääskö (2001) taas on tarkastellut paikallissijaisten olotilanilmausten sarjoittumista analogisuuden ilmentäjinä. Tapaustutkimusteni perusteella myös erityyppisten laajempienkin konstruktioiden ja niiden muodostamien ryhmien suhteita voi lähestyä analogian – ja blendiajattelun – kautta. Tämä kielen analogisuus näkyy käytännössä myös omissa aineistoissani. Konkreettinen todiste ovat esimerkiksi kohdan 16 esimerkkien sekamuodosteet. Konstruktioiden merkityksen sumearajaisuuttakin voi pitää todisteena konstruktioiden suhteista. Kirosanakonstruktioiden tapauksessa tämä tarkoittaa sitä, että niiden merkitys on samaan tapaan hankalasti toisistaan erotettavissa kuin konstruktioiden *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* merkitys. Lahirakenteet assosioituvat helposti toisiinsa.

Kyse konstruktioiden välisessä vetovoimassa ei tietenkään ole rakenteiden elämästä sinänsä, vaan pikemminkin olemassa olevien lähirakenteiden vaikutuksesta kielentuottajan ratkaisuihin. Kun kielentuottaja haluaa ilmaista jonkin asian – tässä tapauksessa affektisen kiellon –, hän joutuu käyttämään kielen olemassa olevia ilmaisuvaroja. Käytettävissä oleva konstruktio kokoelma on laaja ja eri puhujilla varmasti eriasteisesti vakiintunut. Juuri tätä tilanteeseen sopivan kielellisen resurssin valintaa on onnistuneesti valottanut Barlow (2000), joka on esitellyt käsitteen *muotoblendi*. Barlow lähtee siitä, että suuri osa kielenkäytöstä on enemmän tai vähemmän vakiintuneiden rakenteiden sovittamista toisiinsa – erilaisiin tilanteisiin sopiviksi kokonaisuuksiksi. Tällaista tapahtuu yksinkertaisimmillaan silloin, kun kielentuottaja sijoittaa leksikaalisen verbin esimerkiksi skeemaan *mikäs on V-essa*. Skeemaan sijoitetaan verbi, joka sopii kulloiseenkin tilanteeseen. Tämän tutkimuksen kannalta kiinnostavimmat tapaukset ovat kuitenkin sellaisia, joissa kielentuottaja sekoittaa toisiinsa erilaisia vakiintuneita konstruktioita (ks. myös Barlow’n esimerkit). Rakenteiden sekoittuminen ei siis liity vain ki-

rosanakonstruktiioihin, vaan ilmiö koskee yhtä lailla konstruktioita laajemmin. Omissa tutkimuksissani olen havainnut täsmälleen samanlaisia tendenssejä *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* -konstruktioiden ja muiden lähirakenteiden kohdalla. Esimerkiksi aineis-toni yksittäinen *mikäs on ollakseen* -tapaus voidaan tulkita joko *mikäs on ollessa* tai *mikäs on olla* -konstruktion ja *olla ollakseen* -konstruktion sulaumaksi.

17. Ferrari taas toisaalta on ottanut paketistaan lähes 100% hyödyn irti käyttäen jokaisen mahdollisen porsaanreiän ja tilaisuuden sarjassa ja vielä kun se on-netarkin on puolella niin *mikäs siinä on ollakseen!* (internet, uutissivu)

Samaan tapaan edellisen alajakson esimerkissä 14 (*hyvähän tässä on ollessa*) sekoittuvat *mikäs on ollessa* ja *hyvä on olla* -konstruktiot. Esimerkki osoittaa, että tällainen rakenteiden sekoittuminen voi ohittaa muiden syntaksia ohjaavien konstruktioiden vaatimukset. *Hyvä on olla* -konstruktiossa nimittäin infinitiivi *olla* on subjektin asemassa, mutta poikkeavassa esimerkissä sen ”tilalla” oleva *ollessa* ei inessiivisijaisena voi täyttää subjektiasemaa. *Hyvä on ollessa* on siis eräänlainen hybridi, jonka analysoiminen sana sanalta ei mitenkään riitä selittämään sitä (ks. tarkemmin *Lähikonstruktiot* s. 63).

Analogia tai ”rakenteiden vetovoima” ei kuitenkaan ole ainoa voima, joka lähikonstruktiioihin kohdistuu. Prototyypit eivät lankea yhteen. Loppujen lopuksihan esimerkiksi *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* – yhtäläisyyksistään huolimatta – ovat muodoltaan selvästi erotettavissa ja merkitykseltäänkin vähintäänkin erikseen analysoitavissa. Paunonen (1976: 91) pitää samankaltaistavien voimien vastapainona sosiaalista kontrollia: analogisesti muodostetut taivutusmuodot, joita esimerkiksi lapsi tuottaa (esimerkiksi *hiirinkolo* tai *susea / susia* yksikön partitiivina), häviävät lapsen kielestä hiljalleen sosiaalisen ohjauksen vaikutuksesta. Paunosen tutkimassa nominitaivutuksessa sosiaalisella kontrollilla eli suoralla ja epäsuoralla palautteella lienee kuitenkin selvempi rooli kuin esimerkiksi kirosanakonstruktioiden tapauksessa. Useammasta morfeemista koostuvien esimerkkikonstruktioiden tapauksessa myös osien oma merkitys motivoi eroja, joita kokonaisten konstruktioiden merkitysten välillä on. Jo esillä olleiden tapausten lisäksi tätä konstruktion merkityksen motivoituneisuutta on käsitelty myös tutkimuksessa *Kiellon lumo*, jossa pohdin yksityiskohtaisesti, miten kieltoverbitömyys on voinut johtaa kiellon affektisuuteen.

4.3 Eri kielimuodot

Suomen kieltä puhutaan ja kirjoitetaan monissa erilaisissa konteksteissa, ja tämä myös näkyy käytetyssä kielessä. Käsitellen näitä erilaisia ”suomen kieliä” eri kielimuotoina. Kielimuodoilla on osittain erilaiset konstruktiokokoelmat, joiden välinen dynamiikka näkyy ainakin kahdella tasolla. Ensinnäkin konstruktiot leviävät yhdestä muodosta toiseen. Tyypillisesti puheessa syntyneet innovaatiot leviävät normitettuun kirjakieleen. Toisaalta yksi ja sama konstruktio saattaa elää omaa elämäänsä eri kielimuodoissa. Tästä esimerkkinä on ESSA-infinitiivin merkitystehtävien laajentuminen kirjakielessä. Eri kielimuotojen vertailu ei ole ollut väitöskirjani keskeinen tehtävä, mutta olen aineistojeni laajuudesta johtuen ottanut kysymyksen jossain määrin huomioon kaikissa tapaustutkimuksissani.

Tarkkarajainen, yksittäinen kieli on illuusio. Edes eri kielten väliset rajat eivät ole veitsellä leikattuja. Suomen kieli erottuu toki peruskieliopiltaan esimerkiksi englannista, mutta missä kielen rajat lopulta menevät? Häilyttävätkö esimerkiksi lainasanat kielten rajoja? Entä miten suhtautua sellaisiin sekarekistereihin kuin esimerkissä 18?

18. <Veronica> ainoa hyvä on että ei tarvi vaihtaa rahaa, kun menee *abroad*
<haisuli> Veronica *thats rigt!!!* (Kotilainen 2002, esimerkki 40)

Jos suomen kieli määritellään vain yhdeksi kielimuodoksi, esimerkiksi normitetuksi kirjakieleksi, esimerkki 18 putoaa selvästi suomen kielen rajojen ulkopuolelle. Yleensä määrittelyt eivät kuitenkaan ole näin konservatiivisia, vaan eri muodoiksi lasketaan ainakin kirjakieli ja puhekieli ja usein myös niiden virallisuusasteeltaan erilaiset variantit. Tähän tyyliin esimerkiksi ISK (s. 20) toteaa keskittyvänsä ”neutraalin asiaproosan ja jokapäiväisen arkipuheen” kuvaamiseen. Ruotsin Akatemian kielioppi taas lupaa ottaa huomioon sekä puheen että kirjoitetun kielen analyysissä kolme tasoa: vapaamuotoisen (ruots. *vardaglig*), neutraalin ja virallisen (SAG I: 28–29). ISK:n rajaus jättää tietenkin ulkopuolelle paljon mielenkiintoista; SAG taas pyrkii kuvaamaan kaiken mutta kenties realistisen kuvauksen kustannuksella.

Erialaisten kielimuotojen erot ovat olleet esillä kaikissa tapaustutkimuksissani. Moninaisista tekstilajeista kerätyt aineistot pakottavat pohtimaan aineistojen ja niiden edustamien kielimuotojen välisiä eroja ja edustavuutta. Yhteneväistä termistöä artikkeleissa ei kuitenkaan ole, vaan olen niissä lähtenyt liikkeelle lähinnä eri korpuksistani. Kielimuotojen tarkempi vertailu vaatisi tietenkin teoreettista käsitteistöä ja analyttistä otetta (ks. esim. Mäntynen, Shore ja Solin (toim.) 2006). Operoin tässä joka tapauksessa melko karkealla kielimuodon käsitteellä.

Periaatteessa kielimuodon voi rajata esimerkiksi ajan, alueen, tyylin, tekstilajin tai toimintatyyppin mukaan (fennistiikan tutkimuksen ”genreistä” ks. Hakulinen & Leino

2006). Aika ja alue ovat selviä: osa aineistostani on eri ajoilta, ja lähinnä murreaineistoissa voi ottaa huomioon myös maantieteellisen vaihtelun (ajallisesta ulottuvuudesta tarkemmin seuraavassa jaksossa). Tyyllinen vaihtelu taas on varsin laeva käsite. ISK (s. 20) erittelee esimerkkeinä eri tyyleistä lapsen kielen, vanhahtavan kielen ja vieras-kielisen puhuman kielen. Aivan tavallisen suomenkielisen arkikäytössä on kuitenkin useita tyyllisiä variantteja – jo ystävien ja vanhempien kanssa puhutaan eri tavalla, samoin kuin sähköpostia kirjoitetaan eri tavalla kuin vaikkapa virallista valituskirjettä. Käytännössä en kuitenkaan ole muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta pohtinut näin tarkoin rajattuja kielimuotoja. Koska lähtökohtanani ovat olleet eri korpuksset, olen lähtenyt liikkeelle niiden edustamista tekstilajeista. Tutkimuksissani nousee usein esille kolmijako normitettu kirjoitettu kieli – vapaampi kirjoitettu kieli – puhekieli. Normitettu kirjakieli edustuu esimerkiksi sanomalehtiaineistoissa ja joissain internetin aineistoissa, vapaampi kirjoitettu kieli tarkoittaa kaunokirjallisuutta ja useimpia internetin tekstejä. Erityishuomiota olen osoittanut uuden sähköisen median kielelle, sillä se ei tunnu helposti istuvan perinteisiin luokitteluihin. Puhekielen eri varianttien erojen pohtiminen taas rajautuu tutkimukseni ulkopuolelle jo rajallisten puhekielen aineistojeni takia.

Yksinkertaisimmillaan eri kielimuotojen ero näkyy kirosojen tapaisten selvästi affektisten ilmausten kohdalla. Esimerkiksi tutkimiani kirosojen konstruktoita ei juuri esiinny normitetussa kirjakielissä. CSC:n Kielipankin suurista asiaproosakorpuksista löytyy vain yksi tutkimani kaltainen *vitut*-käyttö – sekin repliikistä (*Vitut siihen mitään isää laiteta, ku ei se siellä koskaan ollu, joku sanoi*, Kielipankki, kesu1999). Tämä on siinä mielessä odotuksenmukaista, että asiaproosa on tyylliltään neutraalia; kirosojen taas ovat affektisia. Lisäksi kirosoihin liittyy eräänlainen ruman kielen leima, niiden tyyliarvo on hyvin selvä. Kirosojen välttäminen on siis mekaaninen ja tavallaan itseltään selvä tapa ylläpitää neutraaliutta. Chat-aineistojen tapaus osoittaa kirosojen aseman konkreettisesti: vaikka kielimuoto on muuten varsin vapaa kirjoitetun kielen normeista, on aineistoni chat-huoneessa kirosojen käyttö estetty mekaanisesti sensuuriohjelman avulla. Samaan tapaan on hyvin todennäköistä, että jopa murreaineistojen edustama kielimuoto on tässä mielessä ”siistimpää” kuin kieli, jota murreinformantit haastattelun ulkopuolella puhuivat.¹⁵ Toisessa ääripäässä kirosojen ja niihin liittyvien konstruktioiden määrässä ovat sellaiset kielimuodot, joissa affektin osoittamisella on oleellisempi tehtävä. Olen itse käyttänyt esimerkkinä internetistä poimittua aineistoa, jossa erityisesti keskusteluryhmäaineisto on korostetusti esillä. Kirosojen ovat keskeisiä myös monissa puhekielen rekistereissä.

¹⁵ Tämän oletuksen mukaisesti olen tapaustutkimuksessa *Kiellon lumo* esittänyt hypoteesin, jonka mukaan lauseenalkuisella kirosoilla on itse asiassa suurempi rooli kieltoverbittömän kieltokonstruktion kehityksessä kuin pelkkien arkistesimerkkien perusteella voisi päätellä.

Kirosanakonstruktiot ovat siinä mielessä poikkeavia rakenteita, että niiden kohdalla on helppo osoittaa, miksi rakenteet eivät kuulu normitetun yleiskielen konstruktiovarastoon. Hieman toisenlaisen näköalan tarjoaa kieltoverbitön kieltokonstruktio. Sekin esiintyy kirosanan kanssa, mutta hyvin yleisesti myös ilman. Silti se ei – aivan viime aikoja lukuun ottamatta – juurikaan esiinny kirjakielessä. Kyseessä on ilmaistyyppi, jonka juuret on hyvin vahvasti dokumentoitu aluemurteisiin (ks. erityisesti Savijärven kirjoitukset). Nykykielessä se esiintyy niin vapaamuotoisemmassa kirjoitetussa kielessä kuin puhekielessäkin. Yksi syy sen vieroksumiseen virallisemmissa rekistereissä saattaisi olla sen pintapuolinen ”epäkieliopillisuus”: esimerkiksi finiittiverbin puute saattaa aiheuttaa konstruktion leimautumisen virheelliseksi. Tämä ei kuitenkaan ole sinänsä riittävä selitys, sillä vasta-argumenttina voidaan tarjota monia muitakin vastaavia mutta kirjakielessä esiintyviä konstruktioita (vrt. esim. Visapään 2002, 2005, *käsikirjoitus* finiittiverbittömät infinitiivit). Voi myös olla, että konstruktio assosioituu liiaksi murteiden tai puhekielen kielimuotoon. Sitä voisi siis tällä perusteella nimittää ”puhekieliseksi”. Kolmas tulkinta on, että kieltoverbittömän kieltokonstruktion ilmaisemille merkityksille ei ole käyttöä niissä tekstilajeissa, joissa käytetään normitettua kirjakieltä. Palaan ajatukseen lopuksi.

Kiinnostavaa on, että aivan viime aikoina kieltoverbitöntä kieltokonstruktiota on kuitenkin näkynyt myös sanomalehtikielessä.

19. a. – *Mä ole ketään pelastanut*, opiskelijanuorukainen Matti estelee. (Ilta-Sanomat 10. helmikuuta 2005)
- b. – *Sitä minnekään Alaskaan tarvitse saada*. (Yliopistolainen 3/2005)
- c. *Siellä mitään neuvotella* (otsikko Helsingin Sanomissa 16. helmikuuta 2005)

Kohdan 19 esimerkit ovat kaikki jonkinlaisia erityistapauksia. Esimerkki 19a on haastattelutextissä oleva suora lainaus. Lainausta ei ole ”kirjakielistetty”, sillä myös ensimmäisen persoonan pronominit käytetään puhekielistä muotoa *mä*. Esimerkki 19b on myös repliikistä, joskin repliikki on tässä tapauksessa osa pakinaa. Esimerkki 19c on lähimpänä tavallista leipätekstiä, sillä sitä ei ole merkitty eksplisiittisesti puheeksi. Se on toimittajan oman mielipiteen ilmaisevan kommentti-palstan otsikko.

Tällaiset puhekielisten rakenteiden satunnaiset välähdykset kirjakielessä voivat olla osoituksia julkisen kielenkäytön keskustelunomaistumisesta, kuten Makkonen-Craig (2005: 242) ja Hakulinen (2003) esittävät. Tätä tukee esimerkiksi se, että kaksi esimerkeistä on repliikistä – dialogisuuden lisääntyminen on yksi Hakulisen mainitsemista muutoksista. Yhtä lailla ne saattavat myös olla ensimmäinen askel prosessissa, jossa kieltoverbitön kieltokonstruktio on neutraalistumassa. Tämä käy olennaisesti käsi kädessä sen kanssa, että rakenne ikään kuin kirjakielistyy. Kirjakielen suunnasta tarkas-

teltuna kyse olisi siis kirjakielelle tyypillisestä tavasta ammentaa puheen innovaatioista. Saman tapainen on nimittäin kehitys, jonka *mikäs on ollessa* ja *mikäs on olla* ovat kokeneet. Nekin ovat mitä ilmeisimmin levinneet puhekielestä kirjakieleen (ks. tapaustutkimus *Lähikonstruktio*). Leviäminen on kuitenkin tapahtunut jo 1800-luvulla, joten se ei voi liittyä nykyiseen puhekielistymistrendiin. Konstruktiopesyeen *mikäs on ollessa/olla/ollakseen* tapauksessa taustalla lienee 1800-luvulla tapahtunut suomenkielisten tekstien kirjon laajeneminen. Konstruktio levisivät kirjakieleen, kun syntyi sellaisia suomenkielisiä tekstilajeja, joissa tarvitaan niiden kaltaista kirjoittajan asennoitumista kuvaavaa rakennetta. Nykyinen kirjakielen puhekielistymistrendi ei siis ole suomen kirjakielen lyhyessäkin historiassa aivan tavaton ilmiö.

Kaikki edellä kuvatut tapaukset ovat liittyneet siihen, käytetäänkö jotakin konstruktioita kielimuodossa vai ei. Myös yhtä ja samaa konstruktioita saatetaan käyttää eri tavoin eri kielimuodoissa (ks. Hakulinen 2003 ja siinä esitetyt lähteet). Tällainen tapaus on ollut esillä artikkelissa *Itsenäistyvän infinitiivi*. Artikkelin tavoitteena on paitsi selvittää, mitä muutoksia ESSA-infinitiivi on kokenut kirjakielen historian aikana, myös näyttää, että muutokset koskevat erityisesti kirjakieltä. Konstruktio on siis sekä muodoltaan, merkitykseltään että käyttöfrekvenssiltään erilainen kirjakielessä ja puhekielessä. Puhekielen aineistona kirjoituksessa ovat murrearkistot, joiden edustamassa kielimuodossa ESSA-infinitiivi on merkitykseltään eräänlainen aika-ankkuri. ESSA-infinitiivin ympärille rakentuva konstruktio viittaa prosessiin, joka on joko yleisen maailmantiedon tai edeltävän kontekstin perusteella tuttu. Tämä prosessi toimii viitepisteinä, johon finiittiverbin ilmaisema prosessi suhteutetaan (ks. Lindén 1961: 194, Itkonen 1976: 62–63). Muodoltaan taas rakenne on pelkistetty: siihen liittyy yleensä korkeintaan yksi täydennys. Tällaisia ovat esimerkiksi kohdan 20 ESSA-infinitiivit. Sekä lyöminen että keittäminen on ollut esillä aiemmassa tekstissä.

20. a. oli semmosissa sitomissa tommosissa noij ja/ sitä lyätiin seinää/ muutama kerta sitten. kuus seitsemän kertaa ja ne käänsi siil *lyäres* vähä sitä lapetta. (LA murre, Renko)
- b. no ne keitettiin muuriparassa./ pantiin kauraja/ muuripattaaj ja pikkusen-ohria/ sev verran- ohria että näki sen koska se ohrajyvä halkes niin sillen se oli kypsä sitte./ mutta jols- ei niitä ohria ollus siä niin se oli sitte/ onnentoukoo jos ne tuli hyviä taikka ei ne kaurat/ kunn- e ohria ollu./ mutta se ohrajyvä halkes/ *kiahujessa* ja sillen tiäsi pois la... ajjaa.// (LA murre, Vesilahti)

Kirjakielen historian aikana infinitiivin käyttömahdollisuudet ovat kuitenkin laajentuneet selvästi ja samalla koko muodon käyttöiheys on kasvanut. Kirjoitetussa nykysuomessa temporaalinen merkitys on edelleen frekventein, mutta temporaalisuus on

hieman erilaista kuin murreaineistoissa – temporaalisuuden voi sanoa laajentuneen. Lindén (1961, 1971) kutsuu tätä kertovaksi temporaalisuudeksi, sillä infinitiivirakenteen ilmaisema prosessi ei välttämättä ole ollut esillä diskurssissa (21a), vaan sen avulla kerrotaan jotakin uutta. Nykykielessä temporaalisen merkityksen rinnalle on syntynyt myös muita merkityksiä: esimerkiksi kausaalisia (21b) ja konditionaalisia (21c). Voidaan jopa puhua infinitiivin merkityksen haalentumisesta. Samalla infinitiivin ympärille rakentuva konstruktio on selvästi monimutkaistunut, lausemaistunut (erityisesti esim. 21b).

21. a. Ja hän luowui heistä/ ja meni Caupungista Bethaniaan/ ja oli siellä. MUtta huomeneltain *Caupungihin palaitesans/* isois hän. (Biblia, Mt-21:17–18)
- b. Mossadekin yritys tosin epäonnistui vastustajan aineellisen ylivoiman vuoksi ja *Persian ollessa kykenemätön itse suoriutumaan teknillisesti öljyn tuotantoon liittyvistä tehtävistä*, mutta –. (LA yleiskieli)
- c. *Testin onnistuessa* parannuksia on tarkoitus käyttää David Coulthardin ja Kimi Räikkösen autoissa ensi viikolla ajettavassa Malesian osakilpailussa. (internet, uutissivu)

Kirjakielen aikana syntyneiden uusien merkitysten taustaa on mahdollista selvittää myös tarkemmin kuin vain toteamalla niiden syntyneen kirjakielessä. Olemme esittäneet tapaustutkimuksessa melko tarkkoja konteksteja, joissa merkityksenmuutos on voinut tapahtua. Erityisen kiinnostavaa tässä yhteydessä on, että esimerkiksi konditionaalisen merkityksen synnyn kontekstina näyttäytyvät tietynlaiset tekstityypit. Seuraavat esimerkit ovat ohjeteksteistä. Infinitiivin tulkinta on selvästi konditionaalinen.

22. a. Nihdin siasta sierottumisille kelpaa hienot vehnä- (nisu-) eli potakkajauhot, eikä sierottumisia ja verestymisiä niin ilmau'kan lapsen aina puhtaana *pidettäissä*. (Lönnrot, Val4-141)
- b. *Maidon vielä puuttuessa* annetaan lapsen ravinnoksi välimmiten teelusikallinen äskenlypsettyä maitoa seotettuna kolmella teelusikalla vettä eli enemälläki, *maidon väkevän ollessa*, ja vähällä sokurilla. (Lönnrot, Val4-142)

Vaikka tutkimukseni tarjoavat tässä yhteydessä melko sirpaleisen kuvan kielimuotojen ja eri konstruktioiden suhteesta, voi jonkinlaista alustavaa synteesiä hahmotella nimenomaan tämän viimeisen havainnon pohjalta. Eri kielimuotoja käytetään erilaisissa tilanteissa, erilaisiin tarkoituksiin. Olisi odotuksenmukaista, että tämä näkyisi jollakin tasolla myös kyseisessä kielimuodossa käytettävässä konstruktiovalikoimassa. ESSA-infinitiivin tapauksessa koko konstruktion merkitys on mukautunut uusien tekstilajien tarpeisiin, ja samalla muodon frekvenssi on kasvanut. Esimerkki tästä on sen konditionaalisen merkityksen synty sellaisessa tekstityypissä, jossa konditionaalisuuden ilmaisemisella on

oleellinen asema. Muut esittelemäni tapaukset ja niiden esiintymisrajoitukset tukevat tämän tyyppistä ajattelua. Näin ajateltuna siis esimerkiksi kirosanakonstruktioiden puuttuminen normitetusta kirjakielestä selittyisi sillä, että normitettua kirjakieltä hyödyntävissä tekstilajeissa ei juurikaan ilmaista voimakasta, avointa affektisuutta. Sitä mitä ei tarvita, ei käytetä. Kieltoverbitön kieltokonstruktio taas on reaktiivinen rakenne, jota sitäkään ei ole median teksteissä juuri tarvittu – ennen kuin median tekstit ovat keskustelunomaistuneet. Sekin on kuitenkin affektinen, joten sen käyttötarpeet ovat vielä nykyäänkin rajatut. Konstruktioyhmä *mikäs on ollessa/olla/ollakseen* taas levisi vastavasti kirjakieleen tekstilajien kirjavoituessa 1800-luvulla. Niille ei ollut tarvetta vanhan kirjasuomen aikaisissa uskonnollisissa ja lakiteksteissä.

Edellä esitetty on hahmottelua. On selvää, että eri kielimuotojen erilaiset kieliopit tarjoavat hedelmällisiä tutkimusasetelmia tarkempaan jatkotarkasteluun. Yksi mahdollinen suunta voisi olla juuri eri tekstilajien tavoitteiden ja käytettyjen kielioppikeinojen vertailu.

4.4 Muutos ajassa

Moderni lingvistiikka tekee usein kategorisen eron kielen synkronisen ja diakronisen tason välille. Käyttöpohjainen kielioppikäsitelmä kuitenkin trivialisoi tämän eron, sillä kielioppi on jatkuvassa muutoksen tilassa. Vaikutussyhteet, jotka lyhyellä perspektiivillä ovat havaittavissa, vaikuttavat myös pitkän aikavälin muutoksiin. Yhtenä esimerkkinä tällaisesta kehityksestä on kieltoverbitön kieltokonstruktio, jonka näennäisesti ristiriitaisen merkityksen – kiellon puute yhdistyy voimakkaaseen kieltoon – synty voidaan selittää sen moninaisilla suhteilla muihin konstruktioihin. Tapaustutkimuksissani olen lähestynyt ajallista muutosta myös kieliopillistumisteorian valossa. Konstruktioiden ajallinen muutos on ollut esillä erityisesti tapaustutkimuksissa *Kiellon lumo* ja *Itsenäistyvä infinitiivi*.

Kielentutkimus jaetaan usein synkroniseen ja diakroniseen. Tavallisesti nämä kaksi pidetään sillä tavoin tarkasti erillään, ettei kummankaan tuloksilla katsota olevan merkitystä toisen näkökulman mukaan tehtävässä tutkimuksessa. Erityisen selvä tämä eronteko on ollut strukturalistisessa ja generatiivisessa traditiossa. Diakronian häivyttävä synkroninen ratkaisu on esimerkiksi *n*-päätteisen totaaliobjektin kutsuminen genetivisijaiseksi akkusatiivin sijaan tai nimityksen E-infinitiivi käyttäminen nimityksen TE-infinitiivi sijaan. Synkronian häivyttävä diakroninen ratkaisu taas tehdään usein, kun esitellään jonkin rakenteen kehitystä merkityksestä A merkitykseen B ottamatta huomioon sitä, että tosiasiaassa uudet ja vanhat merkitykset ovat usein samaan aikaan läsnä.

Diakronian ja synkronian jyrkästi erottelevaa näkemystä on kritisoitu eksplisiittisesti sekä fennistiikassa, jossa kritiikki on näyttäytynyt ennen muuta reaktionä gener-

tiiviselle teorialle (esim. Paunonen 1973, Itkonen 1976), että edustamissani teorioissa (esim. Fillmore 1989: 36). Itse asiassa jo käyttöpohjaisen kielioppimallin perusajatuksesta seuraa tiukan rajanvedon mahdottomuus. Koko ajattelutavan pohjanahan on se, että kielioppi ikään kuin abstrahoituu käytetyistä ilmauksista. Käytetyt ilmaukset taas ovat tietenkin sidoksissa aikaan, jolloin ne lausutaan, kirjoitetaan, kuullaan ja luetaan. Käyttöpohjaisesta kielioppimallista seuraa siis melko yksiselitteisesti kieliopin jatkuva ajallinen muutosalttius, myös yksilön idiolektin tasolla. Synkroninen kuvaus on tietenkin mahdollista, mutta sen suhde todellisuuteen on sama kuin valokuvan suhde todelliseen, ajassa muuttuvaan maisemaan.

Tiukasti ajatellen edellisissä alajaksoissa esittelemäni kieliopin dynaamisuus on ollut siis oikeastaan tämän alajakson teeman, ajallisen muutoksen, käsittelyä: vakiintuneisuus, lähikonstruktiooryhmät ja eri kielimuotojen konstruktiovalikoimat muuttuvat ajassa. Toisaalta dynaamiset vaikutussuhteet ovat olemassa nimenomaan synkronisella tasolla. Synkronia ja diakronia ovat siis peruuttamattomasti yhteenkietoutuneita. Paunonen (1976: 85) tiivistää tämän seuraavasti:

Ajatus, jonka mukaan kielen morfologista systeemiä pitävät koossa erilaiset dynaamiset vaikutusyhteydet, muuttaa samalla käsitystä synkronian ja diakronian luonteesta. Diakronia kytkeytyy tällöin tiukasti synkroniseen tasoon: ne vaikutusyhteydet, jotka säätelevät allomorfiin synkronisia suhteita, ohjaavat itse asiassa kielen morfologian kehitystä.

Paunonen puhuu morfologiasta, mutta hänen havaintonsa voidaan siirtää koko kielioppia koskeviksi. Esimerkiksi lähikonstruktioiden väliset vaikutussuhteet voi nähdä myös diakronisen muutoksen lähtökohtana. Vielä emme esimerkiksi tiedä, mitkä nykyisissä aineistoissa poikkeamina näyttäytyvät käytöt jäävät elämään, mutta todennäköistä on, että huomisen uudet konstruktioit syntyvät nimenomaan tämän päivän poikkeamista. Se, mille olen antanut esimerkiksi tapaustutkimuksessa *Kirosanakonstruktioit* poikkeaman leiman, saattaa siis ajan kuluessa vakiintua. Nykyhetken näkökulmasta tällaiselta eri rakenteiden väliin jo vakiintuneelta rakenteelta vaikuttaa myöntökieltokonstruktio. Nykykielessä sen vakiintuneisuutta ei ole frekvenssin perusteella syytä epäillä, mutta se on kuitenkin muodoltaan ja merkitykseltään epäilyttävän selvästi toistokonstruktio ja kieltoverbittömän kieltokonstruktio välimaastoa. Myöntökieltokonstruktio synnyn taustalla voisi siis olla analoginen näiden kahden rakenteen sekoittuminen. Ilman todistavia historiallisia aineistoja ajatus jää kuitenkin perustelluksi arvaukseksi.

Myös Terho Itkonen (1976) on tutkinut rakenteiden välisiä kytköksiä, joita hän kutsuu syntaktisiksi vaikutusyhteyksiksi. Hänen ajatuksensa ovat pitkälti samantyyppisiä kuin edellä esitetyt. Yhtenä esimerkkinä Itkonen (mas. 65–67) käyttää resultatiivisten transitiivilauseiden, eksistentiaalilauseiden ja predikatiivilauseiden välisiä yhteyksiä.

Erityishuomion kohteena on näiden ”remaattisen lauseenjäsenen” eli objektin, subjektin ja predikatiivin sijanvaihtelu. Koko argumentointia ei ole tässä syytä toistaa. Oleellista on, että Itkonen tekee diakronisia johtopäätöksiä lausetyyppien synkronisista vaikutusyhteyksistä. Hänen mukaansa yhtäältä eksistentiaalilauseilla ja resultatiivisilla objektilauseilla ja toisaalta eksistentiaalilauseilla ja predikatiivilauseilla on huomattavia semanttisia ja muodollisia yhtäläisyyksiä, joiden takia rakenteet ovat kytköksissä myös kielitajussa. Nämä yhteydet selittävät nykyistä sijanvaihtelua: esimerkiksi objektille ominainen sijanvaihtelu on levinnyt eksistentiaalilauseeseen subjektiin juuri siksi, että resultatiivinen transitiivilause ja eksistentiaalilause ovat niin läheisiä – niiden välillä on syntaktinen vaikutusyhteys. Itkonen tekee diakroniset oletuksensa pääosin synkronisten vaikutusyhteyksien perusteella, vaikka muutos on tapahtunut jo ”kantasuomessa parituhatta vuotta sitten” (T. Itkonen 1976: 67).

Olen itse esittänyt tapaustutkimuksessa *Kiellon lumo* samantyyppiseen argumentointiin perustuvia arvioita kieltoverbittömän kieltokonstruktiokehityksestä. Alkuarvoitus on kieltoverbin puutteen ja affektisen merkityksen välinen ristiriitaiselta vaikuttava yhteys. Miksi kieltoelementin puute aiheuttaa kiellon voimistumisen? Näkemykseni mukaan konstruktion syntyyn ovat vaikuttaneet useat tekijät: mahdollisuus jättää pois kieltoverbi, kieltoverbialkuisen ja pääverbiloppuisen ilmaustyyppin malli, alkuasemaan sopivan kirosan vaikutus ja *mitään*-adverbin paralleeli kehitys. Nämä yhteydet näkyvät synkronisella tasolla, mutta niiden seuraukset ovat myös diakronisia. Olen esitellyt kehityskulun tapaustutkimuksen *Kiellon lumo* luvussa 9 – tässä esitän lyhyen yhteenvedon.

Alkupiste on ollut mahdollisuus jättää kieltoverbi pois kieltolauseesta. Kehityksen alkuvaihe on nähtävissä murreaineistojen esimerkeissä (ks. Savijärvi 1977: 21–37). Ilmiötä on kutsuttu ”kieltoverbin ellipsiksi” (esim. Ikola 1970, Savijärvi 1977, 1984, 2001 [1981]). Vaikka olen nykykielen aineistoihin liittyen kritisoinut voimakkaasti *ellipsi*-termin käyttöä (*Kiellon lumo* s. 42–46, 79), voi murreaineistojen kieltoverbittömiä tapauksia pitää siinä mielessä aitoina ellipseinä, että lauseen merkitys ei niissä poikkea kieltoverbillisistä esimerkeistä (ks. esimerkit *Kiellon lumo* luku 3). Murre-esimerkit eivät ole esimerkiksi sillä tavalla säännönmukaisesti affektisia kuin nykykielen aineistoni esimerkit.

Nykykielen kieltoverbitön kieltokonstruktio ei sen sijaan ole pelkästään tavallinen kielto, jossa ei ole kieltoverbiä, vaan se on kiteytynyt sekä muodoltaan että merkitykseltään. Kehityksessä on tärkeässä osassa ollut ensinnäkin kieltoverbillinen ja pääverbiloppuinen lähikonstruktio (ks. esim. Lindén 1963: 222–223, *Kiellon lumo* s. 108–110). Siinä yhdistyy sekä kieltoverbittömän kieltokonstruktio muotopiirteitä että joitakin käytön piirteitä. Yhteisistä muotopiirteistä selkein on pääverbiloppuisuus, käyttöpiirteistä taas esiintymisen reaktiivisessa ja kiistävässä kontekstissa. Tästä kieltoverbillisestä ilmaustyyppistä on jo Savijärven aineistojen aikaan siis voitu jättää kieltoverbi pois aivan

kuin monista muistakin kieltotyypeistä. Oletukseni on, että kieltoverbittömyys on lähtenyt kiteytymään nimenomaan tässä tyypissä. Oleellista on tyyppin mahdollistama affektisen merkityksen nousu, sillä reaktiiviseen kiistämiskontekstiin liittyy tietenkin usein myös affektisuutta. Toinen tästä ilmaustyyppistä lähtenyt kehitystä tukeva tekijä liittyy ilmaustyyppin sanajärjestykseen. Pääverbiloppaisuus eli niin sanottu XV-sanajärjestys vaatii yleensä jonkin kontrastielementin lauseen alkuun (esim. Vilkuna 1989: 52). Kieltoverbillisessä ilmaustyyppissä tämä elementti on kieltoverbi, mutta kieltoverbittömässä konstruktiossa lauseen alku jää ikään kuin tyhjäksi. Tälle paikalle sopii aineistoni perusteella vain yksi elementti: kirosana, joka osaltaan kasvattaa konstruktion affektisuutta. Kolmas affektisuuden nousua tukeva seikka on polaaristen kieltoelementtien yleisyys kieltoverbittömässä kieltokonstruktiossa. Tärkeä tässä mielessä on affektinen *mitään* adverbi.

Esittämälläni kehityskululla on paljon yhteistä Paunosen ja Terho Itkosen edellä esitettyjen ajatusten ja heidän esimerkkitapaustensa kanssa. Muutama varaus on kuitenkin esitettävä. Ensinnäkin on ehkä vaikea sulattaa ajatusta, jonka mukaan kieltoverbitön kieltokonstruktio olisi syntynyt pelkästään edellä mainittujen vaikutteiden takia. Omasa esimerkissäni näkyy selvemmin, että vaikka assosiaatioyhteydet ovat oleellisia, kielen muutoksen suuntaa määrää kuitenkin kieltä käyttävä ihminen ja hänen ilmaisutarpeensa. Olen esittänyt tapaustutkimuksen *Kiellon lumo* lopussa (s. 139–140), että kehityskulku on nimenomaan tässä mielessä uskottava. Muutos on tapahtunut typologisesti todennettuun suuntaan: kohti puhujan uskomuksien ja asenteiden ilmaisua (Traugott 1995), kohti ilmaisuvoimaisuutta (Haspelmath 1999) ja kohti ekspressiivisyyttä (Meillet 1997 [1912]: 195–196). Juuri tällainen ekspressiivinen ja ilmaisuvoimainen ilmaisuväline on kieltoverbitön kieltokonstruktio. Kuvaava esimerkki on yksi ainoista murreaineistojen kirosanalla alkavista kieltoverbittömistä kielloista: *Paskammarjat sieltä näkynym mittään ommaa kultaa* (Rantsila, Savijärvi 1977: 31).

Toinen kieltoverbittömän kieltokonstruktiokehityksen Itkosen ja Paunosen esimerkeistä erottava tekijä on se, että omassa esimerkissäni vaikutusyhteydet ulottuvat ikään kuin kategoriasta toiseen. Kokonaisen lausekonstruktion kehittymiseen ovat vaikuttaneet paitsi muut vastaavat lausekonstruktiot myös yksittäiset sanat (*mitään* ja kirosanat). Itse kieltoverbitön kieltokonstruktiokehityksen aikana siirtynyt kategoriasta toiseen: se on kiteytynyt sekä muodoltaan että merkitykseltään, siitä on tullut osa suomen kieliopin kokonaissysteemiä.

Kieltoverbittömän kieltokonstruktiokehityksen synty on myös esimerkki kieliopillistumisesta (esim. Heine ym. 1991, Hopper & Traugott 1993, Bybee ym. 1994, Laitinen & Lehtinen 1997). Kieliopillistumisteorian perusajatus on, että kieliin syntyy koko ajan uutta kieliopillista aineista. Rakennusaineena ovat vähemmän kieliopilliset ainekset kuten sanat, ja muutoksen käyttövoimana juuri edellä mainitut ilmaisuvoimaisuuden tarpeet. Oppikirjaesimerkeissä prosessi kuvataan niin, että leksikon elementit saavat

hiljalleen kieliopillisia tehtäviä. Hopper ja Traugott (1993: 7) esittävät prosessin seuraavanlaisena jatkumona:

content item > grammatical word > clitic > inflectional affix

Kieltoverbitön kieltokonstruktio on kiteytynyt vähemmän kiteytyneistä ilmaustyypeistä, eikä kehitys täten ole kaikkein tyypillisin esimerkki kieliopillistumisesta. Tämä ei kuitenkaan ole siinä mielessä yllättävää, että konstruktioalähtöinen kieliopin hahmottamistapa ei ole mitenkään dominantti kieliopillistumisteorian piirissä. Olen kuitenkin käsitellyt kieliopillistumista kieltoverbittömän kiellon kehityksen lisäksi myös Hopperin ja Traugottin jatkumon kuvaamassa mielessä. Näin teen tapaustutkimuksen *Kiellon lumo* luvussa 8, jossa pohdin *mitään*-muodon moninaista käyttöä. Useimmiten *mitään* on tulkittavissa pronominin *mikään* partitiivimuodoksi, jolloin se voi toimia esimerkiksi objekti-NP:n määritteenä tai yksin objektina (23).

23. a. Workkeri, minä *mitään* kuraa tuo (chat-aineisto)
 b. mä *mitää* oo sanonu (chat-aineisto)

Normittamattomasta kirjakiielestä tapaa kuitenkin melko paljon myös tapauksia, joissa *mitään*-muotoa ei voi tulkita kohdan 23 esimerkkien tapaan pronomini-*mitään*muodoksi (24, ks. myös esimerkit 8 tässä johdannossa). Kyse on pikemminkin itsenäisestä adverbista.

24. a. mä *mitää* huijaa (chat-aineisto)
 b. mä *mitään* hytkyile (chat-aineisto)
 c. mä *mitää* kiroillu oo (chat-aineisto)
 d. tässä *mitään* töihin tarvitse mennä (chat-aineisto)

Adverbi *mitään* toimii sekä erilaisissa syntaktisissa tehtävissä että on merkitykseltään erilainen kuin pronomini-*mitään*. Adverbin suhde kielteisyyteen on kiinteämpi kuin pronominin *mikään*, joka voi esiintyä paitsi kieltolauseissa myös esimerkiksi kysymyksissä (esim. *Onks mitään uutta?*). Adverbi sen sijaan tuntuu esiintyvän vain kieltolauseissa. Se ei myöskään ole neutraali vaan pikemminkin affektinen. Tästä todistavat jo yksinkertaiset tendenssit: *mitään* on erittäin yleinen juuri osana kieltolauseita, jotka ovat hyvin affektisessa kiistävässä käytössä. Kaikki adverbimaiset esiintymät ovat muutenkin selvästi kiistävässä kontekstissa. Kyse on siis tässäkin tapauksessa kieliopillistumisesta: Yhden sanan sijamuoto on kiteytynyt omaksi sanakseen. Tämä sana toimii syntaktisesti laajemmissa tehtävissä kuin alkuperäinen sijamuoto. Se on myös saanut oman merkityksensä. Seuraavaa askelta voi jo arvella: onko *mitään* uusi kieltosana?

Kieltoverbittömän kieltokonstruktion ja adverbien *mitään* kehittymisen lisäksi olen käsitellyt tapaustutkimuksissani ESSA-infinitiivin kehitystä ja konstruktioryhmän *mikäs on ollessa/olla/ollakseen* kehitystä. Näiden kohdalla fokuksessa ei kuitenkaan ole ollut niinkään niiden synty sinänsä, vaan niiden ilmaantuminen kirjakieleen ja tämän aiheuttamat muutokset kyseisissä konstruktioissa. Näitä prosesseja käsitelin jo edellisessä alajaksossa. Oleellista on kuitenkin vielä huomata, että myös ESSA-infinitiivin läpikäymiä muutoksia voi pitää esimerkkeinä kieliopillistumisesta. Se on abstraktistunut määrätehtävistä laajemmaksi alisteisuuden ilmaisimeksi (ks. myös Herlin & Kotilainen 2004). Artikkelissa *Itsenäistyyvä infinitiivi* tämä prosessi liitetään paitsi kielen sisäisiin myös kielenulkoisiin tekijöihin eli esimerkiksi kielioppien ja muiden kielten malleihin.

5 Päätelmä

Tutkimukseni kohteena on ollut kieliopin olemus. Tapaustutkimusteni havaintojen perusteella olen päätenyt korostamaan kieliopin dynaamisuutta. Olen esitellyt näitä dynaamisuuden moninaisia ulottuvuuksia tämän johdannon jaksossa 4. Oman käsittelyn saivat niin kieliopin vakiintuneisuuden määrittely, lähikonstruktiot ja niiden välinen dynamiikka, eri kielimuotojen dynamiikka ja kieliopin muutos ajassa. Yhtä lailla tärkeä linja väitöskirjassani on ollut ajatus kieliopin rakentumisesta konstruktiona (ks. jakso 2). Tämä näkemys oli jo lähtökohtani, mutta katson, että tapaustutkimukseni ovat nimenomaan tukeneet tämän tyyppistä lähestymistapaa. Toisin sanoen aineisto ja tutkimustulokseni osoittavat, että kielioppia kannattaa lähestyä konstruktiona. Dynaamisuuden ja konstruktionäkökulman lisäksi olen painottanut kontekstilähtöisen tutkimuksen tärkeyttä. Kielioppi rakentuu aidossa kontekstissa esiintyvässä kielessä (ks. jakso 3).

Kielitiede on globaali tieteenala. Yhden pienen kielen osin jopa marginaalisten konstruktioiden tutkiminen voi tästä näkökulmasta vaikuttaa toivottomalta näpertelyltä. Pohdinkin seuraavassa vielä tekemäni kaltaisen tutkimuksen suhdetta kielitieteen laajempaan kokonaisuuteen. Miten yksittäiskielen muutoksen tutkiminen suhteutuu esimerkiksi vertailevaan kielentutkimukseen, jonka tutkimuskohteena kielen muutos on tyypillisemmin nähty? Mikä voi olla yksittäiskielestä tehtyjen havaintojen suhde typologiseen ja areaalilingvistiseen tutkimukseen?

On selvää, että yksittäiskielen tutkijalla on paljon ammennettavaa laajemmasta kuvasta. Suomen kielenkin kehityksessä on puolia, joiden tutkimiseen tarvitaan tietoa paitsi oman kielemme eri muodoista myös sukukielistä ja alueellisesti tärkeistä muista kielistä. Annan kaksi konkreettista esimerkkiä tapaustutkimuksesta *Kiellon lumo*. Tässä mielessä kiinnostava on ensinnäkin muoto *mitään*, joka toimii aineistossani paitsi *mitkään*-pronominin partitiivimuotona myös kieltoosanamaisena kieltoadverbina (*Kiellon lumo*: luku 8, ks. myös Ikola 1973). Lähisukukieli viro tarjoaa adverbille *mitään* kiinnostavan vertauskohdan. Viron kieltoadverbilla *mitte* on nimittäin siihen sekä käyttöpiirteisiin liittyviä yhtäläisyyksiä että oletettua etymologista yhteyttä (ks. Mägiste 1982: s.v. *mitte*). Tällä perusteella voidaan arvella, että *mitään*-muodon kehittyminen adverbiksi ei ole aivan viimeaikaisen muutosprosessin tulos. Toinen esimerkki on kieltoverbitön kieltostruktuuri. Sitä vastaavia tapauksia löytyy myös lähisukukielistä, tässä tapauksessa viron saarimurteista (Savijärvi 1984). Paralleeli tapaus tukee Savijärven olettaa suomen kieltoverbittömyyden kehityskulkua: kieltoverbittömyyttä esiintyy sellai-

sessä lähisukukielen muodossa, jossa kieltä vahvistavat sanat ovat hyvin frekventtejä eikä kieltöverbillä ole muita ilmaisutehtäviä kuin kielteisyys (Savijärvi 1984: 158).

Vertauskohdat eivät kuitenkaan jää tähän. Sukukielten lisäksi molempien esimerkkien tapauksessa on apua myös muiden kielten ja niitä koskevan tutkimuksen tuntemisesta. Esimerkiksi *mitään*-muodon kehityksellä on vertauskohtia myös indoeurooppalaisissa kielissä (ks. esim. Meillet 1997 [1912]: 195–196). Samanlaisia kehityskulkuja on niin paljon, että tapausta voi pitää varsin tavallisena esimerkkinä kieliopillistumisesta. Jopa toista esimerkkitapausta, kieltosanattomia kieltorakenteita, vastaavia rakenteita löytyy maailman kielistä, vaikkakin selvästi vähemmän (Miestamo *tulossa*). Yksi Miestamon esille nostama kieltosanattomien rakenteiden tyyppi on ellipsi sellaisissa kielissä, joissa kieltolause eroaa muutenkin kuin kieltosanan puolesta myöntölauseesta. Suomi ja viro eivät siis ole tässä tapauksessa yksinäisiä poikkeuksia.

Sekä sukukielet että muut maailman kielet tarjoavat vertauskohtia, mutta yksin niiden varaan ei argumentointia voi jättää. Esimerkiksi sukukielten paralleeliesimerkkien kanssa on syytä olla varovainen. Kaikista samankaltaisuuksista ei voi tehdä sitä johtopäätöstä, että syynä olisi tausta yhteisessä kantakielessä. Kyse voi olla esimerkiksi myöhemmästä lainautumisesta tai rinnakkaisesta kehityksestä. Viron *mitte* esimerkiksi on paitsi samanlainen myös erilainen kuin adverbi *mitään*: sillä on aivan oma merkityksensä ja käyttöalansa. Muodot eivät ole toistensa suoria käännösvastineita. Ne eivät ”selitä” toisiaan, vaikka niillä kiistämättömiä yhteyksiä onkin. Sama pätee maailman kielistä havaittuihin rinnakkaistapauksiin (ks. myös Herlin & Kotilainen 2004). Paralleelit eivät suoraan kerro, miten suomeen on kehittynyt affektinen kieltöverbityön kieltokonstruktio. Tarvitaan siis myös tutkimusta, jossa otetaan huomioon yhden kielen moninaisuus – sekä kielen konstruktioiden että erilaisten kielimuotojen.

Edellä on esitetty vasta kolikon toinen puoli. Tämän tutkimuksen tyyppistä yksittäiskielen tutkimusta tekevä tutkija hyötyy laajemman kielitieteen kentän saavutuksista. Voisiko hyöty kulkea myös toiseen suuntaan? Vastaus myönteisesti. Lienee selvää, että tarkempi kuva yksittäiskielistä edistää myös kaikenlaisia vertailevia tutkimussuuntia. Mitä useamman kielen yksityiskohdista on olemassa tarkkaa analyysia, sitä paremman ja realistisemman kuvan typologit ja vertailevan sukukielten tutkimuksen edustajat voivat kielten eroista ja yhtäläisyyksistä muodostaa. Typologisen tutkimuksen kannalta suomen kielen tutkimuksella voisi olla erityisen tärkeä rooli, sillä tällä hetkellä tarkimmin tutkitut kielet ovat lähinnä indoeurooppalaisia.

Esimerkiksi tarkempi tieto kielten konstruktioiden moninaisuudesta (vrt. esim. tapaustutkimukset *Lähikonstruktio*t ja *Kirosanakonstruktio*t) voisi laajentaa typologisen tutkimuksen horisonttia niin, ettei typologin tarvitsisi nojautua pelkästään referenssikieliooppien tietoihin kielen niin sanotuista standardikeinoista (ks. myös tutkimushanke Alistus ja konteksti). Vastaavasti tässä tutkimuksessa esillä ollut eri kielimuotojen moninaisuus on teema, jonka huomioon ottaminen mahdollistuu vain yksittäiskielten tut-

kimusten kautta. Juuri fennisteillä on kielimuotojen erojen tutkimukseen sekä perinteitä että resursseja. Käytettävissä olevat murreaineistot ovat kattavia, ja sekä nykyyleiskieltä että vanhaa kirjakieltä on mahdollista tutkia kattavien, valmiiden korpusten avulla. Vain siirtyminen yleiskielestä kohti normittamattomia kielimuotoja aiheuttaa vielä ongelmia aineiston saannin suhteen.

Moninaisuus avaa myös laajemman kuvan kielen muutokseen. Kielen muutoksen voima – tekisi mieli sanoa virran voimistuva kuohu – näkyy jopa paljaalla silmällä erityisesti sanaston muuttumisena (ks. esim. populaarikielitieteellinen käsittely Kotilainen & Varteva 2006). Kielioppi ei ole yhtä nopea liikkeissään kuin sanasto, mutta liikkeessä sekin on, kuten tapaustutkimukseni ovat osoittaneet. Vaikka esimerkiksi suomen kieltöjärjestelmä on pääpiirteissään muotoutunut jo esihistoriallisena aikana, ei sen ymmärtämiseksi nykykielessä riitä, että tiedämme, milloin ja minkä vaikutuksien alaisina se on syntynyt. Kielioppi ei ole syntyessään jäänyt, vaan uusia muotoja ja vanhojen muotojen uusia käyttöyhteyksiä syntyy jatkuvasti. Tällaisena voi pitää esimerkiksi juuri kieltöverbitöntä kieltokonstruktia. Vastaavalla tavalla jatkuvassa muutoksen tilassa on paitsi itse kielioppi myös esimerkiksi suomeen kontaktissa olevien kielten valikoima ja kielen tekstilajit.

Edellä sanotun voi muotoilla fennistin haasteeksi: suomen kielen moninaisuuden ymmärtäminen ja sen selvittäminen, mitä suomen kielessä ja kielelle tapahtuu, on hänen vastuullaan. Tämä ei tarkoita historiattomuutta. Päinvastoin jo tapahtuneen tutkiminen auttaa ymmärtämään tapahtuvaa. Tämä ei myöskään tarkoita teoriattomuutta. Päinvastoin uudet teoriat avaavat usein uusia näkökulmia asioihin, joiden on jo ajateltu olevan kiveen hakattuja. Yksi tällainen uusi näkökulma on konstruktioikäisyys ja sen avaama näkökulma kielen ja kieliopin dynaamisuuteen.

Aineistolähteet

- Biblia = Biblia. Vuoden 1642 raamatunsuomennos. ATK-korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Chat-aineisto. Kerätty vuonna 2001 arctic.net-internet-sivuston Aikuisten huone -nimisestä chat-huoneesta. Aineiston ovat keränneet keskustelijat itse.
- Internet. Kerätty internetistä vuosina 2001–2007. Ryhmitelty karkeasti seuraaviin tyypeihin: keskustelupalsta, kotisivu, verkkolehti, kommenttipalsta ja blogi. Mikäli esimerkki on tekstistä, joka edustaa selvästi jotakin tekstilajia, on tästä huomautettu erikseen (esim. runo, näytelmä, elokuva-arvostelu jne.).
- JÄÄSKELÄINEN, PASI ILMARI 2006: Lumikko ja yhdeksän muuta. Romaani. Jyväskylä: Atena.
- Kansanrunousarkisto. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kielipankki. Suomen kielen tekstikokoelma. ATK-korpus. Espoo: CSC Tieteellinen laskenta Oy.
- LA = Lauseopin arkiston murre- ja yleiskielen kokoelma. ATK-korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Lönnrot = Lönnrot, Elias: Valitut teokset 1, 3, 4, 5. ATK-korpus. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Lähteet

- Alistus ja konteksti: kognitiivisia, retorisia ja kieliopillisia näkökulmia suomen kielen alistukseen. Tutkimushanke, johtajat Ilona Herlin ja Jyrki Kalliokoski.
<<http://www.helsinki.fi/hum/skl/tutkimus/konteksti.htm>>
- ANTTILA, RAIMO 1989: *Historical and comparative linguistics*. 2., uudistettu painos. Amsterdam: Benjamins.
- BARLOW, MICHAEL 2000: Usage, Blends and Grammar. – Barlow & Kemmer (toim.), *Usage-based models of language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- BYBEE, JOAN, REVERE PERKINS & WILLIAM PAGLIUCA 1994: *The Evolution of Grammar: Tense, aspect, and modality in the languages of the world*. Chicago: The University of Chicago Press.
- CROFT, WILLIAM 2001: *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- 2005: Logical and typological arguments for radical construction grammar. – Östman ja Fried (toim.), *Construction Grammars: Cognitive grounding and theoretical extensions*. Amsterdam: Benjamins.
- CROFT, WILLIAM & D. ALAN CRUSE 2004: *Cognitive linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- EKG = *Eesti keele grammatika*. Osat I ja II. 1995 ja 1993. Mati Ereht, Tiiu Ereht, Henn Saari ja Ülle Viks. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.
- ESS, CHARLES 2002: Ethical decision-making and Internet research: Recommendations from the aoir ethics working committee. <www.aoir.org/reports/ethics.pdf>
- ETELÄMÄKI, MARJA 2006: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronominista tämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- EVANS, VYVYAN 2007: *A glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- FAUCONNIER, GILLES & MARK TURNER 1996: Blending as a Central Process of Grammar. – Goldberg (toim.), *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford: CSLI Publications.
- FILLMORE, CHARLES J. 1989: Grammatical Construction Theory and the familiar dichotomies. – Dietrich & Graumann (toim.), *Language processing in social context*. Amsterdam: North-Holland/Elsevier.
- FILLMORE, CHARLES J. & PAUL KAY 1995: *Construction grammar*. Käsikirjoitus. Stanford, CA: CSLI Publications.

- FILLMORE, CHARLES J., PAUL KAY & MARY CATHERINE O'CONNOR 1988: Regularity and idiomaticity in grammatical constructions: The case on *let alone*. – *Language* 64.
- FRIED, MIRJAM & JAN-OLA ÖSTMAN 2004: Construction grammar. A thumbnail sketch. – Mirjam Fried ja Jan-Ola Östman (toim.) 2004.
- 2005: Construction grammar and spoken language: the case of pragmatic particles. – *Journal of Pragmatics* 37.
- FRIED, MIRJAM & JAN-OLA ÖSTMAN (toim.) 2004: *Construction grammar in a cross-language perspective*. Amsterdam: Benjamins.
- FORSMAN SVENSSON, PIRKKO 1992: *Vanhan kirjasuomen nominaalirakenteista*. Stockholm studies in Finnish language and literature. Tukholma: Department of Finnish.
- GEERAERTS, DIRK 1999: Idealist and empiricist tendencies in cognitive semantics. – Janssen & Redeker (toim.), *Cognitive linguistics: foundations, scope, and methodology*. Amsterdam: Benjamins.
- GOLDBERG, ADELE 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago press.
- 2006: *Constructions at work: the nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- HAKULINEN, AULI 2003: Ovatko puhuttu ja kirjoitettu kieli erkaantuneet toisistaan? – *Kielikello* 1/2003. <www.kielikello.fi>
- HAKULINEN, AULI & PENTTI LEINO 2006: Genre fennistiikassa. – Mickael Suominen ym. (toim.), *A Man of Measure: Festschrift in Honour of Fred Karlsson on his 60th Birthday*. A special supplement to SKY Journal of Linguistics 19. Turku: Suomen kielitieteellinen yhdistys. <<http://www.ling.helsinki.fi/sky/julkaisut/sky2006special.shtml>>
- HASPELMATH, MARTIN 1999: Why is grammaticalization irreversible? – *Linguistics* 37.
- HEINE, BERND, ULRIKE CLAUDI & FRIEDERIKE HÜNNEMEYER 1991: *Grammaticalization: a conceptual framework*. Chicago: University of Chicago Press.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2002: Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation. Amsterdam: Benjamins.
- HERLIN, ILONA 1998: *Suomen kun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HERLIN, ILONA & LARI KOTILAINEN 2004: External Factors Behind Cross-Linguistic Similarities. – Fischer, Norde & Perridon (toim.), *Up and Down the Cline - The Nature of Grammaticalization*. Amsterdam: Benjamins.
- HERLIN, ILONA & LAURA VISAPÄÄ 2005: Lukijalle. – Herlin ja Visapää (toim.) 2005.
- HERLIN, ILONA & LAURA VISAPÄÄ (toim.) 2005: *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HOPPER, PAUL J. & ELIZABETH CLOSS TRAUOGOTT 1993: *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HUUMO, TUOMAS 1997: *Lokatiivit lauseen semanttisessa tulkinnassa. Ajan, omistajan, paikan ja tilan adverbiaalien keskinäiset suhteet suomen kielessä*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- 2006: Infinitiivit konstruktioissaan. – *Sananjalka* 48.
- IKOLA, OSMO 1970: Kieltoverbin ellipsistä. – *Virittäjä* 74.

- 1973: Kieltoa vahvistavat sanat lounaismurteissa. – *Suomalais-ugrilaisen seuran aikakauskirja* 72.
- ITKONEN, ERKKI 1966: Kieli ja sen tutkimus. Helsinki: WSOY.
- ITKONEN, ESA 1992: 'Analogian' käsite ja sen rooli kognitiivisessa kielitieteessä. – Itkonen, Pajunen ja Haukioja (toim.), *Kielitieteen kentän kartoitusta*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja.
- 2005: *Analogy as structure and process: approaches in linguistics, cognitive psychology and philosophy of science*. Amsterdam: Benjamins.
- ITKONEN, TERHO 1976: Syntaktisten vaikutusyhteyksien luonteesta. – *Virittäjä* 80.
- ISK = *Iso suomen kielioppi*. Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen, Irja Alho 2004. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAAKOLA, MINNA 2004: *Suomen genetiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JÄÄSKELÄINEN, ANNI *tulossa*: Kymmenes kansainvälinen kognitiivisen kielentutkimuksen konferenssi Krakovassa. – *Virittäjä*.
- KANKAANPÄÄ, SALLI (2006): *Hallinnon lehditötiedotteiden kieli*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KAY, PAUL 1995: Construction Grammar. – Verschueren, Östman & Blommaert (toim.), *Handbook of Pragmatics, Manual*. Amsterdam: Benjamins.
- KAY, PAUL & CHARLES J. FILLMORE 1999: Grammatical constructions and linguistic generalizations: The *What's X doing Y?* construction. – *Language* 75.
- KEMMER, SUZANNE & MICHAEL BARLOW 2000: Introduction: A usage-based conception of language. – Barlow & Kemmer (toim.), *Usage-based models of language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- KOIVISTO, VESA 2006: *Ison suomen kieliopin termimuutoksia ja -ratkaisuja*. – Harmanen ja Siirainen (toim.), *Kielioppi koulussa*. Helsinki: Äidinkielen opettajain liitto.
- KORPELA, EVELIINA 2007: *Oireista puhuminen lääkärin vastaanotolla. Keskustelunanalyttinen tutkimus lääkärin kysymyksistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTILAINEN, LARI 2002: *Moi taas, ai äm päk*. Lauseet, tilanteet ja englanti suomenkielisessä chat-keskustelussa. – Herlin, Kalliokoski, Kotilainen ja Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KOTILAINEN, LARI *käsikirjoitus*: Going beyond the sentence. Construction Grammar and the pragmatics of the Finnish MOV construction. Alustavasti hyväksytty teokseen Östman & Fried (toim.), *Pragmatic aspects of Construction Grammar and Frame Semantics*. Sarjassa *Constructional Approaches to Language*. Amsterdam: Benjamins. Käsikirjoitus verkossa: <www.helsinki.fi/~lkotilai/manuscript_Kotilainen.pdf>
- KOTILAINEN, LARI & ANNUKKA VARTEVA 2006: *Mummonsuomi laajakaistalla*. Helsinki: WSOY.
- KURHILA, SALLA 2003: *Co-constructing understanding in secon language conversation*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KURKI, TOMMI 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- LAALO, KLAUS 1990: *Säkeistä patoihin. Suomen kielen monitulkintaiset sananmuodot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LAITINEN, LEA & TAPANI LEHTINEN 1997: Johdanto. – Tapani Lehtinen ja Lea Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LAKOFF, GEORGE 1987: *Women, fire, and dangerous things. What categories reveal about the mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar. Vol 1: Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 1990: *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 1991: *Foundations of Cognitive Grammar. Vol 2: Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- 1999: *Grammar and conceptualization*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2000: A dynamic usage-based model. – Barlow & Kemmer (toim.), *Usage-based models of language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- 2003: Constructions in cognitive grammar. Luentomoniste seminaarissa Subjectivity in Language. Turun yliopisto, 18.6.2003.
- 2005: Integration, grammaticization, and constructional meaning. – Fried ja Boas (toim.), *Grammatical constructions. Back to the roots*. Amsterdam: Benjamins.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004. *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LINDÉN, EEVA 1961: Temporaalirakenne suomen murteissa. – *Virittäjä* 65.
- 1963: Kieltolauseen sanajärjestyksestä suomen kirjakielessä. – *Virittäjä* 67.
- 1971: Temporaalirakenne kirjoitetussa kielessä. – *Virittäjä* 75.
- LEINO, ANTTI 2007: *On toponymic constructions as an alternative to naming patterns in describing Finnish lake names*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- LEINO, JAAKKO 2003: *Antaa sen muuttua. Suomen kielen permissiivirakenne ja sen kehitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PENTTI 1986: Infinitiivin asema lauseessa. *Kieli 1*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 1993: *Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1: polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2002: *Mittoja, muotoja ja merkityksiä*. Toim. Tainio, Ontermä, Kelomäki ja Jaakola. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PENTTI, ILONA HERLIN, SUVI HONKANEN, LARI KOTILAINEN, JAAKKO LEINO ja MAIJA VILKKUMAA 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioidissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LÜDELING, ANKE, STEFAN EVERT ja MARCO BARONI 2007: Using web data for linguistic purposes. – Hundt, Nesselhauf ja Biewer (toim.), *Corpus Linguistics and the Web*. Amsterdam: Rodopi.

- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- MANDELBLIT, NILI & GILLES FAUCONNIER 2000: How I got myself arrested. Underspecificity in grammatical blends as a source for constructional ambiguity. – Foolen & van der Leek (toim.), *Constructions in cognitive linguistics*. Amsterdam: Benjamins.
- MEILLET, ANTOINE 1997 [1912]: Kieliopillisten muotojen kehitys. – Lehtinen ja Laitinen (toim.), *Kieliopillistuminen. Tapaustutkimuksia suomesta*. Kieli 12. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MEY, JACOB L. 1993: *Pragmatics. An Introduction*. Oxford: Blackwell.
- MICHAELIS, LAURA A. & KNUD LAMBRECHT 1996: Toward a construction-based theory of language function: the case of nominal extraposition. – *Language* 72.
- MIESTAMO, MATTI 2004: Suomen kieltoverbikonstruktio typologisessa valossa. – *Virittäjä* 108. — *tulossa*: Negatives without negators. [Käsikirjoitus lähetetty konferenssin Rara & Rarisima konferenssijulkaisuun, joulukuu 2006]
- MÄGISTE, JULIUS 1982: *Estnisches etymologisches Wörterbuch*. Helsinki: Finnisch-ugrische Gesellschaft.
- MÄNTYNEN, ANNE, SUSANNA SHORE & ANNA SOLIN (toim.) 2006: *Genre – tekstilaji*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄÄTTÄ, URHO 1994: *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NIEMI, JARKKO 2007: ”Voihan sitä noinkin ajatella”. Myönnyttelymuotin rakenne ja käyttö. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- NIKANNE, URPO 2001: Konstruktiot suomen kieliopissa. Esitelmä ja sen ojenne. Kotikielen seuran kokouksesitelmä 29. marraskuuta 2001. — 2005: Constructions in conceptual semantics. – Östman & Fried (toim.) 2005.
- OJUTKANGAS, KRISTA 2001: *Ruumiinosannimien kieliopillistuminen suomessa ja virossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ONIKKI, TIINA 2000: Mistä mieli merkityksen tutkimukseen? Kognitiivisen kielentutkimuksen merkitysnäkemyksestä. – Airola, Koskinen & Mustonen (toim.), *Merkillinen merkitys*. Helsinki: Gaudeamus.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ONO, TSUYOSHI & SANDRA A. THOMPSON 1995: What can conversation tell us about syntax? – Davids (toim.), *Alternative linguistics: descriptive and theoretical modes*. Amsterdam: Benjamins.
- PAUNONEN, HEIKKI 1973: On free variation. – *Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 72. — 1976: Allomorfien dynamiikkaa. – *Virittäjä* 80.
- PENTTILÄ, AARNI 1957: *Suomen kielioppi*. Helsinki: WSOY.
- PÄIVIÖ, PIA 2007: *Suomen kielen asti ja saakka. Terminatiivisten partikkelien synonymia, merkitys, käyttö ja kehitys sekä asema kieliopissa*. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 75.

- QUIRK, RANDOLPH, SIDNEY GREENBAUM, GEOFFREY LEECH & JAN SVARTVIK 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- RAHTU, TOINI 2006: *Sekä että. Ironia koherenssina ja inkohereenssina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- RAUKKO, JARNO 2002: Pitämisen polysemia: miten koehenkilöt hahmottavat *pitää*-verbin merkitystyyppejä. – *Virittäjä* 106.
- SAG = *Svenska Akademiens Grammatik*. TELEMAN, ULF, STAFFAN HELLBERG ja ERIK ANDERSSON 1999. Osat: 1. Inledning, bibliografi, register, 2. Ord, 3. Fraser ja 4. Satser och meningar. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1977: *Redundanssi ja kieltoverbin ellipsi suomen kielen negaatiojärjestelmässä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1984: Fakultatiivisten kieltöainesten ja kieltoverbin ellipsin suhteesta itämerensuomalaisissa kielissä. – *Virittäjä* 88.
- 2001 [1981]: Redundanz und Ellipse des Negationsverbs im Negationssystem der finnischen Dialekte. – *Agricolasta Inkeriin. Juhlakirja Ilkka Savijärven 60-vuotispäiväksi*. Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- SANDRA, DOMINIEK & SALLY RICE 1995: Network analysis of prepositional meaning: Mirroring whose mind – the linguist’s or the language user’s? – *Cognitive Linguistics* 6.
- SETÄLÄ, E. N. 1880: *Suomen kielen lauseoppi*. Oppikirjan koe. Helsinki: K.E. Holm.
- 1884: *Suomen kielen lauseoppi*. Kouluja varten. Toinen, muutettu painos. Helsinki: K.E. Holm.
- SIIROINEN, MARI 2001: *Kuka pelkää, ketä pelottaa. Nykysuomen tunneverbien kielioppia ja semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SIVONEN, JARI 2005: *Mutkia matkassa. Nykysuomen epäsuoraa reittiä ilmaisevien verbien kognitiivista semantiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SULER, JOHN 2000: Ethics in cyberspace research. <www.rider.edu/users/suler/psyber/ethics.html>
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a Cognitive Semantics. Volume I: Concept Structuring Systems*. Cambridge, Ma.: The MIT Press.
- TIILILÄ, ULLA 2007: *Tekstit viraston työssä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TRAUOGOTT, ELIZABETH CLOSS 1995: Subjectification in grammaticalisation. – Stein ja Wright (toim.), *Subjectivity and subjectivisation: linguistic perspectives*. Cambridge: Cambridge University Press.
- YLIKOSKI, JUSSI 2005: Puhekielen morfologisten ja semanttisten innovaatioiden tutkimusnäkömiä – esimerkkinä suomen *tekeen-* ja *tekees-*tyyppiset verbimuodot. – *Puhe ja Kieli* 25.
- VILKUNA, MARIA 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISAPÄÄ, LAURA 2002: *Finiittiverbittömien infinitiivikonstruktioiden affektisista käytöistä ja rakenteesta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- 2005: Alastomat, inhimilliset infinitiivit. Kahden infinitiivikonstruktion pragmaattinen ja morfosyntaktinen analyysi. – Herlin ja Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen finiittisten rakenteiden dynamiikkaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- *käsikirjoitus*: Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Väitöskirjan käsikirjoitus.
- WIDE, CAMILLA *tulossa*: Interactional construction grammar: contextual features of determination in dialectal Swedish. – Bergs ja Diewald (toim.), *Context and Constructions*. Amsterdam: Benjamins.
- ÖSTMAN, JAN-OLA 1988: Konstruktiokielioppi. – *Suomen kielitieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1988*. Helsinki: Suomen kielitieteellinen yhdistys.
- ÖSTMAN, JAN-OLA & MIRJAM FRIED 2004: Historical and intellectual background of Construction Grammar. – Fried ja Östman (toim.), *Construction grammar in a cross-language perspective*. Amsterdam: Benjamins.
- 2005: The cognitive grounding of construction grammar. – Östman & Fried (toim.) 2005.
- (toim.) 2005: *Construction Grammars: Cognitive grounding and theoretical extensions*. Amsterdam: Benjamins.

Tapaustutkimusten julkaisutiedot

- (1) HERLIN, ILONA & LARI KOTILAINEN 2005: Itsenäistynvä infinitiivi – 2. infinitiivin inessiivin kehitys kirjakielen aikana. – Herlin ja Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 258–291. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- (2) KOTILAINEN, LARI 2005: Lähikonstruktioiden dynamiikkaa. *Mikäs on ollessa, mikäs on olla ja mikäs on ollakseen*. – Herlin ja Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 39–71. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- (3) KOTILAINEN, LARI 2007: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen*. Suomi 193. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- (4) KOTILAINEN, LARI *tulossa*: Innovaatio, lipsahdus vai vakiintunut konstruktio? – Herlin ja Kotilainen (toim.), *Verbit ja konstruktio – tapaustutkimuksia suomesta*.

Lari Kotilainen

Innovaatio, lipsahdus vai vakiintunut konstruktio?

1 Johdanto

Internet on monella tapaa korvaamaton. Jos esimerkiksi suosikkikappaleen lyriikat ovat unoh-
tuneet, ei tarvita kuin verkkoyhteys ja hakukone. Luotettavuudeltaan internet ei kuitenkaan
ole aivan huippuluokkaa. Esimerkiksi Hassisen koneen Rappiolla-kappaleen toiseksi säkeis-
töksi tarjoutuu kaksi eri varianttia:

1. ÄO:ni on kuulemma normaalia parempi.
Miksi kouluja pelkään, olenko muita arempi?
Vitut minä mikään viisas ole,
tahdon elää vain kuin ihminen.
2. ÄO:ni on kuulemma normaalia parempi.
Miksi kouluja pelkään, olenko muita arempi?
Vitut minä mikään viisas olen,
tahdon elää vain kuin ihminen.

Esimerkit ovat lähes identtisiä. Vain kolmannesta säkeestä löytyy pieni ero, sillä verbi on eri
muodossa. Ensimmäisessä verbi on konnegatiivimuodossa, eli samassa muodossa kuin verbi
olisi kieltolauseessa (kutsun muotoa vastedes kieltomuodoksi), toisessa taas normaalissa
myöntömuodossa.

- 1'. Vitut minä mikään viisas *ole*.
- 2'. Vitut minä mikään viisas *olen*.

Esimerkkilauseissa kirosana kuuluu samaan intonaatioyksikköön kuin muu lause – Ismo
Alanko ei laulaessaan pidä taukoa kirosanan ja muun lauseen välillä. Molemmissa lauseissa
on polaarinen, ISK:n termein kieltohakuinen pronomini *mikään*, ja molempien esimerkkien
merkitys on selvästi negatiivinen.

Tällaiset lähiesimerkit nostavat esiin kieliopin vakiintuneisuuden ja vakiintumattomuus-
den välisen rajan ongelmallisuuden. Pohdin tässä artikkelissa kieltomerkitseisten kirosana-
alkuisten rakenteiden avaaman ikkunan kautta sitä, miten kielioppi mikrotasolla rakentuu ja

motivoituu. Onko mahdollista löytää selitystä sille, että aineistossa esiintyy esimerkkejä, jotka ovat sekä muodoltaan että merkitykseltään hyvin läheisiä olematta kuitenkaan identtisiä? Artikkelin otsikon mukaisesti esimerkkien 1' ja 2' esiintymisen voi selittää kolmella tavalla. Yksinkertainen tie on olettaa, että ainakin jompikumpi esimerkeistä on lipsahdus (vaihtoehto A) tai innovaatio (vaihtoehto B). Mahdollista on kuitenkin myös, että kyse on kahdesta vakiintuneesta konstruktioista, joista toisessa on kiello- ja toisessa myöntömuotoinen verbi (vaihtoehto C).

Vaihtoehtojen A ja B mukaan esimerkeistä 1' ja 2' jompikumpi on uudennos. Tällöin esimerkkilause on joko puhdas vahinko eli lipsahdus tai uusi, vielä laajemmin vakiintumattoman rakenteen mukainen esimerkkitapaus. Kielto- tai myöntömuotoista varianttia voisi pitää lipsahdukseksi esimerkiksi sillä perusteella, että siitä puuttuu kokonaan finiittimuotoinen verbi. Kielto- tai myöntömuotoisen kieltoverbitömyys on kuitenkin melko tavallista suomen kielessä – lukuun ottamatta huoliteltua yleiskieltä. Niin sanottu kieltoverbin ellipsi eli kieltoverbitön kielto- tai myöntökonstruktio on vakiintunut puhekielen rakenne (esim. Ikola 1970, Savijärvi 1977, 1981, 1984, Kotilainen 2007a). Myöntömuotoinen – ja finiittiverbillinen – variantti onkin itse asiassa selvästi kielto- tai myöntömuotoista harvinaisempi. Senkin tulkitseminen vakiintumattomaksi on kuitenkin kyseenalaista, sillä esimerkkejä on lukuisia. Sen olemassaolosta on yksittäinen maininta myös tutkimuskirjallisuudessa (Miestamo 2004: 382).

Vaihtoehdon C mukaan sekä esimerkkiä 1' että esimerkkiä 2' vastaavat rakenteet ovat vakiintuneita. Molemmat rakenteet ovat erillisiä ja itsenäisiä *konstruktioita* sanan teknisessä, konstruktio- tai kieliopin määrittelemässä merkityksessä eli ne ovat vakiintuneita muodon ja merkityksen yhteenliittymiä (määrittelystä Kotilainen 2007b: jakso 2.2, ks. konstruktio- tai kieliopista esim. Fillmore & Kay 1995, Fried & Östman 2004, Croft 2001). Sekä myöntö- että kielto- tai myöntömuotoinen konstruktio kuuluvat tämän tulkinnan mukaan suomen kielen kielioppiin.

Tavoitteenani on tässä artikkelissa sekä testata vaihtoehtotulkintoja A–C aineistosta tehtyjen havaintojen tulkinnassa että eritellä vaihtoehtojen implikoimaa kielioppikäsitystä. Artikkelin voi jakaa näiden tavoitteiden mukaan kahteen osaan. Jaksot 2 ja 3 keskittyvät internetistä ja news-keskustelupalstoilta kerätyn aineiston analyysiin ja kuvaavat, minkälaisia rakenteita aineistossa esiintyy ja miten nämä rakenteet tulisi kuvata. Jaksot 4 ja 5 taas keskittyvät kieliopin luonteen pohdintaan. Missä vakiintuneisuuden rajat kulkevat ja mikä motivoi lähes identtisten konstruktioiden olemassaolon?

Aloitin pohtimalla lauseen aloittavan kirosanan roolia. Tarkemman analyysin kohteeksi olen valinnut kirosanoilla *vittu* ja *paska* alkavat lauseet. Jakson alkuhavaintona on, että kirosanamuoto on suhteessa lauseen kiello- ja myöntömuotoisuuteen. Erityisesti lauseen aloittavan kirosanan yksikkö- ja monikkomuotoisuudella on selvä vaikutus verbimuodon valintaan. Kirosanakäsittelyn pohjalta jatkan jaksossa 3 tarkemmin esimerkkitapausteni syntaksin analyysia. Nostan esille erilaisia usein toistuvia rakenteita ja tilastollisia tendenssejä, joita voi

pitää osoituksena eri konstruktioiden, kollokaatioiden tai ainakin käyttöihentymien olemassaolosta. Käsittely tukee vaihtoehtoa C, jonka mukaan kielto- ja myöntömuotoinen variantti ovat erillisiä konstruktioita. Aineistoanalyysi menee kuitenkin tätäkin pidemmälle: sen perusteella kirosana-alkuiset kiellot jakautuvat kahta useampaan erilliseen lähikonstruktion.

Jaksossa 4 käyn läpi aineistoanalyysin ja pohdin, millainen kielioppikäsitelmä sen perusteella hahmottuu. Mitä tällainen lähirakenteiden runsaus kertoo kieliopista ja sen rakentumisperiaatteista? Esitän, että konstruktiot eivät ole toisistaan riippumattomia vaan dynaamisessa suhteessa toisiinsa. Vakiintuneisuudeltaan eriaisteiset konstruktiot muodostavat dynaamisen verkon, jossa eri konstruktiot paitsi tukevat toisiaan myös käyttävät hyväkseen toistensa rakenteellisia mahdollisuuksia. Jaksossa keskeisessä osassa on myös lipsahdusten ja innovaatioiden sijoittuminen kokonaiskuvaan ja muotoblendin käsite (Barlow 2000). Jakso 5 esittää tapaustutkimuksesta tehtävät yleistyksiset.

2 Kirosanat ja aineisto

Esimerkkejä 1' ja 2' vastaava rakenne voi alkaa monella suomen kielen kirosanalla. Lauseen alussa voivat esiintyä ainakin *vittu*, *hitto*, *saatana*, *perkele* ja *jumalauta*. Joukkoa on mahdoton rajata tarkkaan, sillä monenlaiset miedommatkin kirosanat voivat aloittaa rakenteen: *jessus* (*jessus mulla mitään pentagon tietoja ole*, chat), *pöh* (*pöh mä mitään eilen saanu...*, keskustelupalsta, 2007). Kaikki kirosanat eivät kuitenkaan ole yhtä yleisiä rakenteen alussa. Internet-aineiston perusteella esimerkiksi *helvetti* ei juuri esiinny kyseisellä paikalla, vaikka se muuten onkin hyvin yleinen. Yksikkömuotoisen kirosanan lisäksi rakenteen voi aloittaa monikkomuotoinen kirosana. Kyseeseen tulevat lähinnä *vitut*, *paskat*, *hitot*, *pirut* ja erilaiset *paskat*-muodon sisältävät yhdyssanat, kuten *kissanpaskat* ja *paskanmarjat*.

Olen kerännyt tätä tutkimusta varten aineiston, joka koostuu kahden hyvin yleisen kirosanan esiintymistä. Nämä ovat *vittu* ja *paska*. Tutkin siis yksikkömuodoilla *paska* ja *vittu* sekä monikkomuodoilla *paskat* ja *vitut* alkavia lauseita, joilla on kielteinen merkitys. Jo nämä neljä sanamuotoa osoittavat, että rakenteen aloittava kirosana on suhteessa verbimuotoon. Toiset sanamuodoista nimittäin ovat yleisempiä myöntömuotoisen, toiset kieltomuotoisen verbin kanssa. Kiinnostavaa on myös, että yksikkömuotoinen *paska* ei esiinny lainkaan tutkimani kaltaisen rakenteen alkuasemassa.

Normitetusta kirjakielestä ei löydy kovinkaan paljon kirosanaesimerkkejä. Esimerkiksi Kielipankin Lemmie-työkalulla löytyy vain yksi tutkimani kaltainen *vitut*-käyttö: *Vitut siihen mitään isää laiteta, ku ei se siellä koskaan ollu, joku sanoi* (Kielipankki, kesu1999). Vapaa- muotoisemmissa genreissä kirosanat ovat sen sijaan tavallisia. Olenkin poiminut aineistoni uuden median teksteistä: internetistä Google-hakukoneen avulla ja CSC:n palvelimelta löyty-

västä news-aineistosta.¹ Poiminta on tehty hakusanoilla *paska*, *paskat*, *vittu* ja *vitut*. Hakutuloksista on tämän jälkeen poimittu varsinaiseen tutkimusaineistoon ne kieltomerkitseiset mutta kieltosanattomat lauseet, jotka alkavat kyseisillä kirosanamuodoilla. Tavoitteenani oli kerätä kullakin kirosanamuodolla alkavia esimerkkejä 100. Ongelmalliseksi muodostui kuitenkin sanamuoto *vittu*, jonka käyttökonteksti varioi selvästi muita muotoja enemmän. Esimerkkejä kertyi edellä mainitulla hakutavalla vain 61. Tämä johtuu pääosin siitä, että Google näyttää hakutuloksista vain tuhat ensimmäistä. Kun tutkimiini rakenteiden osuus kaikista *vittu*-sanamuodon sisältävistä tapauksista on melko pieni, jouduin tarkentamaan hakua saadakseni tutkimusaineistooni enemmän esimerkkejä. Täydennyksen tein poimimalla jo kerätyn aineiston perusteella yleiseksi havaittuja kollokaatioita *vittu* + nominatiivisijainen persoonapronomini + *mitää(n)*.

Käyttämäni aineisto koostuu siis 300 esimerkistä. Hakutavasta johtuen eri kirosanoilla alkavien esimerkkien jakautuminen tutkimusaineistossani ei kuvasta eri kirosanamuotojen yleisyyttä internetissä ja news-aineistossa. *Vittu*-esimerkkien osalta myös aineiston kokoamistapa on otettava tutkimuksessa huomioon. Tutkimustapani on joka tapauksessa lähinnä kvalitatiivinen, ja käytän tilastoja apuvälineenä ilmiöiden esillenostamiseen.

Aineisto osoittaa epäilyksettä, että kaikki kolme kirosanamuotoa esiintyvät sekä kieltöettä myöntömuotoisen verbin kanssa. Lauseet ovat muutenkin päällisin puolin hyvin samankaltaisia:

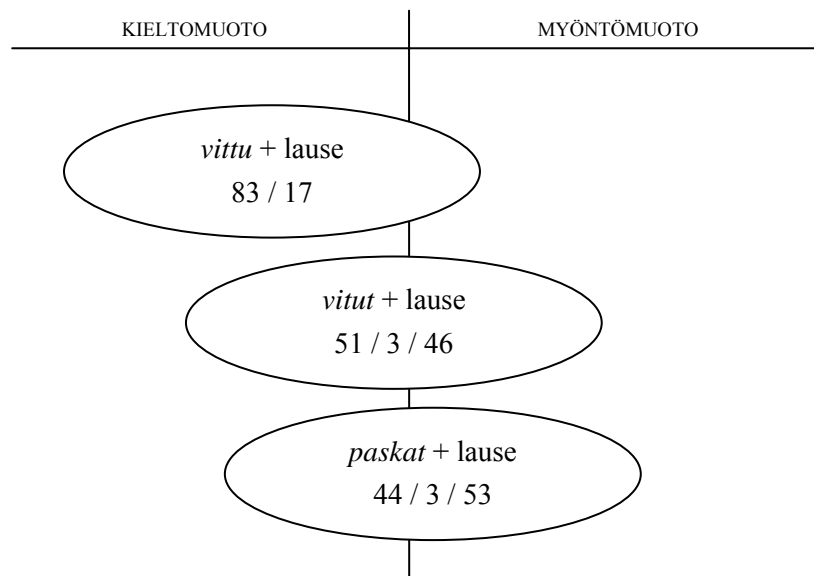
3. a. *Paskat* siinä mitään järkeä *ole*. (keskustelupalsta, 2005)²
b. *Paskat* se mikään ihana *on*. (keskustelupalsta, 2005)
4. a. *Vittu* mä mitään *sössötä*. (keskustelupalsta, 2005)
b. *Vittu* mä mitään periaatteita *tarviin*. (kotisivu, 2007)
5. a. *Vitut* se mitään *leivo*. (keskustelupalsta, 2005)
b. *Vitut* se ees 50€ *maksaa*. (keskustelupalsta, 2005)

Vaikka sekä kieltöettä myöntömuotoinen verbi on mahdollinen kaikkien kolmen kirosanamuodon kanssa, on muotojen frekvensseissä kuitenkin selvä ero. Lyhyesti sanottuna *vittu* suosii kieltömuotoista verbiä, *vitut*- ja *paskat* tapaukset jakautuvat lähes tasan kuitenkin niin, että *vitut* suosii jonkin verran kieltömuotoista verbiä ja *paskat* myöntömuotoista (kuvio 1; luvut

¹ Kiitän Antti Arpea, joka on ohjannut minut news-aineiston äärelle.

² Esitän esimerkkien kohdalla karkean tekstilajin, josta kyseinen esimerkki on peräisin (esim. verkkolehti, keskustelupalsta, kotisivu), sekä vuosiluvun, jolloin poiminta on tehty. Tarkan verkko-osoitteen ilmoittaminen ei ole enää teknisesti eikä esteettisesti mielekästä. Pelkkä ”news” viittaa CSC:n news-aineistoon.

antavat kieltomuotoisten, molemmiksi tulkittavien sekä myöntömuotoisten esimerkkien määrät 100 esimerkin otoksesta).

Kuvio 1. Kirosan ja verbimuodon jakautuminen.

Vittu-alkuinen lause esiintyy siis selvästi useammin kiello- kuin myöntömuodossa. Keruutapa on saattanut vaikuttaa hieman *vittu*-alkuisten lauseiden jakaumaan. Täysin vertailukelpoisten 61 tapauksen jakauma on kuitenkin jopa selvemmin kiellohakuinen: 53 kielloa, 8 myöntöä (87 prosenttia kiellomuodossa verrattuna koko *vittu*-aineiston 83 prosenttiin). Monikkomuotoisella kirosanalla alkava lause taas esiintyy kutakuinkin yhtä usein myöntö- ja kiellomuodossa; *paskat*-alkuinen hieman useammin myöntömuodossa. Selitystä sekä näille tendensseille että *paska*-muodon puutteelle voi etsiä kyseisten kirosanon merkityksestä ja muista käyttökonteksteista.

Kirosan merkitystä pohdittaessa on tietenkin otettava huomioon sen kirjaimellinen merkitys, joka liittyy tyypillisesti johonkin tabualueeseen. *Vittu* ja *paska* eivät ole tässä mielessä poikkeuksia. Merkitykset 'sukupuolielin' tai 'uloste' ovat tuskin kuitenkaan syy kiello- tai myöntömuodon suosimiseen tutkimissani rakenteissa. Kirosan merkitykseen kuuluu siis oletettavasti muutakin. Andersson (1985: 13) huomauttaa, että kaikki tabumerkityksen saavat sanat eivät toimi kirosanoina: oleellista on nimenomaan sanan merkityksen ja mahdollisten käyttökontekstien laajentuminen. Esimerkiksi Andersson esittää sanalle *cunt* metonymiaan ja metaforaan perustuvan hierarkian, joka selittää sen monia käyttökonteksteja: "a. vulva, b. prostitute, c. woman, d. (feminine) man, e. man (in general), f. expressive (as a cry of anger, for example)" (mp.). Suomen *vittu*-sana ei ole yhtä laajassa referentiaalisessa käytössä (käytöt b–e puuttuvat), mutta vastaavasti sillä on paljon erilaisia kieliopillistuneita käyttäjiä. On ole-

tettavaa, että kirosanakäytön ja ”alkumerkityksen” välillä on yhä vielä yhteys, joka heijastuu jotenkin sanan merkitykseen sen kaikissa käyttökonteksteissa. Tämän suhteen luonne jää kuitenkin tämän tutkimuksen ulkopuolella. En siis käsittele tarkemmin *paska*- ja *vittu*-sanojen referentiaalista merkitystä, vaan keskityn Anderssonin mainitsemiin laajentuneisiin käyttökonteksteihin, jotka neljän tässä tarkastellun kirosanamuodon kohdalla poikkeavat melko paljon toisistaan.

ISK (s. 1625) toteaa, että kiro sanat eivät muodosta ”kieliopillisesti homogeenista ryhmää”. Samassa yhteydessä mainitaan myös, että morfosyntaksiltaan laaja-alaisimpia ovat juuri *paska* ja *vittu*. Perussanakirjasta saa saman käsityksen: sanakirja-artikkeleissa mainitaan molempien kohdalla perusmerkitys ja kiro sanakäytöt. Tämän lisäksi kiro sanan *paska* mainitaan toimivan adjektiivina: *se on paska homma* (CD-Perussanakirja, s.v. *paska*). Jo sanakirjan esimerkeistä näkee, että sanoja *vittu* ja *paska* käytetään sekä samanlaisissa että toisistaan poikkeavissa rakenteissa (olen kursivoinut rakenteet, joissa ne voisi korvata toisillaan):

6. *Voi vittu! Haista vittu!* Vitun äijä! Suksi vittuun! Kaikki meni päin vittua. Mitä vittua sä täällä teet? *Ja vitut minä siitä välitän!* (CD-Perussanakirja s.v. *vittu*)
7. *Haista paska! En välitä siitä paskaakaan.* Paskan marjat, sitä minä en usko! *Ja paskat minä sinun puheistasi!* (CD-Perussanakirja s.v. *paska*)

Molempien sanakirja-artikkelien viimeiset esimerkit vastaavat pitkälti tässä tutkittuja rakenteita (*paskat*-esimerkissä ei tosin ole verbiä): ne saavat selvästi kielteisen tulkinnan. Kuvaavaa on, että esimerkeissä kiro sana on monikkomuodossa. Monikkomuoto onkin fennistisessä kirjallisuudessa liitetty affektisuuteen (monikon on mainittu olevan mm. *emfaattinen*, *ekspressiivinen* ja *emotionaalisesti väritty*). Yli-Vakkuri (1986: 62) toteaa, että emotionaalisesti värittyneisiin lauseisiin monikkomuoto tuntuu sopivan jopa yksikkömuotoa paremmin, vaikka kyse ei olisikaan monikollisesta referentistä (esim. *nyt keitettiin hyvät kahvit, haistatti sillä pitkät paskat*). Yli-Vakkuri (mts. 71) esittelee myös vastaavia ”konventionaalistuneita ekspressivisiä fraaseja”: *Ja paskat! Pirut minä siitä! Piut paut minä hänestä!* Monikkomuodon yhteydestä affektisuuteen huomauttaa myös ISK (s. 1616):

Eräitä kieliopillisia taivutuskategorioita käytetään kirjaimellisen, prototyypin merkityksensä ohella myös ilmaisemaan affektista suuntautumista tai asennetta (→ § 1731). Esimerkiksi substantiivin monikon tunnus voi tapausittain ilmaista puhujan leikkilistä, rentoa tms. asennoitumista, esim. *Hyvät viikonloput*.

Affektisuus sopii tietenkin hyvin yhteen kiro sanojen kanssa, jotka jo sinällään ovat affektisia. Yhtä lailla hyvin se sopii yhteen kiellon kanssa, varsinkin kiistämiskonteksteissa eli keskuste-

lun tai tekstin kohdissa, joissa jonkin edellä sanotun tai oletetun paikkansapitävyys halutaan kieltää. Iso suomen kielioppikin (s. 1626) mainitsee *vittu* ja *paska* -sanojen yhteydestä kielteisyyteen, mutta ei erottele selvästi yksikkö- ja monikkomuotojen työnjakoa: ”voimasanoja *paska* ja *vittu* käytetään usein monikollisinakin kiellon sijasta ja vahvistamassa kieltosanattomia kieltoja”. Muotoilu on hieman epäselvä, mutta käsittääkseni lause on kuitenkin tulkittava niin, että ISK:n mukaan muodot *paska*, *vittu*, *vitut* ja *paskat* voivat kaikki esiintyä kyseisessä käytössä. ISK:n antamissa esimerkeissä ainakin esiintyvät kaikki muut muodot paitsi *paska*:

8. a. *Vittu* ne mitään saa kiinni. (k)
- b. Hän sanoi muutenkin *paskat* välittävänsä, mitä joku on pentuna touhunnut. (k)
- c. Sanoin, että *vitut* poteroista. (k)
- d. Tyrkkäsin tunkeilijan kauemmaksi, mutta *vitut* se mikään Hevosnaama ollut, – – (k)

Yksikkö- ja monikkomuodoilla on kuitenkin selvä ero. Ensinnäkään *paska*-esimerkin puuttuminen ISK:sta ei ole sattumaa, sillä sellaisia ei ole: yksikkömuotoinen *paska* ei – sen kumminkin kielitajun kuin aineistonkaan mukaan – toimi lainkaan näissä rakenteissa. Myös *vittu* ja monikkomuodot *vitut* ja *paskat* ovat keskenään erilaisessa asemassa. Monikkomuodoilla on selvempi yhteys kielteisyyteen.

Vaikka kirjallisuudesta löytyy mainintoja monikkomuodon ja erityisesti kirosanon monikkomuodon yhteydestä kieltöön ja affektisuuteen, ei yhteyden systemaattisuus ja kiteytyneisyys ole ollut esillä. Adverbistuneita *vitut*- ja *paskat*-muotoja käytetään nimittäin lähes yksinomaan kielteisissä lauseissa. *Vitut* esiintyy ylipäänsä harvoin referentiaalisena. Huomatavasti yleisempi se on joko yksin esiintyvänä (9a), kollokaationa *ja vitut* (9b) tai elatiivi-NP:n kanssa (9c). Esimerkeissä 9a ja 9b *vitut* on selvästi kiistävä. Myös rakenne *vitut* + elatiivi-NP on selvästi kieltomerkitsevä.

9. a. [1. keskustelija] höpöhöpö kyllä sua rakastetaan 🤖👉👉👉
[2. keskustelija] *VITUT*. Kukaan ei muka USKALLA edes tulla puhumaan, kun olen niin VITUN pelottava, ettei mulle voi puhua. (keskustelupalsta, 2005)
- b. "Paikallisia sadekuuroja... *ja vitut!*" - Nooa, 4341 eKr (kotisivu, 2007)
- c. No koko republikaaninen puolue hihkuu sapelinkalistelua ja ”me me, *vitut muis-ta*” henkeä. (kommenttipalsta, 2007)

Paskat taas esiintyy usein monikon nominatiivisijassa olevan substantiivin adjektiivimäärityksenä ja referentiaalisena (usein metaforisessa käytössä, esim. *Pattijoki pieksi Oulusta pas-*

kat pellolle, vitun lapselliset paskat, kotisivu, 2005). Adverbimaisena se sen sijaan esiintyy vain samoissa kielteisen merkityksen sisältävissä kollokaatioissa kuin *vitut*:

10. a. Se näyttää ihan rauhalliselta, velipoika sanoi.
Paskat, Kaisa sanoi, se näyttelee. (Tervo: Tuulikaappimaa)
- b. [1. keskustelija] Vaikka olenkin niin kova kärppä-fani, ni on vaan sellanen kutina perseessä ettei ne voita. Joten mikä joukkue voittaa?
[2. keskustelija] Turunpalloseura ainakin jos nhl ei jatku tänä vuonna. Joukkue saa niin hyviä pelaajia joulun jälkeen että ei voi hävitä.
[3. keskustelija] *Ja paskat*. ILVES voittaa!! (keskustelupalsta, 2005)
- c. ihme kun jengi peruuttaa lippuja. *paskat koulusta tai töistä*, kyllä keikoille aina mennään (keskustelupalsta, 2005)

Adverbimaiset *vitut* ja *paskat* esiintyvät siis konstruktioissa, jotka ovat kielteisiä. Jo kirosana yksinään (esim. 9a ja 10a) riittää tuottamaan kieltotulkinnan. Niiden kanssa ei juuri enää esiinny kieltosanaa, ei välttämättä edes kieltomuotoista pääverbiä. Muita kiellon ilmaisimia ei monikkomuotoisen kirosanan lisäksi siis välttämättä tarvita.

Yksikkömuotoiset *vittu* ja *paska* taas eivät itsessään toimi negaattoreina. ISK:n (s. 1627) mukaan kirosanat toimivat lauseen alkuasemassa ”interjektion tavoin”. Ne voivat liittyä prosodisesti sitä seuraavaan lauseeseen, jolloin ne ovat verrattavissa puhuttelulisäyksiin. Kuvaus sopii tutkimistani muodoista vain *vittu*-sanaan. Se toimii usein merkitystä intensifioivana (11a–b), ei suinkaan siihen liittyvän lauseen negaattorina. Negaatio siitä saadaan esimerkiksi lisäämällä kieltoverbi (11c).

11. a. vittu mä inhoon melkein kaikkii y:llä alkavii sanoja. (blogi, 2005)
- b. VITTU MÄ OON MIES!!!!!!!!!!!!!! MASKULIINI!!! Vittu äijä, jolla on lihaksia, partaa, muskeleita, ja EGO.... Mä oon MAKHO! (kotisivu, 2005)
- c. Hahhah vittu mä *en* ole ikinä nähny mitään niin hassua! (kotisivu, 2005)

Tutkimani kaltaisten kieltoverbittömien mutta kieltomerkityksisten rakenteiden osuus kaikista *vittu*-tapauksista on pieni. Kirosana *vittu* on Gumperzin (1982) termin kontekstuaalisointivihje. Se on affektin ilmaisin, joka ohjaa lauseen tulkitsijaa oikean sävyn tulkinnassa. Sitä on mahdollista käyttää intensifioimaan monenlaisia rakenteita, joista yksi on niin sanottu kieltoverbitön kieltö (ks. jakso 3.1, Kotilainen 2007a).

Edellä esitetty selittäisi osaltaan, miksi *vittu*-alkuisissa aineistoni kieltotapauksissa on useimmiten kieltomuotoinen verbi. Mikäli tarkoitus on ilmaista kielteinen merkitys, ei *vittu*-alkuisuus vielä ole riittävä indeksi. Lauseen verbin kieltomuotoisuus on tällainen lisäindeksi.

Tämä näkyy laajemminkin: muullakin yksikön nominatiivisijaisella kirosanalla alkava kieltomerkitsevä lause muistuttaa lähinnä kieltoverbitöntä kieltokonstruktiota, jossa on kieltomuotoinen verbi (12):

12. a. fiddle tätä kestä selvinpäin (chat, Kotilainen 2007a)
- b. Perkulem minä koko raalosta huali. (Urjala, Savijärvi 1977)
- c. prkl tästä mitään tule (chat, Kotilainen 2007a)

Yksikkömuotoinen *paska* taas ei esiinny lauseen alkuasemassa lainkaan. Erona monikkomuotoisiin kirosanoihin on se, ettei sitä käytetä muutenkaan negaation ilmaisimena. Ero *vittu*-muotoon taas on siinä, että sitä ei käytetä lainkaan intensifioivana. *Vittu* toimii muunkinlaisissa konteksteissa intensifioivana (esim. *vitun hyvä*), *paska* taas ei (ks. myös sanakirjaesimerkkejä 6 ja 7). Syynä tähän saattaa olla esimerkiksi se, että jotkin intensifioivat rakenteet sekoittuisivat adjektiivirakenteiden kanssa. Sanan *paska* adjektiivikäyttö saattaa siis vaikuttaa siihen, ettei *paska*-muodolla ole intensifioivaa käyttöä.

Tämän jakson kirosanamuotojen käsittely on osoittanut, että aineisto ei jakaudu kahtia pelkästään verbimuodon perusteella. Myös kirosana ja varsinkin sen muoto on merkittävä tekijä. Seuraavassa jaksossa pohdin, miten muun muassa tämä vaikuttaa aineistosta hahmotuviin erilaisiin konstruktiioihin.

3 Konstruktiot

Konstruktio on käyttämäni määritelmän mukaan vakiintunut muodon ja merkityksen yhteenliittymä. Määrittelyn vaatimus vakiintuneisuudesta ei ole kuitenkaan yksinkertainen todennettava. Korpuspohjaisessa tutkimuksessa jonkin muoto–merkitys-parin vakiintuneisuutta voi silti arvioida useammalla tavalla: tarkastelemalla sen yleisyyttä aineistossa, analysoimalla sen esiintymiskontekstia, arvioimalla oman kielitajun mukaan sen kielenmukaisuutta ja etsimällä mainintoja tutkimuskirjallisuudesta (ks. Kotilainen 2007b: jakso 4.1).

Vakiintuneisuuden kriteerejä aineistoon sovellettaessa käy nopeasti selväksi, että aineistoesimerkit eivät täytä kriteerejä sellaisenaan. Toistuvia, aivan saman leksikaalisen aineksen sisältäviä esimerkkitapauksia ei ole kuin muutamia (esim. *paskat on*). Käytännössä vaaditaan siis erilaisten skemaattisempien rakenteiden olettamista ja testaamista suhteessa kriteeristöön. Aineistoni esimerkit muodostavat useita samankaltaisten tapausten ryhmiä, joiden perusteella skemaattisempia rakenteita voi olettaa. Esitän seuraavassa, että samankaltaisuudet – niin muodon merkityksen kuin kontekstinkin – ovat niin toistuvia, että joidenkin esimerkkiryhmi-

en voi todella katsoa edustavan vakiintuneita konstruktioita. Esittelen neljä tällaista konstruktioita.

Koko seuraavassa esiteltävän lähikonstruktioiden ryhmän oleellinen kiintopiste on kieltoverbitön kieltokonstruktio, jota käsittelen ensimmäisenä jaksossa 3.1. Tämän jälkeen esittelen omassa alajaksossaan (3.2) myöntömuotoisen verbin sisältävää varianttia, jota kutsun myöntökielloksi (tai tarkemmin myöntökieltokonstruktioiksi). Pohdin lisäksi myöntökiellon suhdetta läheiseen kieltoverbittömään kieltoon. Myöntömuotoisen verbin saavien esimerkkien joukko ei ole kuitenkaan tasakoosteinen. Omaksi selkeästi rajautuvaksi tyypiksi osoittautuu niin sanottu toistokonstruktio, jossa toistetaan vain edellä esitetyn lauseen finiittiverbi sellaisenaan. Käsittelen tätä rakennetta omassa alajaksossaan 3.3. Lopuksi esittelen vielä *välittää*-verbin ympärille kiteytyneen *paskat välitän* -konstruktion (3.4).

3.1 Kieltoverbitön kieltokonstruktio

Fennistisessä kirjallisuudessa on puhuttu melko paljon mahdollisuudesta jättää kieltosana pois kieltolauseesta. Ilmiö, josta on käytetty nimitystä ”kieltoverbin ellipsi”, on nähty tyypillisenä erityisesti murteille (esim. Ikola 1970, Savijärvi 1977, 1981, 1984; ks. tarkempi kirjallisuuden esittely Kotilainen 2007a: 42–44). Olen käsitellyt aiemmin kyseistä rakennetta nykykielisen aineiston valossa (Kotilainen 2007a). Oleellista on, että nykykieliset aineistot eivät tue ellipsitulkintaa, vaan kyseessä on pikemminkin vakiintunut konstruktio. Tämän puolesta todistaa sekä muodon että käytön kiteytyneisyys. Kyse ei ole pelkästään kieltoverbittömyydestä, vaan esimerkkitapaukset ovat myös usein tietynlaisessa, kiistävässä kontekstissa. Lisäksi rakenne sisältää useimmiten kieltomuotoisia polaarisia elementtejä ja se on sanajärjestykseltään verbi-loppuinen. (Kotilainen 2007a.) Esittelen näitä piirteitä lyhyesti seuraavassa.

Kieltoverbitön kieltokonstruktio muistuttaa monella tavoin normaalia kieltolauseetta. Esimerkiksi kaikki tavalliset kiellon ”saattoilmiöt” koskevat myös sitä. Lauseen objekti on siis partitiivisijainen (13a), siinä esiintyy liitepartikkeli *-kAAn* (pro *-kin*; 13b) ja polaariset pronominit ja adverbisijat ovat kieltomuodossaan (13c–d).

13. a. Vitut muuten ole koskaan *tämmöistä settiä* jätkät heittäneet.. (yhtyekotisivu, 2005)
- b. ei heitil oo lapioita, niin vittu ne mitään vettä tartteekaan. (keskustelupalsta, 2005)
- c. vitut näitä *kukaan* lue! (kommenttipalsta, 2005)
- d. Paskat se *mitään* oo *koskaan* auttanut. (news)

Polaariset elementit ovat kieltoverbittömissä kielloissa huomattavan yleisiä. Yksin muoto *mitään* esiintyy noin puolessa tämän artikkelin aineiston kieltomuotoisista esimerkeistä. Jos lukuun otetaan vain ilman *mitään*-sanaa poimitut esimerkit, on luku melko tarkkaan puolet (73/148). Voidaankin jopa sanoa, että polaariset vahvistavat elementit – ja näistä erityisesti *mitään* ja sen lyhennetty muoto *mitää* – ovat osa vakiintunutta konstruktiota (ks. esim. Kotilainen 2007a: luku 5).

Syntaktisesti *mitään* on nykykielisessä aineistossa kaksoisroolissa. Sen voi usein tulkita *mikään*-pronominin partitiivimuodoksi, jolloin se esiintyy joko objekti-NP:n määritteenä (14a) tai yksin objektina (14b), mutta yhtä lailla se voi olla adverbimainen vahvistussana, jota ei enää ole syytä tulkita partitiivimuodoksi. Selvimpiä esimerkkejä ovat sellaiset tapaukset, joissa *mitään* liittyy intransitiiviverbiin (14c), mutta usein transitiiviverbilauseessakin *mitään* on mahdollista tulkita vahvistussanaksi (14d).

14. a. vittu mä *mitään freimei* jaksa tehä (kotisivu, 2005)
- b. vittu mä *mitään* tähän keksi... (yhtyekotisivu, 2005).
- c. paskat se *mitää* kuole (kotisivu, elokuva-arvostelu, 2005)
- d. Paskat se *mitään* täsmennä (news)

Kieltohakuisten elementtien lisäksi kieltoverbittömille kielloille on tyypillistä sellainen sanajärjestys, jossa subjektin lisäksi verbin jotkin tai kaikki täydenteet ja määritteet esiintyvät ennen verbiä (15).

15. a. ”Vitut, mä *mitään kypärää tarvii!*” (kotisivu, 2005)
- b. ”Vittu tää *mitään toimi*, vaikka sanoit että se on tuettu!” (news)
- c. On tämä legendaarinen harha, että DJ saa kaikki naiset; paskat *siinä mitään ehtii*, kunhan vain miksaa. (kotisivu, 2005)

Tällainen XV-sanajärjestys on laajemminkin tyypillinen kieltolauseille.³ Esimerkiksi Lindén (1963: 222–223) on maininnut, että kieltoverbialkuisella ja pääverbiloppuisella rakenteella on ”vakiintuneen ilmaisutavan leima”. Pelkästään kieltoon liittyvä piirre tällainen sanajärjestys ei kuitenkaan ole, sillä sitä esiintyy myös myöntölauseissa (ks. Heinämäki 1976, Vilkuna 1989, ISK s. 1329–1330).

XV-sanajärjestystä voi joka tapauksessa kieltolauseissakin pitää tunnusmerkkisenä (tietyn varauksin, ks. ISK s. 1330). Sen voidaan katsoa liittyvän tietynlaiseen informaatoraken-

³ X viittaa tässä siis muihin verbin täydenteisiin kuin subjektiin: objektiin, predikaatiiviin ja verbin täydenteenä toimiviin adverbiaaleihin. Lisäksi viittaaan X:llä vapaisiin verbin määritteisiin, kuten adverbimaiseen *mitään*-sanaan.

teeseen (Lindén 1963: 221), lauseen reaktiivisuuteen (ISK mp.) ja affektisuuteen (Tuppurainen 1991: 94–96). Nämä kaikki liittyvät selvästi kieltoverbittömään kieltokonstruktioon. Muun muassa Lindén (mp.) luonnehtii kieltosana-alkuisen ja pääverbiloppuisen rakenteen käyttöä seuraavasti: ”luonteenomaista sille on, että kieltö koskee jotakin asianomaisessa tilanteessa mainittua tai puhujan kannalta katsoen muuten tunnettua asiaa”. Samaan tapaan kieltoverbitön kieltokonstruktio kiistää jonkin edellä esitetyn, kuten seuraavassa internetin keskustelupalstalta otetussa esimerkissä kiistetään ”koneen leipominen”:

16. [1. kirjoittaja:] Ja sä HEZZU voit ajaa tolla mineraali paskalla, tuun sit nauraa sulle kun kone leipoo ja on niin helvetin karstanen!
[2. kirjoittaja:] *vitut se mitään leivo*.mulla oli mallossissa jotain shellin paskinta 2t-öljyä eikä ollu moksiskaan.älä ala pätemään jos et tiedä mistään mitään. (keskustelupalsta, 2005)

Vastaavasti taas niissä esimerkeissä, joissa on ”tunnusmerkitön” VX-sanajärjestys, on tyypillisesti kyse siitä, että kieltö ei kohdistu mihinkään kontekstissa juuri edellä olleeseen. Esimerkki 17 on demoarvostelusta, jossa ei puhuta mitään Lennyn tietämisestä ennen kuin se kielletään kieltosanattoman kieltorakenteen avulla. Sanajärjestys on VX.

17. Vielä kun biisit juntaavat puntit vipattamaan, niin voiko todeta muuta kuin pakeitin olevan kasassa. Elementeistä saisi helposti aikaan kaaoksen, mutta herrat onnistuvat pitämään homman tiukkana kokonaisuutena. Bändistä ei tule mieleen mitään muuta puutetta kuin Hank Von Helveten kaltaiset pseudonyymit. *Paskat Lenny tiedä mistään mitään*. Rock elää ja voi hyvin. (verkkolehti, 2005)

Esimerkin kieltö on niin sanottu propositionaalinen kieltö (negaatiojaottelusta Lyons 1977: 768–777): kiellon avulla tuodaan diskurssiin jokin uusi propositio. Kiellon kohde on Lenny Kravitzin kappaleen *Rock and Roll is Dead* viesti.

Aineistoni rajausperusteista johtuen kaikki tässä esittämäni esimerkit ovat alkaneet kirosanalla. Kirosana ei kuitenkaan ole kieltoverbittömän kieltokonstruktio pakollinen osa. Se on kuitenkin selvästi luonteva. Tähän oli tartuttu vuosituhaten alussa kiertäneessä aggressiivi-kiertokirjeessä, jossa kieltoverbittömän kieltokonstruktio vitsailtiin olevan suomen kielen uusi, aggressiivi-niminen modus. Esimerkit olivat *vittu*-alkuisia:

- ”1. sg: Vittumä jaksä mihinkään tenttiin lukea.
2. sg: Vittusä rupee mulle inisee.
3. sg: Vittuse tullu ees paikalle, turhaan venasin.

1. pl: Vittume mitään pikkulapsia syödä, paskapuhetta.
2. pl: Vittute mihinkään tule, kunhan jauhatte.
3. pl: Vittune mistään mitään tiedä.” (aggressiivi-kiertokirje, Häkkinen 2000)

Kirosanan luontevuus on selitettävissä suhteessa rakenteen sanajärjestykseen. Vilkuna (1989) esittää suomenkielisen lauseen jakautuvan kolmeen syntaktis-diskursiiviseen osaan: K-, T- ja V-kenttiin; suomeksi ISK:n mukaan esikenttään, teemapaikkaan ja verbikenttään. Vilkunan (mts. 52) mukaan verbikentän XV-järjestys on mahdollinen vain silloin kuin esikenttä on täytetty, eli niin sanotulla kontrastipaikalla on jokin elementti. Näin on kirosana-alkuisissa esimerkeissäni, sillä kirosana on nimenomaan lauseen etukentässä.

Kieltoverbitön kieltokonstruktio ei kuitenkaan aina noudata Vilkunan esittämää periaatetta. Se voi esiintyä – ja kenties useimmiten esiintyykin – ilman kirosanaa. Seuraavat nykykieliset esimerkit ovat chat-aineistosta (ks. aineistosta Kotilainen 2007a: 12):

18. a. mä mitää kiroillu oo.. (chat)
- b. ARHG!! mikään haxima ole! (chat)
- c. sä lähe minnekään!!! (chat)

Kieltoverbittömän kieltokonstruktio mahdollinen kirosanattomuus asettuu mielenkiintoiseen valoon, kun otetaan huomioon myöntömuotoisen finiittiverbin saava lähikonstruktio, myöntökielto. Se ei nimittäin juurikaan esiinny ilman kirosanaa. Käsittelen tätä rakennetta seuraavassa.

3.2 Myöntökielto

Vaikka kieltoverbittömästä kieltokonstruktioista – ja toisin termein kieltoverbin ellipsisistä – on kirjoitettu melko paljon, on vastaava finiittimuotoisen verbin saava kieltorakenne jäänyt fenetiikan piirissä lähes huomiotta. Kutsun tätä rakennetta alajakson otsikon mukaisesti myöntökielloksi (tai myöntökieltokonstruktioiksi).

Myöntökiellon olemassaolosta on maininnut lyhyesti vain Miestamo (2004: 382). Hän esittää ensin, että kirosanan yhteydessä verbi saattaa menettää finiittisyytensä (tyyppi kirosana + kieltoverbitön kieltokonstruktio). Samassa yhteydessä Miestamo huomauttaa kuitenkin, että samankaltaisessa rakenteessa voi esiintyä myös finiittimuotoinen verbi. Hänen esimerkkinsä on tässä esittelemäni kaltainen myöntökielto:

19. ”Ja kissanpaskat sitä vuoroa koskaan tuli”, Korhonen sanoi. (Miestamo 2004: 382, alun perin Anneli Sundbergin pakinasta, HS 11.2.2001)

Miestamon esimerkki on siinä mielessä kuvaava, että erityisesti myöntökiellon kohdalla kirosana tuntuu olevan pakollinen. Se ei siis toimi kieltoverbittömän kieltokonstruktioita tapaamaan ilman alkuposition kirosanaa. Olen löytänyt vain yhden kirosanattoman esimerkin (20). Kirosanattoman variantin vakiintuneisuus on sekä datan että intuition mukaan kyseenalainen.

20. [1. kirjoittaja] olin ainakin eilen näsärillä hämpillä ja siinä oli pari DT:tä.....Mut eipä tarvi leijua sillä TM:llä.... =)
[2. kirjoittaja] *mä mitään oon leijunu*. siin tais olla kuus pyörää. räsä, husse, deete ja tais olla kotkakin (keskustelupalsta, 2005)

Kirosanan – ja nimenomaan monikkomuotoisen kirosanan – pakollinen esiintyminen myöntökiellon alussa on tavallaan odotuksenmukaista, sillä kirosana vahvistaa lauseen negatiivisuutta (ks. jakso 2). Koska verbi on myöntömuodossa, jonkin muun elementin on ilmaistava negatiivisuus. Esimerkissä 20 kieltoon viittaa toki adverbimainen *mitään*, jonka voi tulkita olevan kehittymässä jonkinlaiseksi kieltosanan korvikkeeksi (ks. Kotilainen 2007a: luku 8).

Kirosanan pakollisuutta ja verbimuotoa lukuun ottamatta myöntökielto on hyvin lähellä edellisessä jaksossa esiteltyä kieltoverbitöntä kieltokonstruktioita. Siihen pätevät useimmat edellisessä alajaksossa esitetyistä kieltoverbittömän kieltokonstruktioita ominaispiirteistä: se on kiistävissä käytössä, sen kanssa esiintyy kiellon saattoilmiöitä ja sekin on sanajärjestykseltään useimmiten muotoa XV (ks. esimerkiksi kohdan 21 esimerkit). Huomionarvoista on erityisesti se, että myöntömuotoisesta verbistä huolimatta myöntökielto esiintyy kieltoon viittaavien elementtien kanssa. Polaarista pronomini- ja adverbipareista käytetään siis negatiivista vaihtoehtoa (21a–d), liitepartikkelimuotona esiintyy *-kaan* (21a) ja mahdollinen objekti on partitiivissa (21b–d). Objektitapaukset ovat usein sellaisia, joissa myönteisessäkin muodossa joko olisi tai voisi olla partitiivi (21b). Muutamissa tapauksissa partitiiviobjekti ei kuitenkaan sopisi tavalliseen myöntölauseeseen tai se olisi ainakin outo kontekstissa (21c–d).

21. a. Ja vitut minä *mikään* rumputeknikko *olenkaan*, joten se siitä. (verkkolehti, 2005)
b. paskat tähän *mitään sähkömiestä* tarvitaan (blogi, 2005)
c. Vittu sä *mitään kouluu* lopetat. (kotisivu, 2005)
d. - Ehei, mä alotan vasta ku sinäkin! Reinier vastasi. Vaatteet pois ja pellolle, kylmä perässä tuun!
- Lähetääs sitte hommii, Vernan sanoi.
- Mitä ihmettä te puuhaatte? Alinea kummasteli.

Sarostip lähtee Vernanin perään, mutta ehti vielä selittää Alinealle:

- Reinier hommasi meidät kylvämishommiin.

- *Vitut mä mitää vaatteita otan pois*, nuorempi kovis ärähti. (kotisivu, pelikäsikirjoitus, 2005)

Verbin myöntömuotoisuudesta huolimatta myöntökiellossa esiintyy siis kieltolauseeseen viittaavia polaarisia elementtejä. Tämä ei ole aivan tavatonta, sillä kielteiset polaarisuusilmiöt voivat esiintyä tietyin ehdoin myös myönteisissä lauseissa (ks. ISK S. 1551–1556, asetelma 190). Negatiivinen merkityspiirre vaikuttaa usein juuri tällä tavalla: esimerkiksi adverbit *harvoin*, *tuskin* (esim. *tuskin sinäkään tänne tulet*) ja kielteisesti implikaatiiviset verbit, kuten *estää*, *kiistää* (esim. *hän esti minua tekemästä mitään*) esiintyvät lähinnä kielteisten polaaristen elementtien kanssa.

Aineistossa on kuitenkin yksi esimerkki, jossa on akkusatiiviobjekti (22):

22. paskat juotan *sut* humalaan (kotisivu, runo, 2005)

Poikkeavan objektin sijan lisäksi esimerkissä on epätavallinen VX-sanajärjestys. Esimerkki ei siis muutenkaan ole aivan tyypillinen myöntökieltokonstruktio esiintymä. Se olisi tietenkin helppo tuomita säännöttömäksi yksittäistapaukseksi, mutta se voi myös kertoa siitä, että kaikki myöntömuotoisen verbin saavat esimerkit eivät ehkä ole saman konstruktion reaalistumia. Pohdin tätä seuraavassa alajaksossa.

3.3 Toistokonstruktio

Aineistossani noin 64 prosentissa esimerkeistä on XV-sanajärjestys.⁴ VX-tapauksia on vain 26 eli noin 10 prosenttia. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkkejä, joissa ei ole mahdollista subjektia lukuun ottamatta lainkaan verbin täydenteitä tai määritteitä on selvästi enemmän kuin VX-tapauksia (66 tapausta, 26 prosenttia). Esimerkit jakautuvat eri kirosana- ja verbimuoto-varianttien välille taulukon 1 osoittamalla tavalla.

⁴ Tässä esitetyistä luvuista puuttuvat verbimuodoltaan epäselvät kuusi esimerkkiä ja ne 39 *vittu*-muodon sisältävää esimerkkiä, jotka eivät poimintatavan takia ole tässä yhteydessä vertailukelpoisia.

Taulukko 1. Sanajärjestysvarianttien jakauma.

	XV	VX	Ei X:ää
<i>paskat</i> + kieltomuotoinen pääverbi	30	6	8
<i>paskat</i> + myöntömuotoinen pääverbi	22	3	28
<i>vitut</i> + kieltomuotoinen pääverbi	34	5	12
<i>vitut</i> + myöntömuotoinen pääverbi	23	6	17
<i>vittu</i> + kieltomuotoinen pääverbi	46	6	1
<i>vittu</i> + myöntömuotoinen pääverbi	8	-	-
	163	26	66

Taulukko osoittaa paitsi, että XV-järjestys todella on kaikissa tapauksissa selvästi VX-järjestystä yleisempi, myös kiinnostavan tilastollisen piikin. Monikkomuotoisella kirosanalla alkavista, myöntömuotoisen verbin saavista tapauksista poikkeuksellisen suuri osa on paljaita tapauksia. Tämä tendenssi on vielä selvempi, jos tarkastellaan vain tapauksia, joissa kirosanaa seuraa pelkkä verbi (ei siis edes subjektia). Tällaiset kirosana + verbi -tapaukset jakautuvat edellisen taulukon tyyppien suhteen seuraavasti: *paskat* + kieltomuotoinen pääverbi 4 (tapaus-ta), *paskat* + myöntömuotoinen pääverbi 27, *vitut* + kieltomuotoinen pääverbi 9, *vitut* + myöntömuotoinen pääverbi 16. Sellaisia tapauksia, joissa olisi pelkkä yksikkömuotoinen *vittu* ja verbi ei aineistooni ole sattunut.

Esimerkkien lähempi tarkastelu osoittaa, että kyseessä on vakiintunut rakenne, jolla on kirosana + V -muodon lisäksi myös selvä vakiintunut konteksti ja funktio. Kutsun rakennetta tässä yhteydessä toistokonstruktioksi. Sitä käytetään välittömästi edellä esitetyn kiistämiseen niin, että edellä esitetty verbi toistetaan useimmiten samassa muodossa kuin edellisessä lauseessa (normaalia puheaktipersoonien vaihtelua lukuun ottamatta, 23b).

23. a. Kansa raivostui ulkoministeriölle, väittää IS. *Paskat raivostui.* (blogi, 2005)
- b. Enkö oo pitänyt, perkele, firman asioitten päälle, velipoika sanoi.
Paskat olet, mie olen, Kaisa sanoi. (Tervo: Tuulikaappimaa)
- c. -Tähän jäätiin vähäks aikaa, minä sanoin.
-*Ja vitut jäätiin, Repe sano.* (kotisivu, novelli, 2005)
- d. > Halavala männöö, sano savolaene, ku napin kolehtihuavii lykkäs.
paskat lykkäs - kätensä lykkäs... ja toivottavasti sai napin. (news)
- e. joo joo soitan soitan *vitut soitan* mä vaan bluffaan (Kehäkettu ja Setä Koponen:
Tuusii mun punkkaan; räplyriikkaa)

Toistokonstruktiossa kiellettävän verbin edellä saamia täydenteitä ja määritteitä ei toisteta (esim. 24). Konstruktio on paljaan ytimekäs, vaikka edellä esitetty ja kiellettävä lause olisi monimutkaisempikin.

24. a. SUOVANEN [Hennalan vankileirillä]
Nämä [soittimet] voi olla kenen vaan. Täällä on koko eteläisen Suomen tyäväänsoittokunnat.
SALMINEN
Paskat on. Vain me suastuttiin pakon edessä lähtemään.
(Ilpo Tuomarila: Hennalan torvisoittokunta, näytelmä)
- b. > Tämä oli sotahistorian ensimmäinen systemaattinen siviilien pommitus.
Paskat oli. (news)

Edellisissä jaksossa esitetyt konstruktiot poikkeavat tässä kohden selvästi toistokonstruktios-
ta. Niissä käytetään useimmiten joko NP:iden toistoa tai jokin edellä esitetty korvataan pro-
nomineilla. Esimerkiksi *paskat on* esimerkissä 24a voitaisiin ajatella korvattavan kieltoverbit-
tömällä kieltokonstruktioilla *täällä mitään oo* tai myöntökiellolla *paskat täällä mitään on*. Li-
säksi yksikkömuotoisella kirosanalla *vittu* alkavat tapaukset eivät vastaa toistokonstruktioita,
sillä ne sisältävät aina muitakin elementtejä kuin kirosan ja verbin. Syitä on käsitelty jo
jaksossa 2: pelkkä *vittu* ei riitä negatiivisen tulkinnan synnyttämiseen.

Kaikki tähän mennessä esiteltyt rakenteet ovat selvästi affektiivisiä kieltoja. Tämä tul-
kinta syntyy tietenkin jo kirosanasta. Useissa yhteyksissä on myös todettu, että leksikaalisella
toistolla on yhteys erimielisyyteen ja affektisuuteen. Esimerkiksi Knoblauch (1991: 175–178)
toteaa, että edellä mainitun informaation toistamisen tehtävä on paitsi auttaa erimielisyyden
kohteen osoittamisessa myös painottaa erimielisyyttä. Tuppurainen (1991: 52) taas toteaa, että
kielloissa toistuu usein edellä mainittu informaatio. Tämä palvelee kiellon painokkuuden il-
maisemista: ”mitä vähemmän uutta informaatiota kielloissa on ja mitä enemmän tunnettua,
toistettavaa ainesta, sitä voimakkaampi kiello on” (mp.). Toistokonstruktio on tämänyyppisen
leksikaalisen toiston ääriesimerkki: siinä toistetaan vain edellä mainittu verbi ja sekin samassa
muodossa kuin edellä.

Koska toistokonstruktio on hyvin paljas, sitä ei tietenkään koske kieltoverbittömän kiel-
lon ja myöntökiellon sanajärjestystendenssi. Aineistossa on kuitenkin joitakin kiinnostavia
toistokonstruktioita muistuttavia tapauksia, joissa verbi saa myös täydenteitä. Yhteys toisto-
konstruktion liittyy nimenomaan leksikaaliseen toistoon ja kontekstiin. Tällaisia ovat erityi-
sesti jotkin tunnusmerkittömät VX-sanajärjestystapaukset (25).

25. a. Asiaa, vaikka tukakas laulaja olikin melkein hippi. ("Vitut oli hippi"). (verkkoleh-
ti, 2005)
- b. kuinka maailma on sua kohdellut
niin paljon aikaa on kulunut
paljon kummallekin tapahtunut
mutta lupaan jos joskus kohdataan
niin juotan sut humalaan
- paskat juotan sut humalaan (kotisivu, runo, 2005)

Esimerkki on 25a on konserttiarvostelusta, jossa suluissa on jonkun muun kuin itse kirjoittajan kommentti. Sanajärjestyksen muuttaminen ei kontekstissa tunnu luonteelta. Tämä viittaisi siihen, että kyseessä ei ole myöntökieltokonstruktio. Leksikaalinen toisto pronominin käytön sijaan taas tuntuisi viittaavan toistokonstruktioon suuntaan. Esimerkissä 25b on toistettuna akkusatiiviobjektin saava esimerkkilause 22 – tässä laajemman kontekstin kanssa. Kyse on runosta, jonka viimeisessä säkeessä toistetaan lähes sellaisenaan runon toiseksi viimeinen säe. Erona säkeiden välillä on se, että edeltävän säkeen aloittava *niin* on muutettu jälkimmäisessä säkeessä kirosanaksi, joka tuo lauseeseen kieltotulkinnan. Sanajärjestyksen kääntäminen ei tässä tapauksessa olisi mahdotonta, mutta tällöin huomio kiinnittyisi objektin sijaan: sen odotaisi olevan partitiivimuodossa. Esimerkin voi tulkita esimerkiksi niin, että kyseessä on toistokonstruktioon laajentuma. Toistokonstruktio rakentuu ikään kuin loogisesta operaattorista (kirosana) ja sen vaikutusalassa olevasta lauseesta, joka toistetaan sellaisenaan. Pelkkä kiro-sana + verbi on aineistossa kuitenkin selvästi yleisempi, joten sen voi katsoa muodostavan oman vakiintuneen konstruktionsa, josta kohdan 25 esimerkkien voi katsoa olevan laajentumia.

Kaikki tähän mennessä esiteltyt konstruktiot ovat reaktiivisia konstruktioita eli rakenteita, jotka vuorovaikutuksessa motivoituvat ja myös rakentuvat suhteessa aiempaan keskusteluun (ks. Linell 2003). Toistokonstruktio on rakenteeltaan vielä astetta muita kiteytyneempi tähän funktioon, sillä sen koko syntaksi rakentuu edellä mainitun aineksen pohjalta. Verbi toistetaan samassa muodossa kuin edellä, ja niissä harvoissa tapauksissa, joissa lauseessa on verbin täydenteitä ja määritteitä, ne ovat samassa sijassa ja järjestyksessä kuin alkuperäisessä lauseessa. Näiden reaktiivisten konstruktioiden lisäksi aineistostani nousee esiin vielä yksi yksittäiseen verbiin assosioituva kiteymä, jonka yhteys aiempiin konstruktioihin on osin epäselvä. Se eroaa muista jonkin verran muodoltaan, mutta myös käytöltään, sillä se ei ole yhtä selvästi reaktiivinen. Kyseessä on *välittää*-verbin ympärille rakentuva *paskat välitän* -tyyppi.

3.4 Paskat välitän

Aineistossani on seitsemän esimerkkiä, joissa verbinä on *välittää*. Yleisyydeltään verbi ei ole mitenkään poikkeuksellinen, mutta suhteessa muihin aineiston verbeihin sillä on kuitenkin muutama esille nostamisen arvoinen erityispiirre. Ensinnäkin *välittää*-verbin sisältävässä kiellossa subjekti voi esiintyä lauseen alkuasemassa, siis ennen kirosanaa (26b).⁵ Näissä tapauksissa rakenne on muotoa S + monikkomuotoinen kirosana + (useimmiten myöntömuotoinen) *välittää*-verbi (+ elatiivimäärite).

26. a. *Paskat minä enää koko jenkkitouhusta välitän*, nykyään on ruvennut niin konservatiiviseksi että hävettää.... (blogi, 2005)
- b. Ja kaapissahan mä olen jo muiden katseessa kingi, *vaikka mä vitut välitän niiden luusereiden kunnioituksesta*. (Rosa Liksom, novelli osoitteesta <kirjailijat.kirjastot.fi/>)

Tällaista rakennetta käytetään myös usein konteksteissa, joissa se ei ole kiistävä eikä samalla tavoin reaktiivinen kuin edellä esitellyt konstruktiot. Tämä tulee erityisen hyvin esiin sellaisissa esimerkeissä, joissa rakenne esiintyy sivulauseessa (26b, 27). Muut tutkimani konstruktiot eivät ylipäänsä juuri esiinny sivulauseessa.

27. a. Toinen maltillisempi, joka pelkää jumalan surmaamisen merkitsevän koko maailmankaikkeuden tuhoa, ja toinen militantimpi, *joka paskat välittää*. (verkkolehti, 2005)
- b. saundtchekkin jälkeen kaikki ryntäs alkoon koska kyseessä oli nollapromille ilta *ja ME punkkarithan paskat välitetä moisesta vittuilusta*, sitä paitsi kerran pohjanmaalla ollaan niin kyllähän sitä nyt voi aina ottaa pari saunakaljaa(joka tarkoittaa meidän puheessa paria saunalahtea) (blogi, 2005)

Esimerkissä 27a *välittää*-verbi muodostaa relatiivilauseen. Lause alkaa subjektina toimivalla *joka*-pronominilla. Sivulause ei kiistä mitään edellä esitettyä, vaan esittää luonnehdinnan subjektista. Esimerkissä 27b *välittää*-kiteymä on perusteleva. Alkoon menoa perustellaan argumenttiketjulla ”kyseessä on alkoholiton ilta, ja punkkarit eivät tottele käskyjä, eli Alkoon on mentävä”. Välittäminen ei tässäkään ole ollut aiemmin esillä.

⁵ Tällaiset tapaukset eivät kuulu aineistonrajauksesta johtuen siihen tutkimusaineistoon, josta olen tehnyt edellä esittämäni aineistoa koskevat laskelmat. Aineistoni keruutavasta johtuen olen kuitenkin havainnut myös tämän tyyppiset kiinnostavat esimerkit.

Konstruktioiden on monesti todettu kehittyvän joidenkin prototyyppisten verbien ympärille. Esimerkiksi Leino ym. (2001) esittelevät *antaa*-verbin ympärille kehittyneen niin sanotun ANTAA-konstruktion ja Pekkarinen (*tulossa*) käsittelee *on V-tAvA* -konstruktion (esim. *on tehtävä*) kehittymistä tiettyjen teko-verbien vaikutuksesta. *Välittää*-verbin ympärille tuntuu rakentuneen spesifi konstruktio, jossa kirosana voi esiintyä juuri ennen verbiä. Vaikka läheskään kaikista muista verbeistä ei voi muodostaa luontevasti samantyyppistä rakennetta, ainakin semanttisesti samantyyppinen verbi *kiinnostaa* esiintyy vastaavanlaisessa rakenteessa.

28. Sitten sitä perkele vielä kehdataan päälle ihmetellä kun mua ei enää nappaa vastata puhelimeen tai sähköposteihin ja itketään kuinka ”tuli paskaa niskaan” joltain muulta taholta kun mua ei hotsittanutkaan tehdä jotain hommaa kireällä aikataululla ja ilman mitään tietoa siitä saanko siitä ikinä mitään korvausta tai edes kiitosta. Pardon my french, mutta mua vitut kiinnostaa saako joku ”asiakkaistani” paskaa niskaansa joltain omalta asiakkaaltaan mikäli ko. ”asiakas” on ollut mulle pitkän aikaa huomattavan rahasumman pystyssä. (blogi, 2005)

Muodoltaan esimerkissä 28 kursivoitu lause muistuttaa kohdan 27 esimerkkejä: kirosana on monikkomuodossa, verbi myöntömuodossa ja itse konstruktio sivulauseessa. Lauseen tosin aloittaa kokijaobjekti eikä subjekti, mutta kokijaobjekti on kuitenkin tämän lausetyypin tunnusmerkitön ensimmäinen elementti samaan tapaan kuin subjekti *välittää*-lauseissa. Rakenne ei myöskään ole reaktiivinen, vaan sillä esitetään uutta tietoa.

Konstruktion poikkeavia piirteitä suhteessa muihin kirosanakonstruktioihin voi selittää sen läheinen suhde *vähät välitän* -tyyppiseen konstruktion. *Vähät välitän* on hyvin kiteytynyt – samalla tavalla kuin *paskat välitän*. *Välittää*-verbin kanssa esiintyessään *vähät* esiintyy esimerkiksi Kielipankin sanomalehtiaineistossa 157 kertaa juuri ennen verbiä ja vain 7 kertaa muulla paikalla. Verbi on myös tässä kiteymässä myöntömuodossa.⁶ Verbivalikoimakin on samaan tapaan hyvin rajoittunut: verbin *välittää* lisäksi rakenteessa ei juuri esiinny muita verbejä kuin *piitata*, joka sekin on selvästi *välittää*-verbiä harvinaisempi (esiintymiä samassa aineistossa 8).

Paskat välitän -konstruktio on siis sekä muodoltaan että käytöltään jonkin verran erilainen kuin jaksoissa 3.1–3.3 esitellyt konstruktiot. Yhtymäkohtiakin on, eikä esimerkiksi kirosana-alkuisia esimerkkitapauksia välttämättä ole mahdollista erottaa aiemmin esitellyistä. Esimerkiksi lauseessa 26a on monia myöntökiellolle tyypillisiä piirteitä: monikkomuotoinen

⁶ Normittamattomasta aineistosta olen löytänyt jonkin verran kielto tapauksia, joissa on tällöin myös kieltoverbi: Esimerkiksi jos levyssä on naarmu niin ohjelma ei vähät välitä siitä vaan jatkaa suoraan, keskustelupalsta, 2007).

kirosana, XV-sanajärjestys ja polaarinen negatiivinen adverbi *enää*. Rakenteella on myös yhtymäkohtansa verbittömiin kirosana-alkuisiin kieltöihin. Erityisesti rakenteiden *vitut* + elatiivimääräite (9c) ja *paskat* + elatiivimääräite (10c) voisi ehkä ajatella jopa kehittyneen tämän rakenteen pohjalta.

4 Miten kielioppi on?

Edellisessä jaksossa esittelin neljä aineistossani toistuvasti esiintyvää rakennetyyppiä. Jakson havainnot voi tiivistää karkeasti seuraaviksi neljäksi konstruktioksi:

KIELTOVERBITÖN KIELTOKONSTRUKTIO:

- karkea kuvaus:
(kirosana) + verbin täydenteet ja määritteet ja adverbit (esim. polaariset elementit) + verbi (kieltomuoto)
- tyyppiesimerkki:
(*vittu*) *mä mitään tiedä*

MYÖNTÖKIELTOKONSTRUKTIO:

- karkea kuvaus:
kirosana (yks. tai mon.) + verbin täydenteet ja määritteet ja adverbit (esim. polaariset elementit) + verbi (myöntömuoto)
- tyyppiesimerkki:
vitut mä mitään tiedän

TOISTOKONSTRUKTIO

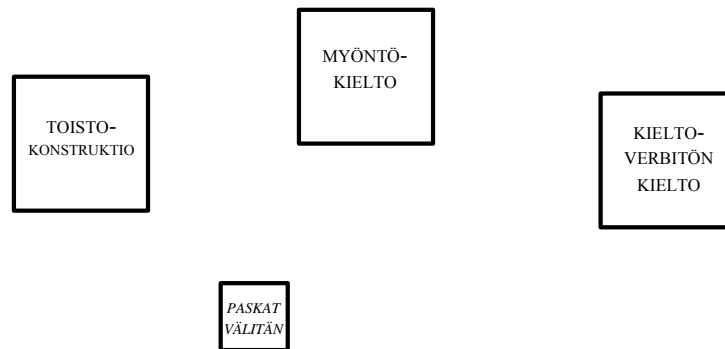
- karkea kuvaus:
kirosana (mon.) + verbi (myöntömuoto, lekseemi mainittu edellä)
- tyyppiesimerkki:
paskat tiedän

PASKAT VÄLITÄN -KONSTRUKTIO

- karkea kuvaus:
S + kirosana (mon.) + *välittää*-verbi + verbin täydenteet ja määritteet
- tyyppiesimerkki:
mä paskat välitän siitä

Näitä rakennetyyppejä – konstruktioita – erottaa toisistaan siis kirosanan pakollisuus, sen luku, verbimuoto ja verbin saamien täydenteiden ja määritteiden ja lauseen adverbien määrä. Lisäksi *paskat välitän* -konstruktiossa esiintyy hyvin rajattu määrä verbileksemejä. Myös rakenteiden käyttökonteksteissa on hienoisia eroja. Kieltoverbitön kieltokonstruktio, myöntökieltokonstruktio ja toistokonstruktio esiintyvät kaikki kiistävässä kontekstissa, mutta viimei-

sen konteksti on kiteytynein. *Paskat välitän* -konstruktio poikkeaa näistä sikäli, että se ei toimi leimallisesti kiistävässä kontekstissa. Näiden yhtäläisyyksien ja poikkeavuuksien perusteella rakenteiden läheisyys-suhteita voidaan havainnollistaa alustavasti kuvion 2 avulla (elaboroin hahmotelmaa vielä kuviossa 3).

Kuvio 2. Rakenteiden järjestäytyminen.

Ääripäinä kuviossa ovat toistokonstruktio ja kieltoverbitön kieltokonstruktio, joilla ei välttämättä ole paljonkaan muodollisia yhteisiä piirteitä: toisessa esiintyy kieltomuotoinen verbi täydenteineen, toisessa taas myöntömuotoinen verbi ilman täydenteitä. Myöntökielto on näiden jonkinlainen välimuoto, joka kirosanan ja verbimuodon puolesta muistuttaa toistokonstruktioita ja muilta osin kieltoverbitöntä kieltokonstruktioita. *Paskat välitän* -konstruktio taas on hieman irrallaan muiden rakenteiden linjasta jo siksi, että sen funktio on hieman poikkeava. Muodoltaan se kuitenkin on lähempänä toistokonstruktioita ja myöntökieltokonstruktioita kuin kieltoverbitöntä kieltokonstruktioita (esim. pakollinen kirosana, myöntömuotoinen verbi).

Tämän artikkelin johdannossa esitin kysymyksen, miten alussa esiteltyihin kieltokonstruktio- ja myöntömuotoisiin rakenteisiin tulisi suhtautua. Ovatko ne osoitus lipsahduksesta, innovatiivisesta kielenkäytöstä vai vakiintuneista konstruktioista? Vaihtoehdot ”lipsahdus” ja ”innovatio” vihjaavat tapausten ainutkertaisuuteen, josta ei aineistoni perusteella ole kyse. Ainutkertaisuuden esimerkkejä aineistossa toki on, mutta edellä esitetyt neljä konstruktioita näkyvät aineistossa nimenomaan esimerkkitiivistäminä. Vastaus on siis ”vakiintunut konstruktio”. Kyse ei kuitenkaan ole vain kahdesta esimerkeissä 1 ja 2 esillä olleesta tyypistä – myöntö- ja kieltomuotoisen verbin saavasta. Aineistoni kirosana-alkuisista ja kieltomerkityksisistä lauseista hahmottuu useita vakiintuneita rakenteita. Olen kutsunut kaikkia näitä rakenteita konstruktioiksi, millä viitataan siihen, että katson niiden kuuluvan suomen kielioppiin.

Kieliopin voi määritellä monella tapaa. Sen voi esimerkiksi katsoa koskevan vain abstrakteja sääntöjä, joiden avulla lausekkeita liitetään toisiinsa lauseiksi. Pelkkiin abstrakteihin liittämissääntöihin pohjaava malli jättää kuitenkin huomiotta suuren osan todellisen kielen-

käytön moninaisuudesta. Esimerkiksi oman aineistoni verbinmuodon vaihtelu ei saa tukea mistään yleisemmästä säännöstä. Aineistossa kuitenkin on selviä säännönmukaisuuksia. Olakseen tyydyttävä kielioppimallin tulisikin kyetä selittämään säännöllisyyksiä kielen eri tasoilla – morfeemeista eriasteisesti kiteytyneiden kollokaatioiden ja idiomien kautta aina abstraktimpiin lauserakennekonstruktioihin. Yksi tällainen malli on lähinnä kognitiiviseen kielioppiin pohjautuva käyttöpohjainen kielioppimalli (esim. Langacker 1990, 2000, Kemmer & Barlow 2000, engl. *usage-based grammar*). Sen mukaan kielioppi on vastuussa kielenkäyttäjän kieltä koskevasta tiedosta laajemmin kuin vain abstraktien sääntöjen tasolla (Langacker 2000: 1). Kieliopin katsotaan olevan konventionaalisten ilmausten järjestynyt luettelo. Konventionaaliseksi ilmauksiksi lasketaan kaikenlaiset muodon ja merkityksen yhtymät, joita nimenomaan todella esiintyy kielenkäytössä. Kielioppi rakentuu käytettyjen ilmausten ja niistä tehtyjen eritasoisten abstraktioiden – eli terminologiasta riippuen skeemojen tai konstruktioiden – pohjalta (esim. Langacker 2000: 9–14).

Tämän artikkelin ongelmaan liittyen voidaan sanoa, että esittelemiäni neljää rakennetta voi pitää kieliopin osina juuri siksi, että ne esiintyvät toistuvasti aidosta kielenkäytöstä koostetussa aineistossani. Pieni varaus on kuitenkin tehtävä. Edellä sanottu on nimittäin yksinkertaistus, sillä ei ole olemassa mitään autonomista, suomen kielen käyttöpohjaista kielioppia, johon rakenteet abstrahoituisivat suomenkielisistä teksteistä. Kyse on ihmislähtöisestä ajattelusta, jonka mukaan kielioppi on ihmisen kognitiivisen toiminnan tulos. Kielioppi on yksilön kuulemien ilmausten ja niistä tehtyjen yleistysten summa. Siksi korpuksesta tehtyjen havaintojen ja käyttöpohjaisen kieliopin välillä ei ole yksi yhteen -vastaavuutta.⁷ Esiintymät aidossa korpuksessa ovat kuitenkin jonkun yksittäisen kielenkäyttäjän kielioppimallin mukaisia rakenteita, joten jonkin rakenteen toistuvaa esiintymistä korpuksessa voi pitää vähintäänkin välillisenä todisteena sen kuulumisesta (ainakin joidenkin kielenkäyttäjien) kielioppiin (ks. Barlow 2000: 316, 341). Tämän lähemmäksi käyttöpohjaista kielioppia on kielentutkimuksen keinoin vaikea päästä.⁸

Käyttöpohjainen kielioppimalli on dynaaminen. Jokainen ilmauksen käyttökerta jättää jäljen mentaaliseen kielioppiin aivan kuin metsässä kävelevä jättää maastoon jälkiä. Metsässä toistuva kävely samasta kohdasta luo polun, kognitiossamme taas toistuvasti kuultu tai käytetty rakenne luo vakiintuneen konstruktion. Kielioppiin kuuluvien ilmausten joukko on avoin

⁷ Schmid (2000) tosin esittää ns. korpuksesta kognitioon -periaatteen: ”Frequency in text instantiates entrenchment in the cognitive system” (mts. 38–40). Schmidin tutkimat ilmiöt ovat kuitenkin selvästi yleisempiä kuin omani. Hän pystyy siis tekemään myös tilastollista tutkimusta.

⁸ Toisenlaisten tutkimusasetelmien ja -aineistojen avulla olisi toki mahdollista päästä lähemmäksi esimerkiksi eri puhujien kielioppien välisiä eroja ja kieliopin ja erilaisten tekstilajien suhdetta. Vaikka kukaan ei tietenkään ole hankkinut peruskielitaitoaan Internet-tekstejä lukemalla, voi niiden edustama kielityyppi kuitenkin olla oleellisessa asemassa tutkimani kaltaisten rakenteiden muokkautumisessa.

myös uusille ilmauksille ja vanhojen häviämislle. Tässä mielessä kielioppi on siis pikem-
minkin alati järjestäytyvä kuin jo järjestäytynyt (Herlin & Visapää 2005: 7). Jos yksittäinen
polulla kävelijä päättää kiertää puun toiselta puolelta kuin aiemmat, on hän poikkeus, joka ei
muuta kokonaisuutta, mutta jos hänen jälkeensä tulevat seuraavat hänen esimerkkiään, syntyy
pian uusi polku vanhan rinnalle. Tällainen kielioppikäsitys voisi selittää vakiintuneiden kon-
struktioiden suurta määrää omassa aineistossani. Voidaan esimerkiksi ajatella, että osa tässä
esitellyistä rakenteista olisi syntynyt poikkeamina muista vakiintuneista rakenteista. Poik-
keamat olisivat sitten toiston kautta vakiintuneet. Aineistoni ei ole sillä tavalla kattavaa, että
voisin tehdä historiallisia päätelmiä konstruktioiden synnystä, mutta synkronisestakin aineis-
tosta voi löytää taustatukea tällaisella ajatuksella. Aineistossa nimittäin todella esiintyy poik-
keuksia – jotka vieläpä näyttävät melko loogisina poikkeamina polulta. Esittelen vielä ly-
hyesti näitä aineistossa yksinäisiksi jääviä esimerkkejä.⁹

Suurin osa aineistoni esimerkeistä on edellä esittämieni konstruktioiden mukaisia. Kaikki
esimerkit eivät toki ole aivan prototyyppisiä tapauksia. Esimerkiksi yksikkömuotoinen
vittu esiintyy useimmiten osana kieltoverbitöntä kieltokonstruktiota. Selvästi harvemmin se
esiintyy osana myöntökieltokonstruktiota (29a–b). Kyse on epätyypillisestä käytöstä niin *vit-
tu*-sananmuodon kuin myöntökieltokonstruktioin kannalta.

29. a. vittu mä mitään hyvällä muistan (kotisivu, runo, 2005)
b. niin ja vittu mä mitää sellaista ettin...!!! (blogi, 2005)

Vaikka kohdan 29 esimerkit ovat poikkeamia prototyyppistä, ne eivät tunnu kielitajun vastaisil-
ta. Osa muista poikkeamista on sellaisia, joita usein sanottaisiin epäkieliopillisiksi. Ne eivät
siis vastaa ainakaan tämän kirjoittajan mentaalista kielioppia. Tällaisia ovat muun muassa
tapaukset, jotka muistuttavat toistokonstruktiota, mutta sisältävät tyypillisestä tapauksesta
poiketen kieltomuotoisen verbin. Esimerkit tuntuvat pääosin kömpelöiltä, osa suorastaan ou-
doilta (esim. 30a). Osin kyse on siitä, että persoona jää epäselväksi, sillä pelkästä kirosanasta
ja verbistä koostuvassa rakenteessa ei ole ilmipantua subjektia.

30. a. [1. kirjoittaja:] Siksi tiedän. Asiatta solvaat, psykopaatti.
[2. kirjoittaja:] *Paskat tiedä*. En usko, että osaat koreaa. (keskustelupalsta, 2005)

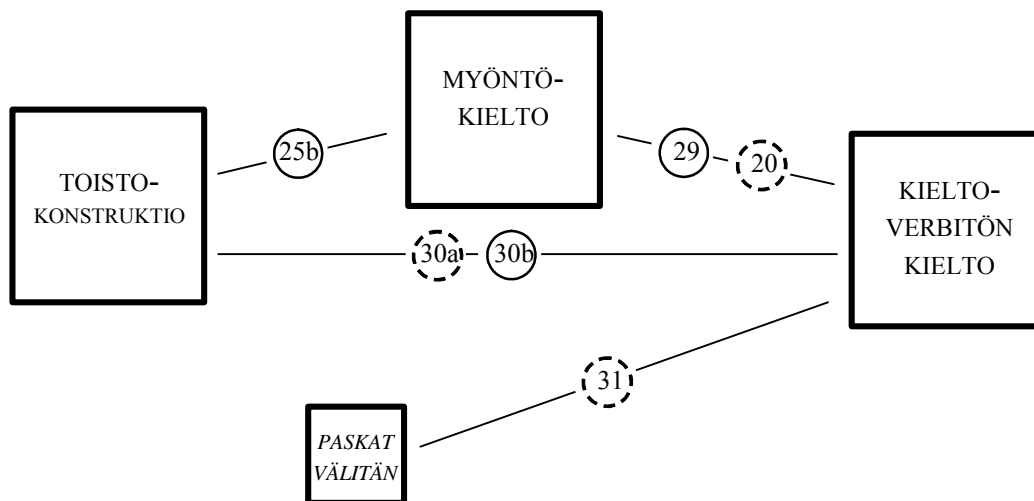
⁹ Dynaaminen kielioppikäsitys – tai sen kummemmin käyttöpohjainen ajattelutapakaan – ei ole ollut esillä pel-
kästään kognitiivisen kieliopin sisällä. Yhtä lailla, pienin painotuseroin, samantyyppisiä ajatuksia ovat esitelleet
muiden muassa Haiman (1994) *ritualisaatio*-käsitteensä avulla, Bybee (2003) pohtiessaan frekvenssin roolia
kielenmuutoksessa ja Helasvuo (2002), joka osoittaa, että kielioppi kehittyy ja siitä neuvotellaan kussakin käyt-
töyhteydessä. Jonkinlaisena ääriesimerkkinä voi pitää Hopperia (esim. 1998), jonka emergenssikielioppi kieltää
kieliopin hetkellisenkin staattisuuden.

- b. [1. kirjoittaja:] Vastaa Privatt;)
 [2. kirjoittaja:] *Vitut vastaa*, tihkun mystiikkaa (yhtyekotisivu, 2005)

Kohdan 30 esimerkkejä vastaavasti myös *paskat välitän* -tyyppi voi esiintyä kieltomuotoisen verbin kanssa (31).

31. *Paskat välitä mistään poliittisesta sanomasta* tykkään vaan ulkonäöstä ja tahon semmoisen. (internet, 2006)

Kohdissa 30 ja 31 esitetyjä esimerkkejä voi nimittää virheiksi tai lipsahduksiksi. Poikkeukset kuitataan tällöin kielenkäyttäjän puutteellisesta kompetenssista tai ulkoisista olosuhteista (kii-re, lyöntivirhe tjs.) johtuviksi. Erityisesti internet-esimerkkejä kuulee usein sanottavan tässä mielessä epäluotettavaksi aineistoksi. Osa tapauksista saattaa olla aitoja ”vahinkoja”, mutta siinä tapauksessa vahingoillakin on kiinnostava systematiikkansa. Kaikki esitellyt poikkeustapaukset nimittäin sijoittuvat ikään kuin vakiintuneiden rakenteiden välimaastoon. Kuvio 3 täsmentää tilannetta.

Kuvio 3. Poikkeusten sijoittuminen.

Kuvioon 3 on sijoitettu kuvioista 2 kopioituun asetelmaan edellä esittämäni poikkeustapaukset (numerot viittaavat esimerkinumerointeihin). Notaatiossa laatikko kuvaa kielioppiin vakiintunutta yksikköä ja normaalilla viivalla piirretty ympyrä näiden väleihin sijoittuvia esimerkkejä, jotka ovat joko toistuvia tai vähintäänkin tutkijan intuition mukaisia laajentumia. Katkoviivalla piirretty ympyrä kuvaa yksittäistapausta, joka vaikuttaa kyseenalaiselta (edelleen tutkijan intuition mukaan). Näin esimerkiksi *vitut vastaa* (30b) on hieman yleisempänä piirretty

normaalilla viivalla, kun taas *paskat tiedä* (30a) selvästi harvinaisempaan on piirretty katkoviivalla (ks. alajakson 3.3 alku). Molemmat sijoittuvat kuitenkin piirteiltään toistokonstruktion ja kieltoverbittömän kieltokonstruktion välille. Vastaavasti aiempaa esimerkkiä 20 (jaksossa 3.2), jossa myöntökielto esiintyy ilman kirosanaa, voi pitää satunnaisena myöntökieltona, joka on ”lainannut” kieltoverbittömän kieltokonstruktion mahdollisuutta esiintyä ilman kirosanaa.

Dynaamisen kielioppikäsitteen mukaisesti vakiintuneiden rakenteiden lähistöllä siis todella on esimerkkejä, jotka ovat ikään kuin olemassa olevien kategorioiden laajentumia. Poikkeusten sijoittumisen vakiintuneiden rakenteiden väleihin voi katsoa vihjaavan, että uudet rakenteet eivät synny tyhjästä, vaan esimerkiksi olemassa olevia lähirakenteita yhdistelemällä. Tällaisen ajatuksen on esittänyt myös muun muassa Barlow (2000), joka on tutkinut rakenteiden sekoittumista käyttöpohjaisen kieliopin hengessä. Hänen lähtökohtansa on Fauconnierin *blend*-käsite (esim. Fauconnier & Turner 1996, Mandelblit & Fauconnier 2000), jota on sovellettu tyypillisesti semantiikan kysymyksiin. Barlow itse keskittyy kielen muotopiirteisiin ja pohtii, olisiko syntaksi kuvattavissa laajemminkin eräänlaisten muotoblendien (engl. *formal blends*) avulla. Hän korostaa eriasteisesti kiteytyneiden kokonaisuuksien (tai ”möykkyjen”, engl. *chunk*) osuutta kielenkäytössä. Muotoblendi on kiteytyneiden kokonaisuuksien yhdistelmä. Tällaisia ovat muun muassa seuraavien esimerkkien kursivoitut rakenteet:

32. a. *And the fat lady is warming up.* (Barlow 2000: 333, esim. 19f)
b. [16:37:09] <Jäykkä> Gwen 😊
[16:37:25] <Gweneth> Jäykkä, *Long time nou meri* 😊 (chat-aineisto, ks. Kotilainen 2007a)
c. Ferrari taas toisaalta on ottanut paketistaan lähes 100% hyödyn irti käyttäen jokaisen mahdollisen porsaanreiän ja tilaisuuden sarjassa ja vielä kun se onnetarkin on puolella niin *mikäs siinä on ollakseen!* (Kotilainen 2005: 67, esim. 30)

Esimerkeissä 32a ja 32b leikitellään idiomeilla *it ain't over 'til the fat lady sings* ja *long time no see*. Esimerkkilause 32b on osa muuten suomenkielistä keskustelua. Hieman vastaava on myös esimerkiksi *mikäs siinä on ollakseen* (32c), jota voi pitää rakenteiden *mikäs on ollessa* ja *olla ollakseen* muotoblendinä (ks. tarkemmin Kotilainen 2005: 65–68).

Kohdan 32 esimerkit vastaavat edellä esittämiäni poikkeustapauksia: ne eivät ole kielioppiin vakiintuneita konstruktoita, vaan pikemminkin satunnaisen yhdistelemisen tuloksia. Barlow (2000: 328–329) esittää kuitenkin, että uusia kieliopillisia rakenteita syntyy muotoblendien vakiintuessa. Hän esittää kaksi esimerkkiä. Rakenteessa *thanks very much* (33) adverbiaalinen *very much* yhdistyy substantiiviin *thanks* kanssa. Yhdistelmä on syntaksiltaan epäortodoksinen, mutta esimerkiksi internet-kielessä varsin yleinen. Sen voi tulkita alkuaan

muotoblendiksi, jonka taustarakenteina ovat *thank you very much* ja *many thanks* tai *thanks for X* (Barlow 2000: 327).

33. So *thanks very much* to my Steering Committee. (Barlow 2000: 327, esim. 5)

Toinen esimerkki on päälauseen ja sivulauseen yhdistelmä, joka on muotoa NP + *is is* + LAUSE (esim. 34; ks. tarkemmin Tuggy 1996). Erikoista rakenteessa on verbimuodon *is* toistuminen, jolla perusteella Barlow nimittää rakennetta kaksoiskopularakenteeksi (Tuggyn 2-B-konstruktio). Tuggyn (1996: 713–714) mukaan rakenne on käytössä lähinnä amerikanenglannissa ja pääosin epämuodollisissa tilanteissa.

34. a. The thing *is is* that we haven't told John yet. (Tuggy 1996: 713, esim. 1)
 b. My point *is, is* that their objection is a red herring. (Barlow 2000: 328, esim. 9f)
 c. So the thing *is, is* that's the kind of level of comparison that you get, like it or like it not, at the fourth grade level. (mp., esim. 9e)

Miten tällainen rakenne sitten on voinut syntyä? Barlow (2000: 329) ja Tuggy (1996: 715) ovat samoilla linjoilla: kyseessä on analogia rakenteisiin, joissa ensimmäinen *is* on päälauseen finiittiverbi ja jälkimmäinen sivulauseen (esim. *And my question is, is he going to do that?*, Barlow 2000: 328, esim. 9a). Muotoblendissä on siis sekoittunut normaali verbin toisto ja vastaava lähirakenne, jossa ei olisi verbin toistoa (esim. *the thing is that we haven't told John yet*, vrt. 34a). Lopputulos on kiteytynyt uudeksi rakenteeksi. Barlow (mts. 329) tiivistää:

”here we will avoid passing judgment on the well-formedness of these sentences and simply take them to be evidence not only that blending occurs in language production, but that such a blend can itself become entrenched as a new constructional form.”

Katson, että oma aineistoni tukee tällaista ajattelua. Kieliopilliset rakenteet eivät synny tyhjiössä, vaan suhteessa olemassa oleviin konstruktioihin. Omassa aineistossani on tullut esille erityisesti se, että toisilleen läheiset rakenteet – joita olen kutsunut myös lähikonstruktioiksi (esim. Kotilainen 2007b) – saattavat sekoittua toisiinsa. Perinteisesti eri rakenteiden yhdistelmiä on nimitetty kontaminaatioiksi, ja niitä on pidetty jonkinlaisina marginaalisina yksittäistapauksina. Barlow'n havainnot vihjaavat kuitenkin siihen, että tällaisella rakenteiden sekoitumilla saattaa olla suurempi rooli myös uusien vakiintuneiden rakenteiden synnyssä. Esimerkiksi voidaan spekuloida, että myöntökieltokonstruktio on muotoblendi, sillä se on rakenteeltaan kuin yhdistelmä kieltoverbitöntä kieltokonstruktiota ja toistokonstruktiota. Tässä mieles-

sä kiinnostavia ovat myös edellä läpikäymäni aineiston poikkeustapaukset. Tänään ne ovat poikkeuksia, mutta huomenna jokin niistäkin saattaa jo olla vakiintunut.

5 Lopuksi

Olen tässä artikkelissa pohtinut yhden ilmausjoukon avulla kieliopin luonnetta. Artikkelin ”mikrokonstruktiot” puhuvat sen puolesta, että kielioppi rakentuu konstruktioiden, ei yleisten sääntöjen varaan. Tämä on konstruktiokieliopin ja kognitiivisen kielitieteen perusajatuksia. Esimerkiksi Langacker (2003) toteaa, että kieliopin kuvauksessa on käytetty kolmenlaisia välineitä: ilmaukset tuottavia sääntöjä, jotkin muodot estäviä rajoituksia eli filttäreitä ja ilmauksista abstrahoituja skeemoja eli konstruktioita. Näistä erityisen suosittua on ollut olettaa erilaisia syntaktisia sääntöjä. Sanotaan esimerkiksi, että lauseessa on oltava finiittimuotoinen verbi tai kieltolauseessa persoonissa taipuva kieltoverbi. Tällaiset säännöt eivät kuitenkaan selvästikään ole ehdottomia, kuten tämän artikkelin konstruktiot osoittavat (ks. myös Visapää 2005, *tulossa*). Jos yleistä sääntöä voi rikkoa, milloin vain konstruktio sattuu sitä vaatimaan, onko järkevää enää olettaa yleistä sääntöä? Oman näkemykseni mukaan finiittiverbillisyys on finiittiverbillisten konstruktioiden piirre aivan vastaavasti kuin finiittiverbittömyys on finiittiverbittömien. Konstruktio määrää; kielessä on sekä konstruktioita, joihin kuuluu finiittiverbi, että konstruktioita, joihin sitä ei kuulu. Tällaisen ajattelun äänekkäin edustaja on Croft (2001, 2005), joka nimenomaan priorisoi konstruktiot kieliopillisten kategorioiden (esim. ”finiittiverbillisyys”) ja syntaktisten suhteiden edelle.

Kirosana-alkuiset kiellot jakautuvat aineistoni mukaan melko ”pieniin” konstruktioihin, joille on osoitettavissa sekä eroja että yhtäläisyyksiä. Kyse ei ole vain kirosana-alkuisten kielten muodostamasta erityistapauksesta, vaan vastaavantyyppisiä havaintoja on tehty muitakin. Esimerkiksi Jaakola (2003, 2004: 262–266), Pentti Leino (2001), Onikki-Rantajääskö (2001) ja Kotilainen (2005) nostavat kaikki esille sen, että kieli koostuu melko spesifeistä konstruktioista tai kollokaatioista. Konstruktiot eivät kuitenkaan välttämättä ole tarkkarajaisia. Pikemminkin katson, että aineistoni tukee eräänlaista verkkoajattelua. Vakiintuneiksi kutsutut rakenteet ovat käyttötihentymiä mahdollisten muoto- ja merkitysvarianttien avaruudessa. Se, että poikkeamat sijoittuvat juuri tihentymien välille, korostaa koko mallin jatkumoluonteisuutta ja dynaamisuutta. Myös poikkeukset ovat osa kokonaiskuvaa. Niiden voi katsoa todistavan – näkökulman mukaan – esimerkiksi kielentuottajan vaikeuksista pitää eri konstruktioita erillään tai pyrkimyksestä innovatiivisuuteen (ks. Kotilainen 2007a: 139–140).

Kielioppi koostuu siis lukemattomista konstruktioista, jotka ovat osin tendenssimäisiä ja rajoiltaan epämääräisiä. Siksi esimerkiksi puhujan tai kirjoittajan valitsemaa kirosana-alkuisen kieltorakenteen verbinmuotoa ei ole mahdollista etukäteen ennustaa. Tämä epämää-

räisyys pätee myös alun esimerkkiin. Oikeaa muotoa – siis Ismo Alangon itsensä laulamaa – on itse asiassa erittäin vaikea kuulla. Oman tulkintani mukaan Alanko tuottaa myöntökielto-konstruktion *vitut minä mikään viisas olen*. Tulkintaa tukee rajageminaation puute verbiä seuraavassa sanassa ja osittainen loppusointu seuraavan säkeen kanssa: *tahdon elää vain kuin ihminen*. Suurin osa säettä internetiin lainanneista on samaa mieltä (frekvenssit 62 / 26).

Aineistolähteet

Chat. Chat-aineisto on kerätty vuonna 2001 arctic.net-nettisivuston Aikuisten huone -nimisestä chat-huoneesta. Aineiston ovat keränneet keskustelijat itse.

Internet-lähteet. Kerätty internetistä vuosina 2005–2007. Ryhmitelty karkeasti seuraaviin tyypeihin: keskustelupalsta, kotisivu (osin täsmennetty esim. yhtyekotisivu tai yhdistyskotisivu), verkkolehti, kommenttipalsta (esim. uutisen perässä olevat lukijoiden kommentit) ja blogi. Mikäli esimerkki on tekstistä, joka edustaa selvästi jotakin tekstilajia, on tästä huomautettu erikseen (esim. runo, näytelmä, elokuva-arvostelu jne.).

News = SFNET 2002–2003. Internetin uutisryhmissä (news) lokakuun 2002 ja huhtikuun 2003 välillä käytyjä keskusteluja. Koonneet Tuuli Tuominen, Pasi Kalliokoski, ja Antti Arppe, Helsingin yliopisto ja CSC Tieteellinen laskenta Oy. <www.csc.fi/kielipankki>

Lähteet

ANDERSSON, LARS-GUNNAR 1985: Towards a general model of swearing. – Andersson & Hirsch, *Swearing. Report 2. Perspectives on Swearing*. University of Göteborg, Department of Linguistics.

BARLOW, MICHAEL 2000: Usage, Blends and Grammar. – Barlow & Kemmer (toim.), *Usage-based models of language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.

BYBEE, JOAN L. 2003: Mechanisms of change in grammaticization: the role of frequency. – Janda ja Joseph (toim.), *Handbook of historical linguistics* s. 602–623. Oxford: Blackwell.

CROFT, WILLIAM 2001: *Radical construction grammar. Syntactic theory in typological perspective*. Oxford: Oxford University Press.

— 2005: Logical and typological arguments for Radical Construction Grammar. – Östman & Fried (toim.), *Construction grammars: cognitive grounding and theoretical extensions*. Amsterdam: Benjamins.

- FAUCONNIER, GILLES & MARK TURNER 1996: Blending as a Central Process of Grammar. – Goldberg (toim.), *Conceptual Structure, Discourse and Language*. Stanford: CSLI Publications.
- FILLMORE, CHARLES J. & PAUL KAY 1995: *Construction grammar*. Käsikirjoitus. Stanford, CA: CSLI Publications.
- FRIED, MIRJAM & JAN-OLA ÖSTMAN 2004: Construction grammar. A thumbnail sketch. – Fried ja Östman (toim.), *Construction grammar in a cross-language perspective*. Amsterdam: Benjamins.
- GUMPERZ, JOHN J. 1982: *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAIMAN, JOHN 1994: Ritualization and the development of language. – Pagliuca (toim.), *Perspectives on grammaticalization* s. 3–28. Amsterdam: Benjamins.
- HEINÄMÄKI, ORVOKKI 1976: Problems of basic word order. – Enkvist ja Kohonen (toim.), *Reports on text linguistics. Approaches to word order* s. 95–106. Publications of the research institute of the Åbo Akademi Foundation. Turku.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 2002: *Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. Amsterdam: Benjamins.
- HERLIN, ILONA & LAURA VISAPÄÄ (toim.) 2005: *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*. Helsinki: SKS.
- HOPPER, PAUL 1998. Emergent Grammar. – Tomasello (toim.), *The New Psychology of Language: Cognitive and Functional Approaches to Language*. Mahwah, N.J.: Erlbaum.
- HÄKKINEN, JAAKKO 2000: Aggressiivi. – *Suomen Kuvalehti* 1/2000. (Levinnyt myös internetissä kiertokirjeenä.)
- IKOLA, OSMO 1970: Kieltoverbin ellipsisistä. – *Virittäjä* 74: 193–196.
- ISK = HAKULINEN, AULI, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN ja IRJA ALHO 2004: Iso suomen kielioppi. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JAAKOLA, MINNA 2003: Kokijarakenteen kontrastointia. – Muikku-Werner ja Remes (toim.), *VIRSU. Viro ja suomi: kohdekielet kontrastissa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- 2004: *Suomen genetiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KEMMER, SUZANNE & MICHAEL BARLOW 2000: Introduction: A usage-based conception of language. – Barlow ja Kemmer (toim.), *Usage-based models of language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.
- KNOBLAUCH, HUBERT 1991: The taming of foes: the avoidance of asymmetry in informal discussions. – Markova ja Foppa (toim.), *Asymmetries in dialogue* s. 166–194. Hertfordshire: Harvester Wheatsheaf.
- KOTILAINEN, LARI 2005: Lähikonstruktioiden dynamiikkaa. *Mikäs on ollessa, mikäs on olla ja mikäs on ollakseen*. – Herlin ja Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infiniittisten rakenteiden dynamiikkaa*. Helsinki: SKS.
- 2007a: *Kiellon lumo. Kieltoverbitön kieltokonstruktio ja sen kiteytyminen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 2007b: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Väitöskirjan johdanto. Käsikirjoitus.
- LANGACKER, RONALD W. 1990: *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2000: A dynamic usage-based model. – Barlow ja Kemmer (toim.), *Usage-based models of language*. Stanford: Center for the Study of Language and Information.

- 2003: Constructions in cognitive grammar. Luentomoniste seminaarissa Subjectivity in Language. Turun yliopisto, 18.6.2003.
- LEINO, PENTTI 2001: Henkilöviitteinen allatiivi. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino ja Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEINO, PENTTI, ILONA HERLIN, SUVI HONKANEN, LARI KOTILAINEN, JAAKKO LEINO ja MAIJA VILKKUMAA 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LINDÉN, EEVA 1963: Kieltoauseen sanajärjestyksestä suomen kirjakielessä. – *Virittäjä* 67: 214–226.
- LINELL, PER 2003: Responsiva konstruktioner i samtalspråkets grammatik. – Lehti-Eklund ja Harling-Kranck (toim.), *Folkmålsstudier* 42. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi. Helsinki.
- LYONS, JOHN 1977: *Semantics 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MANDELBLIT, NILI & GILLES FAUCONNIER 2000: How I got myself arrested. Underspecifity in grammatical blends as a source for constructional ambiguity. – Foolen & van der Leek (toim.) *Constructions in cognitive linguistics*. Amsterdam: Benjamins.
- MIESTAMO, MATTI 2004: Suomen kieltoverbikonstruktio typologisessa valossa. – *Virittäjä* 108: 264–388.
- ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PEKKARINEN, HELI *tulossa: Mahdollisuuden ja välttämättömyyden solmu*. Väitöskirjan käsikirjoitus.
- SAVIJÄRVI, ILKKA 1977: *Redundanssi ja kieltoverbin ellipsi suomen kielen negaatiojärjestelmässä*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- 1981: Redundanz und Ellipse des Negationsverbs im Negationssystem der finnischen Dialekte. – Leskinen (toim.), *Heutige Wege der finnischen Dialektologie*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1984: Fakultatiivisten kieltoainesten ja kieltoverbin ellipsin suhteesta itämerensuomalaisissa kielissä. – *Virittäjä* 88.
- SCHMID, HANS-JÖRG 2000: *English abstract nouns as conceptual shells. From corpus to cognition*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- TUGGY, DAVID 1996: The thing is is that people talk that way. The question is is why? – Casad (toim.), *Cognitive linguistics in the redwoods. The expansion of a new paradigm in linguistics* s. 713–752. Berlin: Mouton de Gruyter.
- TUPPURAINEN, HANNA 1991: Kieltojen merkitys ja käyttö keskustelussa. Lisensiaatintyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28. Turku.
- VILKUNA, MARIA 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISAPÄÄ, LAURA 2005: Alastomat, inhimilliset infinitiivit. Kahden infinitiivikonstruktion pragmaattinen ja morfosyntaktinen analyysi. – Herlin ja Visapää (toim.), *Elävä kielioppi. Suomen infinitiivisten rakenteiden dynamiikkaa* s. 72–98. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- *tulossa*: Infinitiivi ja sen infiniittisyys. Väitöskirjan käsikirjoitus.